

umb

UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI**

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

ČASOPIS O SÚČASNEJ LINGVISTIKE,
LITERÁRNEJ VEDE, TRANSLATOLÓGII A KULTUROLOGII

ROČ. 8, ČÍSLO 1, JÚN 2016

ISSN 1338-0583

Šéfredaktor

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD. (vladimir.bilovesky@umb.sk)

Zástupca šéfredaktora

PhDr. Ivan Šuša, PhD. (ivan.susa@umb.sk)

Tajomníčka

Mgr. Paulína Kováčová (paulina.slosarova@gmail.com)

Technická redaktorka

Mgr. Katarína Krejčí (katarina.krejci@umb.sk)

Edičná a technická spolupráca

Mgr. Lucia Čendulová (lucia.cendulova@umb.sk)

Členovia Redakčnej rady

prof. PhDr. František Alabán, CSc.
doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.
doc. PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD.
prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.
PaedDr. Mária Hardošová, PhD.
Dr.h.c. prof. Dr. Michal Harpáň
PhDr. Anita Hutková, PhD.
doc. PhDr. Alojz Keníž, CSc.
Mgr. Dušan Kováč Petrovský, PhD.
doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD.
prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.
doc. Dr. Simigné Fenyö Sarolta, PhD.
prof. PhDr. Jozef Sipko, CSc.
prof. Larisa Sugay, DrSc.
doc. Dr. Tünde Tuska, PhD.
prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.
doc. PhDr. Ján Vilikovský, CSc.

Všetky uverejnené príspevky sú recenzované.

Časopis NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE je zaregistrovaný v databáze INDEX COPERNICUS.

OBSAH

NAMIESTO ÚVODU	5
-----------------------	----------

VEDECKÉ ŠTÚDIE

Ruslan Saduov CASUS APPLE: A STRAW MAN FALLACY IN AMERICAN DISCOURSE	6
Boglárka Bartók RETRANSLATIONS – VARIETIES OF PROPER NAMES IN HUNGARIAN TRANSLATION OF SHAKESPEARE’S A MIDSUMMER NIGHT’S DREAM	16
Ondrej Kúkol’ PHONISCHE ASSIMILATION DER GERMANISMEN IN DEN SLAWISCHEN SPRACHEN – AM BEISPIEL DES SLOWAKISCHEN UND RUSSISCHEN	35
Alica Hurtová PRAGMATICKÝ ASPEKT V SLOVENSKÝCH A NEMECKÝCH NÁZVOCH RASTLÍN	55
Adéla Rossípalová OTTO ROELDS <i>MALENSKI</i> ALS NEUSACHLICHER GESCHÄFTSREISENDER	66
Lucia Čendulová NOVELA JEDEN DEŇ IVANA DENISOVIČA V PREKLADĚ JÁNA FERENČÍKA V KULTÚRNO-HISTORICKOM KONTEXTE	80
<u>RECENZIE</u>	
Jana Rakšányiová O VERBALIZOVANEJ EMOCIONALITE VEDECKY AJ ZÁŽITKOVO	91
Anita Huťková PRVÝ DIEL SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH PREKLADATEĽOV UMELECKEJ LITERATÚRY	92
Antónia Jurečková TRANSLATOLÓGIA A JEJ SÚVISLOSTI	93
Tomáš Sovinec ÚRADNÝ PREKLADATEĽ V SLOVENSKOM A EURÓPSKOM SOCIÁLNO M PRIESTORE	95
Marta Kováčová NOVÁ UČEBNICA <i>ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ ДЛЯ СЛОВАККИХ СТУДЕНТОВ</i>	97

SPRÁVY A INFORMÁCIE

Anita Hut'ková a Miroslava Bajusová O HYBRIDITE A KREOLIZÁCII V PREKLADE A TRANSLATOLÓGII V BANSKEJ BYSTRICI	98
Ivan Šuša VYŠEHRADSKÁ VEDECKÁ SPOLUPRÁCA	101
POZVÁNKA	102
POKYNY PRE AUTOROV	104
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	106

NAMIESTO ÚVODU

Vážené čitateľky a čitatelia,

v tomto letnom období medzi vás opäť po polroku prichádza vedecký časopis *NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE*. Redakčná rada doň zaradila vedecké štúdie, recenzie a správy, týkajúce sa súčasnej lingvistiky, literárnej vedy a translatológie. Príspevky do tohto čísla pripravili domáci a zahraniční filológovia z oblasti anglistiky, germanistiky či rusistiky. Všetky štúdie prešli recenzným konaním odborníkov-filológov. Veríme, že vás zaujmú aj recenzie na najnovšie vedecké publikácie. V rubrike Správy a informácie sa podrobne venujeme ostatnému ročníku medzinárodnej vedeckej konferencie *Preklad a tlmočenie*.

Redakčná rada *NOVEJ FILOLOGICKEJ REVUE*

VEDECKÉ ŠTÚDIE

CASUS APPLE: A STRAW MAN FALLACY IN AMERICAN DISCOURSE

Ruslan Saduov

Bashkir State University, Ufa
ruslan.saduov@gmail.com

Key words: Apple, law-enforcement, magistrate court, straw man fallacy, backdoor

Motivation

This research has been motivated by the confrontation of Apple Inc. (hereinafter “Apple”), a major hardware and software manufacturer, on the one hand, and magistrate court, law-enforcement agency, and the US Government on the other hand. Not only is it an outstanding social, IT, and security case, but also a very interesting linguistic case. The US media coverage, White House and law enforcement representatives’ statements, as well as Apple’s message to customers provide interesting material for rhetoric analysis. The research **objective** is to analyze the rhetoric techniques used by the parties to the conflict described in the Background section.

Background

This is a brief overview of the story behind the conflict. On February 16, 2016, the magistrate court of California ordered Apple to assist a law-enforcement agency (FBI) to gain access to one of their products (iPhone 5C), which belonged to one of the killers in San Bernardino, CA (an infamous terrorist attack in December 2015). The FBI claimed that the cell-phone could contain critical information. Earlier, they admitted that they were not able to access the phone because of one of its security features. After the court ruling, Apple CEO Tim Cook addressed customers explaining why Apple is not going to comply with the court ruling and help the FBI. The whole event was widely covered by the media and named one of the major confrontations in the tech industry in a decade.

Experts believe, however, that this case is simply a continuation of the so-called Crypto-Wars of the 1990s when the FBI tried to present encryption as a weapon and prohibit

tech companies to use it as a security feature in their produce. Since then, FBI had been looking for a case that would make a good argument about the dangers of encryption. As WSJ frames it, “In the San Bernardino phone, they [the FBI] found what some law-enforcement officials privately describe as a nearly perfect test case” (www.forbes.com/sites/frankminiter/2016/02/18/why-apple-has-a-strong-constitutional-and-moral-case/#1eaacd134416).

Methodology and Material

This fierce opposition demonstrates that in the conflict described above, both parties see a precedent that can determine the future of encryption as technology. Due to the high stakes, both parties do their best to attract public opinion to their side. We believe that in their efforts, both parties use a rhetoric trick known as straw man fallacy.

According to Ronald J. Waicukauski et al, “Straw man fallacy occurs when an advocate describes an opponent’s position in an oversimplified or extreme form and then refutes this distortion of the opponent’s position instead of addressing the opponent’s real position” (Waicukauski et al, 2001, pp. 60-61). Scott F. Aikin and John Casey describe it using a schema of two discussants, an arguer *A* and an opponent *B*. *B* defends his position *p* with arguments *x*, *y*, and *z*. In the simplest case, arguer *A* distorts *B*’s position *p* and attributes to him a less defensible position *p**. Then, *A* criticizes *p** and concludes that *p** and *B* are wrong, even though *p** is not *B*’s position (Aikin, Casey, 2011, pp. 88-89).

Hence, in this research we use rhetoric analysis, semantic and distributional analyses of Apple’s Message to Customers on their official website, the text of the court ruling, White House representative’s statement, law-enforcement representative statement, as well as a number of media publications about the ongoing confrontation based on the assumption that the confronting parties are using straw man fallacy to attract the general public to their side and defeat the opponent.

Results

1. Original court ruling

Straw man fallacy means that the original statement is modified or substituted and then attacked rhetorically giving the impression that the actual original message had been

attacked. Thus, we first need to give the original extract from the actual court ruling to see how it has been modified by the conflicting parties.

Apple's reasonable technical assistance shall accomplish the following three important functions: (1) it will bypass or disable the auto-erase function whether or not it has been enabled; (2) it will enable the FBI to submit passcodes to the SUBJECT DEVICE for testing electronically via the physical device port, Bluetooth, Wi-Fi, or other protocol available on the SUBJECT DEVICE and (3) it will ensure that when the FBI submits passcodes to the SUBJECT DEVICE, software running on the device will not purposefully introduce any additional delay between passcode attempts beyond what is incurred by Apple hardware (www.regmedia.co.uk/2016/02/17/apple_order.pdf).

We can see here that the court has asked Apple to help the FBI to get access to the information on the “subject device” (the iPhone of one of the San Bernardino shooters) through several ways of technical assistance, including the bypass of auto-erase function, which, in turn, gives the ability to enter the subject’s cell phone.

2. Apple’s straw man fallacy

Almost immediately after the ruling, Apple reacted by rejecting to comply with the federal judge’s decision. The company CEO Tim Cook gave a big interview and published an open address to the general public with the explanation of why they will not comply. The following extracts from his address are particularly important:

Specifically, the FBI wants us to make a new version of the iPhone operating system, circumventing several important security features, and install it on an iPhone recovered during the investigation. In the wrong hands, this software – which does not exist today – would have the potential to unlock any iPhone in someone’s physical possession.

The FBI may use different words to describe this tool, but make no mistake: Building a version of iOS that bypasses security in this way would undeniably create a backdoor.

The implications of the government’s demands are chilling. If the government can use the All Writs Act to make it easier to unlock your iPhone, it would have the power to reach into anyone’s device to capture their data (www.apple.com/customer-letter/).

We believe that the whole message presents very interesting material for analysis. In the first paragraph of the extract, Tim Cook simplifies the whole request from the federal judge. The large official document is squeezed into a sentence: "... the FBI wants us to make a new version of the iPhone operating system, circumventing several important security features, and install it on an iPhone recovered during the investigation." In fact, this is what Ronald J. Waicukauski et al call "an oversimplified form of an opponent's position." Moreover, it has been significantly distorted. The court ruling mentioned specifically one device, whereas Tim Cook extrapolated this request to a special version of the iPhone operating system.

To intensify his statement, the author of this message refutes any possible verbiage the law-enforcement agencies may use: "The FBI may use different words to describe this tool, but make no mistake: Building a version of iOS that bypasses security in this way would undeniably create a backdoor." This statement is particularly important because it is highly charged emotionally. In addition to a direct accusation that the FBI may be playing with words, the key feature here is the use of the word "backdoor." The word itself is very curious – both the meaning and spelling of it. When written in two words, "back door" has two meanings:

- a. a door at the back or side of a building, or at the back of a vehicle,
- b. used to refer to an indirect way of achieving something, especially so that people do not know about it and so cannot object to it (www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english/back-door).

When written in one word, it is categorized by the dictionaries as an adjective: "relating to something that is done secretly or in a way that is not direct or honest" in Cambridge Dictionaries Online (www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english/backdoor) and "indirect, devious" in Merriam-Webster Dictionary (www.merriam-webster.com/dictionary/back%20door).

However, distributional analysis shows clearly that the "backdoor" in the Cook's text is a noun because it is in the Accusative case: "backdoor" is a direct object of the verb "create." As a noun, "backdoor" is used as a special term for "a method of bypassing authentication or other security controls in order to access a computer system or the data contained on that system" (www.veracode.com/sites/default/files/Resources/Whitepapers/static-detection-of-backdoors-1.0.pdf). It is also important that some professionals in the non-IT fields confuse "backdoor" (a noun signifying a tech term) and "back door" (a non-tech notion used to refer to an indirect way of achieving something). Thus, the federal court

motion, which was issued on February 19, contains the following: “The Order does not, as Apple’s public statement alleges, require Apple to create or provide a “back door” to every iPhone” (www.justice.gov/usao-cdca/file/826836/download). Some media reporters also confuse terminology. For example, Business Insider put the following name on one of its publications: “JOHN MCAFEE: I’ll decrypt the San Bernardino phone free of charge so Apple doesn’t need to place a back door on its product” (www.businessinsider.com/john-mcafee-ill-decrypt-san-bernardino-phone-for-free-2016-2). We may assume then, that the general public may also confuse the tech and non-tech terms. For a lay person, “backdoor” or “back door” is something associated with a “secret, indirect, devious” action.

Even though the denotative meaning of what had been asked for by the court ruling has not changed much, in our opinion, the connotation has been modified greatly. Tim Cook found a word that is a very brief explanation of the request and a potential carrier of negative connotation.

It is also important that the word “backdoor” has been used more than once in the Apple’s message (four times). In fact it is among the most frequently used words in the text (such as government, Apple, FBI, security, protect and some others). We believe that for a 1,112 word text, four mentions are quite enough for the word to be noticed and picked up.

It is obvious, then, that the original statement has been modified and attacked by Tim Cook creating a significantly different emotional charge and connotative meaning. The following fallacy schema can be applied here:

A (Tim Cook) is opposing B (the FBI and federal court). B defends its position p (Apple should help to access the shooter’s iPhone). Instead of opposing p, A distorts B’s position and transforms it into p* (the FBI and federal court want Apple to make a backdoor to their product). P* becomes emotionally charged and carries negative connotation. Now, P* is potentially vulnerable. A attacks p* to prove their own standing right.

3. Law enforcement and the US White House representatives’ fallacies

At the same time, rhetoric analysis shows that a similar move has been used by the law-enforcement agency and the White House representatives. Let us see how the original statement has been modified and presented by the law-enforcement representative, FBI Director James Comey. The following extract has been taken from the video interview. It has been emotionally charged, which, in our opinion, gives additional emphasis to what has been stated:

San Bernardino [is] a very important investigation for us. We still have one of those killer's phones we have not been able to open. It's been two months now, and we are still working on it. What we would like is a world where people comply with court order. <...> It's not about us trying to get a backdoor – a term that confuses me, frankly – I don't want a door, I don't want a window, I don't want a sliding glass door. I would like people to comply with court orders. That's the conversation we are trying to have (www.washingtonpost.com/world/national-security/us-wants-apple-to-help-unlock-iphone-used-by-san-bernardino-shooter/2016/02/16/69b903ee-d4d9-11e5-9823-02b905009f99_story.html).

No doubt that this statement has been made as a response to Tim Cook's earlier message to customers as it refers to the "backdoor" mentioned by the CEO of Apple. James Comey's remark about the "backdoor" ("a term that confuses me, frankly") is a direct indication that Tim Cook's move has worked. Apart from making a direct answer to Apple's accusation ("I don't want a door, I don't want a window, I don't want a sliding glass door"), the FBI Director is trying to use the same fallacy trick. Instead of providing the proof of his own statement, he changes the topic into something different ("I would like people to comply with court orders"). This statement, in fact, has nothing to do with the original argument, which had started when the FBI asked for particular software, but not when Apple refused to comply with the court order. In this case the statement schema looks the following way:

A (FBI Director) opposes B (Apple). B defends position p^* (the FBI and federal court want Apple to make a backdoor to their product). A rejects p^* . Then A introduces p^{**} (Apply does not want to comply with court orders) and attacks it.

It is interesting that instead of rejecting p^* and reintroducing the original standing p , the FBI Director introduces another position p^{**} . We may assume that this has been done because p is very formal and obscure, whereas p^{**} (a big business refuses to comply with the federal court ruling) is emotionally charged.

A similar statement has been offered by the US White House representative (Josh Earnest, White House Press Secretary):

[What] the Department of Justice is requesting... [is] not asking Apple to redesign its product or to create a new backdoor to one of their products. They're simply asking for something that would have an impact on this one device. Department of Justice and FBI investigators have been given a serious responsibility, which is to investigate an act of terrorism... they can count on the support of the White House

and the president... we're going to support them as they do their important, independent work (www.dailydot.com/politics/josh-earnest-apple-iphone-unlocking-response/).

Again, the spokesman rejects the Apple's accusation ("the Department of Justice is not asking Apple to redesign its product or to create a new backdoor to one of their products") and uses the word "backdoor." It is just another proof that the word had been chosen right: it has been noticed and picked up.

Just like the FBI Director, the US White House representative refutes Tim Cook's statement about the "backdoor," but unlike the law-enforcement representative, he tries to reinforce the original position ("They're simply asking for something that would have an impact on this one device"). In addition, though, he gives more weight to this position by saying the President also thinks this is the right thing. The schema of this statement may look as follows:

A (White House Press Secretary) opposes B (Apple). B defends position p^* (the FBI and federal court want Apple to make a backdoor to their product). A rejects p^* . Then A re-introduces p (the FBI and federal court want Apple to help access the shooter's device). Then A says that C (the President) also supports p .

Even though the spokesman does not make any significant rhetoric move, he introduces *C*, who is more influential than *A* or *B*. It can be considered as an attempt to influence the public opinion.

4. Media response

The fallacies provided by both parties turned out to be so strong that in the first days after the incident newspapers exploded with titles based on the fallacy they believed most. Some newspapers believed that Apple refuses to help the law-enforcement agencies to gain access to the shooter's iPhone, for instance, Apple Fights Order to Unlock San Bernardino Gunman's iPhone (www.nytimes.com/2016/02/18/technology/apple-timothy-cook-fbi-san-bernardino.html?_r=3), Apple resisting magistrate order to share iPhone information (www.finance.yahoo.com/news/judge-apple-must-help-us-005604451.html), Apple opposes judge's order to hack San Bernardino shooter's iPhone (www.edition.cnn.com/2016/02/16/us/san-bernardino-shooter-phone-apple/). These statements are not entirely true. According to Tim Cook, and this statement has not been contested, Apple has provided the FBI all the requested data: "We have also made Apple engineers available to advise the FBI, and we've offered our best ideas on a number of

investigative options at their disposal” (www.apple.com/customer-letter/). However, the fallacy was strong, and many believed it.

Other newspapers were more likely to believe Apple’s version: Tim Cook hits back at 'chilling' order for iPhone 'backdoor' (www.cnet.com/news/tim-cook-apple-fbi-iphone-backdoor-terrorists-san-bernardino/), Judge Demands that Apple Backdoor an iPhone (www.schneier.com/blog/archives/2016/02/judge_demands_t.html), Mozilla chief: FBI snooping at Apple 'back door' makes you less safe (www.edition.cnn.com/2016/02/18/opinions/apple-encryption-backdoor-fbi-surman/). The second name is particularly interesting here, because the term “backdoor” has been already converted into a verb. Conversion is one of the most productive ways of word formation in English. However, the fact of conversion proves that the word is popular among the significant amount of people.

Discussion

The analysis in the Results section of the article demonstrates that both conflicting parties have used straw man fallacies to support their position on the issue. No doubt, that both parties have tried to use it in order to lure public opinion as well as other hardware and software corporations to their side. Both parties use emotional language to stir up people’s feelings.

The initial court ruling, very specific about the requirements and technical demands, has been simplified by Apple so that an average user, a non-tech professional, could understand the subject matter of the conflict described. The linguistic frame of this simplified version included a word with a negative connotation. Thus, the denotational meaning of the initial court ruling was simplified, while the neutral connotational meaning was substituted with a negative one. After that the modified statement of the magistrate’s court was attacked by Apple and framed as something setting a “dangerous precedent” and something very “chilling.”

The new “simplified” version was noticed and picked up by the media and public, and the ensuing narrative had to include reference to the “backdoor.” Both representatives from the law-enforcement and the US Government had to specifically respond to the message from Apple and show how “absurd” the Apple’s statement is (*Department of Justice is ... simply asking for something that would have an impact on this one device and It’s not about us trying to get a backdoor – a term that confuses me, frankly*). Additionally, they are trying

to reintroduce the initial statement made by the court (attempted by the US Government representative) and further modify the Apple's statement (which is a modification already), something the law-enforcement representative tried to do.

In the end, it is not clear which of the parties will win in terms of law because both of them have quite solid legal arguments. However, it is obvious that rhetorically the opponents are equally able to make smart and timely moves to make an impact on public opinion.

Conclusion

This case study of rhetoric techniques exercised by the top tech and governmental officials shows that the rhetoric techniques are used on a routine basis. No doubt, this is just one of the vivid examples of rhetoric in action. More examples can be found in different types of discourses and at different levels.

It is important to note that while we are describing this incident, we bear no intention to accuse any of the parties in indecent or dishonest behavior. Straw man fallacy as well as all other fallacies and rhetoric techniques have been used for centuries of rhetoric development. These fallacies are no more than mere language tools and, per se, bear no malice.

We believe that rhetoric techniques need more research because awareness of rhetoric improves speaking culture and revitalizes narrative. This contemporary material shows that smart linguistic framing is never outdated, and some of these techniques maybe useful in conducting a dialogue no matter who the participants of this dialogue are.

BIBLIOGRAPHY

- AIKIN, S. F., CASEY J.: *Straw Men, Weak Men, and Hollow Men*. In: *Argumentation* 25 (1), March 2011, p. 88-89.
- WAICUKAUSKI, R. J., SANDLER, P. M., EPPS, J. A.: *The Winning Argument*. Chicago: American Bar Association, 2001, 182 p.

Internet sources:

- www.forbes.com/sites/frankminiter/2016/02/18/why-apple-has-a-strong-constitutional-and-moral-case/#1eaacd134416
- www.regmedia.co.uk/2016/02/17/apple_order.pdf
- www.apple.com/customer-letter/
- www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english/back-door
- www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english/backdoor
- www.merriam-webster.com/dictionary/back%20door

www.veracode.com/sites/default/files/Resources/Whitepapers/static-detection-of-backdoors-1.0.pdf

www.justice.gov/usao-cdca/file/826836/download

www.businessinsider.com/john-mcafee-ill-decrypt-san-bernardino-phone-for-free-2016-2

www.washingtonpost.com/world/national-security/us-wants-apple-to-help-unlock-iphone-used-by-san-bernardino-shooter/2016/02/16/69b903ee-d4d9-11e5-9823-02b905009f99_story.html

www.dailydot.com/politics/josh-earnest-apple-iphone-unlocking-response/

www.nytimes.com/2016/02/18/technology/apple-timothy-cook-fbi-san-bernardino.html?_r=3

www.finance.yahoo.com/news/judge-apple-must-help-us-005604451.html

www.edition.cnn.com/2016/02/16/us/san-bernardino-shooter-phone-apple/

www.apple.com/customer-letter/

www.cnet.com/news/tim-cook-apple-fbi-iphone-backdoor-terrorists-san-bernardino/

www.schneier.com/blog/archives/2016/02/judge_demands_t.html

www.edition.cnn.com/2016/02/18/opinions/apple-encryption-backdoor-fbi-surman/

Résumé

Casus Apple: A Straw Man Fallacy in American Discourse

This article “Casus Apple: A Straw Man Fallacy in American Discourse” covers the most recent rhetoric confrontation between Apple Inc., a tech giant based in California (USA), on the one hand, and the US law-enforcement system, US government, and the federal court, on the other hand. The author explains the background of the conflict, which is connected with the US national security and privacy of common US citizens. The article gives extensive examples and extracts from the actual court rulings, political and security statements made by the top officials in the USA. The author claims that both parties use the so-called straw man fallacy, a well-known rhetoric trick, to attack the other party’s standing and attract public opinion to their side.

RETRANSLATIONS – VARIETIES OF PROPER NAMES IN HUNGARIAN TRANSLATION OF SHAKESPEARE’S *A MIDSUMMER NIGHT’S DREAM*

Boglárka Bartók

**Faculty of Arts, University of Miskolc, Miskolc
b.bogca@gmail.com**

Key words: translation, retranslation, proper name, translatology

CHAPTER 1

INTRODUCTION

According to a saying, translation is the second oldest profession in the world. This refers to the importance of translators and interpreters whose task is maintaining communication among people with different mother tongues. Translating can also be viewed as a branch of art. Translators have a number of options how to translate a source text and make decisions based on objective facts. It might be difficult to translate even short sentences. The question of translating proper names may raise more difficulties.

The present essay will deal with the questions of translating proper names. I always found translation to be an interesting and important field from my experience of language learning. During my studies, this interest has narrowed down to translating proper names. I shall argue that translators retranslate previous centuries’ dramas because of language changes, cultural changes or for the better comprehension of the play. For this paper, Shakespeare’s *A Midsummer Night’s Dream* has been chosen to provide examples of translating and retranslating proper names for the essay. János Arany was the first translator of the play, but there can be found a number of retranslations, István Eörsi, György Emőd, László Márton, János Csányi and Ádám Nádasdy have retranslated this drama. There can also be found a number of studies dealing with Shakespeare’s analysis and variations of his dramas’ translations, but the topic of translating proper names may provide an unsearched field.

The essay can be divided into three main parts. In the first main part of the paper, I will concentrate on the general questions of translating proper names in order to give a

background of the accepted beliefs. What are proper names and common names? What do researchers suggest about translating proper names? Should a translator translate proper names? Are there any techniques accepted for this translation method?

In the second main part, I will focus on the different Shakespeare translators and their ideas related to retranslations, especially on *A Midsummer's Night Dream*. I will provide a short history of the translation of the drama and about the translators as well. What was the intention behind translation? What do they suggest about the question of retranslation?

In the third main part, the characters' proper names will be analysed giving the background meaning of them. Translations by János Arany, István Eörsi, János Csányi and Ádám Nádasdy will be used to provide examples. The changes in the translation of the different proper names will be described and explained. Most of the changes may affect the names of the fairies and craftsmen, so a longer analysis will be devoted to their names. At the end of this part, the possible causes for retranslation will be shown. In the last chapter, I will draw a final conclusion and also give some suggestions for further experiment in this field.

CHAPTER 2

TRANSLATING PROPER NAMES

2.1. PROPER NAMES AND COMMON NAMES

Proper names and common names can be different in various languages. It means that the given expression is viewed as a proper name in the source language, while in the target language it is a common name. Typical examples for this phenomenon can be the names of nations, which belong to the category of proper names in English, but to the category of common names in Hungarian. The names of various festivals and historical events consist of translatable word elements (Farkas, 2007).

Farkas (2007) also adds the importance of being consistent in the course of translating proper names. Mistakes related to proper name translation can make comprehension difficult, and in some cases the target language text may also lose its meaning because of this problem.

2.2. BASIC OPERATIONS (KLAUDY)

According to Klaudy (2000), two basic operations are distinguished, which are called lexical operations and grammatical operations. Both lexical and grammatical operations have subcategories. The problem of translating proper names is mentioned in two subcategories of lexical operations, which are called lexical additions and total transformations.

In the case of lexical additions, differences can be found between the source language meaning and the target language meaning. Other differences can be seen in the readers' background knowledge. The translation problems of brand names belong to this operation also. Brand names can include some extra information because the reader can note the prestige of the product. In the target language, just some of the readers can infer the background meaning of the product. The translation of geographical names can be also problematic because of the readers' cultural differences. Target language readers simply do not recognise if the given geographical name is a lake or a mountain or a square. Because of these differences in background knowledge, translators have to add some extra information on geographical names, e.g. *Várhegy* ~ *palace on the top of the Várhegy*, *Vérmező* ~ *Vérmező Gardens*. The same problem appears in the case of place names, names of institutions, and historical events, e. g. *Egyetem téri Centrál-kávéház* ~ *Café Central on the Egyetem-tér in Budapest*, *St Pancras* ~ *St. Pancras pályaudvar*, *orosz áttörés* ~ *Russian offensive of 1944*. Guidebooks use lexical additions too, but the original name is also mentioned in brackets after the translated one (Klaudy, 2000).

In Klaudy's opinion, translators use total transformations when some pragmatic difference in the target language readers' background knowledge, culture, and habits can be found. This operation is stronger than altering names. It is mostly used because an adequate form of the given name in the target language cannot be found but the name is very common. Klaudy (2000) gives the example of the translation of George Orwell's *Animal Farm*. The translation of animal names can also be problematic because the typical animal names may also function as telling names, e.g. *Pincher* ~ *Fogdmege*. There can be found atypical animal names, which contain some additional meaning and connotation. In these cases, these have to be preserved by translating the proper name, e.g. *Old Major* ~ *öreg Órnagy*.

2.3. TRANSLATING SCALE (FARKAS)

According to Farkas (2007), the first problem related to translating proper names is the question of what proper names are. Which elements of the text can be regarded as proper names? If the proper names are known, the problem is solved. If the proper names are unknown, capital letters can help the translator, but this can be confusing, too.

Types of names can be placed on a scale related to translatability. In this case, *strong (typical) proper names* and *weak proper names* can be distinguished. *Weak proper names* can be translated, e.g. names of institutions, or animal names. Mostly personal names can be mentioned in the category of *strong proper names*.

2.4. THE FOUR BASIC OPERATIONS (VERMES)

Vermes (2001) differentiates four basic operations: “I then identified four operations which are applied to proper names: apart from *transference*, they are also subject to *substitution*, *translation*, and *modification*. These operations have been defined in relation to the meaning import the name contributes to the given utterance, and their use has been explained in terms of the principle of relevance” (p. 141). Vermes uses the acronym *SL* for source language and *TL* for target language.

Transference is used “when we decide to incorporate the SL proper name unchanged into the TL text” (p. 113). This means that the translation would cause problems in comprehension.

By *substitution* Vermes means the cases “when the source language name has a conventional correspondent in the TL, which replaces the SL item in the translation” (p. 113). Geographical names can be examples for this operation, e.g. *England ~ Anglia*. According to Vermes, this operation can look more like a choice of the translator but it is more likely to be an obligation. Other solutions can be accepted but the most obvious solution is substitution.

Vermes uses the following definition for *translation* (cited from Newmark, 1988): “rendering the meaning of a text into another language in the way that the author intended the text” (p. 114). In the case of *translation*, the name in the target text means the same or approximately the same as in the source text, e.g. the epithets of historical names.

“*Modification* I understand as the process of choosing for the SL name a TL substitute which is logically, or conventionally, unrelated, or only partly related to the original” (p. 115). Vermes gives us several examples for *modification*, e.g. *Winnie-the-Pooh ~*

Micimackó, Maris ~ Rosie, and also mentions the translation of Shakespeare's *A Midsummer Night's Dream* by Ádám Nádasdy. In this translation, the craftsmen's names are modified, e.g. *Bottom ~ Tompor*, or *Quince ~ Tetőfi*.

Transference and substitution are mainly used because of "considerations of processing effort" (p.116), while translation and modification is motivated by "ensuring adequate contextual effects in the target text" (p. 116). In all four operations, the translator has to consider the meaning of the proper name.

CHAPTER 3

GENERAL QUESTIONS RELATED TO TRANSLATING SHAKESPEARE'S *A MIDSUMMER NIGHT'S DREAM*

3.1. TRANSLATING AND RETRANSLATING SHAKESPEARE'S *A MIDSUMMER NIGHT'S DREAM*

The first translator of the drama was János Arany, who found Wieland's German translation of the drama in an attic, but this was not the time for the drama's first translation. In a letter to István Szilágyi he mentioned that he had found this translation and it had been in a bad state. Arany also sent his translation to Szilágyi and added that it had been a "courtly" translation, a practice for translating prosaic texts. He referred to it as *Nyáréji álom* which was the title given by Mihály Vörösmarty, who also planned to translate the drama (Arany, 1888). Vörösmarty had never translated it. No more information remained about this version, but János Arany became the first translator of the drama. On 26 November 1863, in the Hungarian *Kisfaludy Társaság* he announced that he had finished the translation of Shakespeare's *A Midsummer Night's Dream* (Géher, 2005). In April 1864, *Szentivánéji álom* was an "unpredictable success" at the National Theatre in Budapest during the Shakespeare Festival, which was the first one in Hungary's history (Paraizs, 2015). During the 1980s more and more translators retranslated Shakespeare's dramas, including *A Midsummer Night's Dream*.

In 1995, Ádám Nádasdy retranslated it and gave it a more modern linguistic style. According to Nádasdy, his aim was to keep the meaning of the text, but in a more modern form, fitting to modern readers' needs. He also emphasised that it was not the language itself which changed, but the use of language. In his variant of translation, he wrote a commentary related to his ideas. He pointed out some facts about the title, e.g. Vörösmarty's title was

Nyáréji álom, and Arany invented the form *Szentivánéji álom*. He mentioned that the setting of the play was not Midsummer Night but Walpurgis Night, which is 30 April. Both of the dates refer to magical nights. *Midsummer* is *Nyárközép* in Hungarian, referring to the longest day of the year on which different festivals are held even nowadays. The Hungarian name of this day is *Szent János* or *Szent Iván day*. That is where the idea of the Hungarian title, *Szentivánéji álom* originates. Nádasdy also kept this form of the title for his translation. In his version of *Szentivánéji álom*, he used footnotes to explain some parts of the text for better comprehension or adding some interesting elements for the Hungarian readers. He commented on the proper names as well.

3.2. ABOUT THE FOUR TRANSLATORS AND THEIR TRANSLATIONS

As it was already mentioned, János Arany was the first translator of the drama in 1863. Arany is said to be one of the best Hungarian poets. The translation of Shakespeare's dramas may be connected to his name next to the names of Sándor Petőfi and Mihály Vörösmarty. Most of the students who have to read Shakespeare in Hungarian are asked to read Arany's translation. This may indicate the importance of his translation even in the 21st century. The second translator was István Eörsi, who is a writer, poet and translator, too. He translated the drama in 1980, but his edition was published in 1993 (Szele, 2005). He emphasised that his translation was based on Arany's translation, but the 19th century was not appropriate for this "erotic renaissance fairy tale" because of its morals (Szele, 2005). This meant that he had changed the translation for a more modern one, but he had not done anything to the proper names. The third translator was János Csányi, who is an actor and director. His version is from 1995, containing new translations related to proper names. He was more experimental, because of these changes, but Ádám Nádasdy was the one who changed most of the proper names in the drama. As the other three translators, he has also some connections to poetry. He is a Hungarian linguist, poet, essayist, translator and lecturer. His translation is also from 1995, but the book, *Három dráma*, was only published in 2012.

The intention behind these retranslations seems to be simple because there was a need for more modern texts, which could be used for the scripts of the plays in theatres. As it was already mentioned, Eörsi emphasised that Arany's translation is more like a "brilliant fairy tale" and gave some example for the reason of retranslation, e.g. the translation of "Lovers, to bed" (Shakespeare, 1994, p. 89) is "Alunni, hívek" (Shakespeare, 1985, p. 106) in

Hungarian. “This shows in itself that this play had to be retranslated” (Szele, 2005). He also added that Arany was not appropriate for translating this drama because he was shy of this “erotic renaissance fairy tale”. On the other hand, András Horváth (1990) pointed out that Arany was absolutely aware of the additional meaning of the text because he gave other translators some advice, which may reflect this awareness. He helped them to use the proper word for given parts in translations in order to avoid obscenity. He seemed to be the only person who was absolutely aware of this fact in the 19th century because he never glorified the text by using any positive epithet, e.g. “lovely composition” or “fairy fantasy” (Horváth, 1990). However, Arany’s intention for translating Shakespeare’s *A Midsummer Night’s Dream* (and all the plays of Aristophanes) could be Arany’s hidden fascination or having something in common with the authors of the dramas (Németh, 1933), but the lack of the indication of this quality shows Arany’s self-control (Horváth, 1990). Horváth (1990) also emphasised that aristocrats were surprised by the fact that during all the three nights of the Shakespeare Jubilee, *A Midsummer Night’s Dream* was played and not one of the tragedies. This play was successful on this event but surprising as well. Arany was not asked to translate this particular drama but it seems to be his personal choice (Horváth, 1990).

Arany seems to be generally accepted as one of the greatest Hungarian poets, but in the field of literary translation, there can be found some criticism related to him. György Emőd (1990) also emphasised the greatness of Arany as a poet, but he also added that he must not have the chance to use philological texts, specialised literature about Shakespeare’s plays, and even different cultures dealt with the texts in a different way. In those days, it was general that translators whose task was to translate an English classic used the German translation of the given source text, and even those who asked for the translation could have formed the texts (Emőd, 1990). For Arany, an especially important aspect of the text was versification, which is why he added some lines to the source text for a more complete and more rhythmic poem (Emőd, 1990). All these facts could have resulted in the need for retranslation as well.

CHAPTER 4

ANALYSIS OF PROPER NAMES IN SHAKESPEARE’S *A MIDSUMMER NIGHT’S DREAM*

4.1. PROPER NAMES IN SHAKESPEARE’S *A MIDSUMMER NIGHT’S DREAM*

Most of the proper names are personal names, just a few geographical names can be found in the drama. There are numerous proper names related to mythology. Nádasdy has used these forms according to Latin or Greek tradition, but sometimes he created a Hungarian phonetic version of these names, e.g. *Pyramus* and *Thisbe* are *Piramusz* and *Tiszbe* in the translation, because he wanted to emphasise how craftsmen say these names and do not know the meaning behind them. In this essay, the focus will be on the characters' proper names.

4.2. CATEGORIZATION OF THE CHARACTERS' PROPER NAMES

The characters of the drama can be categorised according to their role in the social hierarchy or according to the translating methods used. According to their place in social hierarchy, the following groups can be organised: Athenians, lovers, fairies and craftsmen can be distinguished. The group of Athenians and lovers belong to a higher social level, while craftsmen belong to lower class people. A separate group of proper names may also be created by putting together the names from the play within a play. This type of separation will be used in this analytical part. As it will be seen from the analysis, less change is done to the names of the characters belonging to a higher social level because most of these names have some mythological origins of which Hungarian translation seems to be similar to the names in the source text. On the other hand, lower class people and characters outside society, i.e. the group of fairies, have telling names containing additional meaning. This could be the reason for more translated proper names among these names.

4.2.1. The Athenians: Theseus, Hippolyta, Egeus and Philostrate

In the category of these characters, there can be seen some slight changes among the translations. In some cases, the only difference among the varieties which can be examined is only an accent mark of which importance is great in the field of versification. This could be the reason for the justification of these varieties.

1.1.1. Table 1

The Athenians

Shakespeare	Arany	Eörsi	Csányi	Nádasdy
Theseus	Theseus	Theseus	Theseus	Théseus
Hippolyta	Hippolyta	Hippolyta	Hippolyta	Hippolyta
Egeus	Egéos	Egéos	Egeus	Égeus
Philostrate	Philostrat	Philostrat	Philostrat	Philostratus

Theseus. He is a Greek mythological hero. In its variants of translation, there is no significant difference between the translated forms. Only Nádasdy has changed the form *Theseus* to *Théseus*. In all cases transference is applied except for Nádasdy's translation where substitution is done.

Hippolyta. Her name also belongs to Greek mythology, because she is the Queen of the Amazons. *Hippolyta* is betrothed to *Theseus*, too. From the viewpoint of translation, transference is done to the proper name in every translation. All the translators left the proper name as it can be found in the source text.

Egeus. In Greek mythology, *Egeus* is the father of *Theseus*, but this is not important from the point of view of the drama, also, he is the father of *Hermia*. As in the case of the name *Theseus*, there are differences in the translated forms, too. Arany and Eörsi used the form *Egéos*, Csányi left it in a way as in the source language text, while Nádasdy used *Égeus*. In Csányi's translation, transference is the used method, while Arany, Eörsi and Nádasdy all used substitution.

Philostrate. His name also seems to be part of Greek mythology, but he is not one of the famous characters. He is the master of the revels to *Theseus*. Arany, Eörsi and Csányi opted for the form *Philostrat*, while Nádasdy chose the form *Philostratus*. Substitution is done in every variant, but Nádasdy's translation may sound more "Greek" to the reader than that of the others.

4.2.2. The lovers: Helena, Hermia, Demetrius and Lysander

As in the group of Athenians, the same question with accent marks may arise as well. The solution may be the same as in the previous case: there may be found a connection between accent marks and versification.

1.1.2. Table 2

The Lovers

Shakespeare	Arany	Eörsi	Csányi	Nádasdy
Helena	Heléna	Heléna	Helena	Helena
Hermia	Hermia	Hermia	Hermia	Hermia
Demetrius	Demetrius	Demetrius	Demetrius	Demetrius
Lysander	Lysander	Lysander	Lysander	Lysander

Helena. The first important aspect of the character is that there is no connection to the mythological *Helena*. *Helena* from the drama is in love with *Demetrius*. As it can be seen from the table, transference and substitution are the two methods done to the proper names. The two newer translations changed the form *Heléna* to *Helena*.

Hermia. She is *Egeus's* daughter, who is in love with *Lysander*. There is no mythological reference in her name. From the point of translation methods, transference is used in all four forms.

Demetrius. He is in love with *Hermia*. The readers may associate his name with ancient mythology as well, but there is no exact reference to it. In all four cases, transference is the method which is done.

Lysander. He is also in love with *Hermia* as well as *Demetrius*. All four translators let this proper name in source text form, so transference is the used method.

4.2.3. The fairies: Oberon, Titania, Puck, Peaseblossom, Cobweb, Moth and Mustardseed

1.1.3. Table 3

The Fairies

Shakespeare	Arany	Eörsi	Csányi	Nádasdy
Oberon	Oberon	Oberon	Oberon	Oberon

Titania	Titánia	Titánia	Titánia	Titánia
Puck or Robin Goodfellow	Puck or Robin-pajtás	Puck or Robin-pajtás	Manó or Robin-pajtás or Puck	Pukk or Jóbarát Robin
Peaseblossom	Babvirág	Babvirág	Babvirág	Borsóvirág
Cobweb	Pókháló	Pókháló	Pókháló	Pókháló
Moth	Moly	Moly	Moly	Porszem
Mustardseed	Mustármag	Mustármag	Mustármag	Mustármag

1.1.4.

Oberon. He is the King of the Fairies, whose wife is *Titania*. As in some of the previous cases, all four translators leave the source text form in the translation. Transference is done in each translation.

Titania. She is the Queen of the Fairies. Her name can be connected to *Diana*, who is the goddess of the hunt and the moon. All four translators opted for the form *Titánia*, which is a substitution.

Puck or Robin Goodfellow. His name can be interpreted as a telling name, meaning a spirit who plays tricks on people. According to the sounding of his name, onomatopoeia may be recognised as well. That is what could be seen in Nádasdy's translated form, *Pukk*. Arany and Eörsi did the same method which is transference, while Csányi changed the proper name to *Manó*. The translated form may be explained by the fact that the name is a telling name. There is a connection between the Hungarian *manó* and the English *puck*. (It has to be mentioned that the translator also added the form *Puck* in the actor's names.) In this case, the method named translation is done to the proper name. It is a broader association than Nádasdy's translation, *Pukk*. Substitution is done in this case. The other form of the name, which is *Robin Goodfellow*, consists of two parts. All of the translators, except for Nádasdy, used the form Robin and then added the Hungarian word *pajtás* with or without a hyphen after *Robin*. Nádasdy handled this name as a personal name consisting of a Christian name and a family name, and that may be the answer for changing the names' order to *Jóbarát Robin*. He also changed the word *pajtás* to *jóbarát* which can be explained by the fact that *pajtás* may be less frequently used nowadays. All four translators used substitution in this case, except for Csányi's *Manó*, which represents the method named translation.

Peaseblossom. The character is one of the fairies. The name's translation is either *Babvirág* or *Borsóvirág*. As it can be seen from Table 3, Nádasdy's translation is different

from the other translators' solutions. By the division of the name, the word *pea* can be recognised, which means “borsó” in Hungarian. This could be the explanation for Nádasdy's translation. The flower of peas and beans are quite similar which can explain the relevance of both the translated forms.

Cobweb. This character also belongs to the group of fairies. Loan translation happened to this name, which has the same meaning in English and Hungarian as well. All translators used substitution during translation.

Moth. Moth is also a member of Titania's fairies. His name is special because, according to Nádasdy's explanation, nowadays the meaning of *moth* is “moly” in Hungarian, but *Shakespeare* referred to the word *mote*, which means “szemcse” or “parány” (Shakespeare, 2012). It can be recognised from this example that the change of language means a change in translation as well. It was Nádasdy who used the other original, older meaning of the word, the other translators have not. All four translators applied substitution.

Mustardseed. The name of this fairy is similar to the name *Cobweb* because loan translation is done in this case. The English and the Hungarian meanings are the same. Substitution has been the method in this case as well.

4.2.4. The craftsmen: Quince, Snug, Bottom, Flute, Snout, Starveling

As it can be seen from the table, Arany and Eörsi did not add Christian names to their characters. There might be an explanation for this: there are different editions of the drama, some of which may not contain the Christian names. Csányi and Nádasdy created Christian names and family names as well. The intention behind the Christian names could be the frequency of the names. A change can be examined in the translation of *Quince* (*Som Antal* and *Tetőfi Péter*) and *Snout* (*Ormándi Béla* and *Lavór Tamás*). Nowadays *Péter* and *Tamás* are more common names than *Antal* or *Béla*, so this phenomenon may explain the change in translation.

1.1.5. Table 4

The Craftsmen

Shakespeare	Arany	Eörsi	Csányi	Nádasdy

(Peter) Quince	Vackor	Vackor	Som Antal	Tetőfi Péter
Snug	Gyalu	Gyalu	Tunyogh	Vinkli
(Nick) Bottom	Zuboly	Zuboly	Kurtha Miklós	Tompor Miklós
(Francis) Flute	Dudás	Dudás	Flótás Ferenc	Sipák Ferenc
(Tom) Snout	Orrondi	Orrondi	Ormándi Béla	Lavór Tamás
(Robin) Starveling	Ösztövér	Ösztövér	Cingár Róbert	Kórász Róbert

Quince. Quince is one of the craftsmen, a carpenter, belonging to the lower class in social hierarchy. According to Nádasy, the name means “ék” or “csapolás”, which is related to the terms used in carpentry, and that is why he created the form *Tetőfi* (Shakespeare, 2012). Hungarian readers may associate with carpentry and poetry as well, because an association with Sándor Petőfi’s name is created here. He also mentioned that during the 19th century, *quince* only meant “birsalma” in Hungarian. This could be the intention behind Arany’s translated proper name, *Vackor* (Shakespeare, 2012). Csányi opted for *Som Antal* in his translation. This might be originated from the meaning of the fruit as well. Arany, Eörsi and Csányi used the method called translation, while Nádasy came up with a modification.

Snug. In this category, he is the only character, a joiner, who has no Christian name. Arany’s and Eörsi’s translation have a reference to joinery in the name *Gyalu*. Csányi’s *Tunyogh* might refer to some personal characteristics. Nádasy explained the meaning of *vinkli*, which is “derékszög-mérő szerszám” in Hungarian, while *snug* is “illeszték” or “ereszték” (Shakespeare, 2012). These forms are all related to joinery, which means that translation is done to the proper names.

Bottom. He is the weaver from the craftsmen. Three different translations can be seen: *Zuboly*, *Kurtha Miklós* and *Tompor Miklós*. The English bottom means “fenék” or “a szövőszék alsó tengelye”. *Zuboly* may have a connection with weavery, meaning “a szövőszék hengere” in Hungarian (Shakespeare, 2012). The family name *Kurtha* may contain a connection with height, while Nádasy’s translation may refer to the fact that *Bottom* belongs to the lower part of society in the drama’s hierarchy. In all four cases, translation is produced.

Flute. He is the bellows-mender from the craftsmen. *Flute* means “fuvola” in Hungarian, which refers to his feminine voice and also to his craft (Shakespeare, 2012).

(Because of this personal characteristic feature, he will be the one who has to play the only woman character, Thisbe, in the play of the play.) All the Hungarian translations contain references to the craft, while Csányi's translation refers back to older meaning of the word, too. *Flótás* means "fuvolás" in Hungarian, but nowadays readers may not associate with this meaning. Csányi also created alliteration in the proper name. In all cases, the method, translation happened.

Snout. He is the tinker of the craftsmen. Nádasdy defined the meaning of *snout*, which is "kiöntőcsőr" or "kannacsőr" in Hungarian (Shakespeare, 2012). It refers to the tinker craft. The Hungarian form *Orrondi* might refer to some personal characteristics. Nádasdy's name, *Lavór* refers to the tinker craft again. In all cases, translation happened.

Starveling. He is a tailor whose name is also a telling name. In Hungarian, it means "éhenkórász", which was a typical feature of tailors, who were tall and skinny according to some sayings. All of the translations refer to this meaning, but Nádasdy's translation has an additional meaning with the play on words, too. In all cases, substitution happened.

4.2.5. Characters of play within a play

In Act Five, Scene One, there is a short play on the tragic love of *Pyramus* and *Thisbe*. This play within a play does not have a proper title. It is mentioned as a tragedy with a long title, but it is actually short. *Philostrate* describes it as a tragedy, but *Pyramus* does not die in the play. As it can be seen from this short description, the play seems to be controversial, containing paradoxes and oxymorons as well. The translator should indicate this controversy in his translation. As it has been already mentioned, the tragedy is played by craftsmen who are not real actors and whose lingual competence and pronunciation is not appropriate for the drama.

1.1.6. Table 5

Names of Play within a Play

Shakespeare	Arany	Eörsi	Csányi	Nádasdy
Prologue	Prológ	Prológ	Prológ	Beköszöntő
Lion	Oroszlán	Oroszlán	Oroszlán	Oroszlán

Pyramus	Pyramus	Pyramus	Pyramus	Piramusz
Thisbe	Thisbe	Thisbe	Thisbe	Tiszbe
Wall	Fal	Fal	Fal	Fal
Moonshine	Holdvilág	Holdvirág or Holdvilág	Holdszugár	Holdfény

Prologue. The character has a special role in the beginning as it is indicated in its name. The character's name is omitted from Arany's and Eörsi's actors' name list. During the play, they used the same term as Csányi, who used *Prológ*, which is a more specialized term, while Nádasdy used a more common word for this. All the translators produced a substitution.

Lion. In this character's case, all four translators used the Hungarian word for *lion*, which is *oroszlán*. They created a proper name from this common name. In all the variations there is substitution.

Pyramus. In the short play, he is one of the main characters who is in love with *Thisbe*. Arany, Eörsi and Csányi did not change the proper name, so they did transference, while Nádasdy wrote it down phonetically. His main intention was to show the style of the craftsmen, so substitution was the method in this case.

Thisbe. She is the other main character in the short play. As in the case of *Pyramus*, her name reflects the style of the craftsmen. Everything is the same from the viewpoint of translation, so transference or substitution is done.

Wall. As in the case of *Lion*, *Wall* has a similar interpretation. They created a proper name from the Hungarian common name, *fal*. We can see substitution in all the cases.

Moonshine. The last proper name's translation shows the richness of Hungarian vocabulary. All of the translations have the same meaning, but the word *holdfény* may be the most modern of them. In Eörsi's actors' name list, one can read *Holdvirág*, which might be regarded as a metaphor. During the text, the form *Holdvilág* is used, which refers to the fact that the word may be mistyped in the actors' name list. In the target language text, it was indicated that *Starveling* plays the role of *Moonshine*, but in Csányi's translation, *Snout* is the one who plays this role (and *Wall* as well). In each case, substitution is used.

4.3. WHAT ARE THE CAUSES BEHIND RETRANSLATION?

All in all, the retranslations of Shakespeare's drama have added a new meaning, with the help of which, readers will read the texts and may find it interesting even nowadays. The retranslation method has also rejuvenated not only the style but the meaning of the source text also.

Arany's intention should be mentioned here because it is the first translation of the drama but some reasons of the retranslation originate from that. The idea of translating Shakespeare's dramas may originate from the 19th century's trend and the Shakespeare Jubilee, but choosing this particular drama seems to be Arany's personal choice. There could be found a list at the Hungarian Academy of Sciences about Shakespeare's dramas recommended to be translated not containing *A Midsummer Night's Dream* (Horváth, 1990). After reading the source language text and Arany's translation, it can be recognised that there are significant differences in the two texts' style. The consequence of this difference has resulted in one of the reasons for retranslation.

The other idea of retranslation may originate from the theatres' need for newer adaptations of a given drama or simply for a more modern script for the actors. These newer scripts do not carry many features of the archaic language of medieval times or renaissance, which helps the audience find dramas less overly complicated.

As it can be seen from the analyses, the main arguments for retranslation may be: some changes in word meaning, stylistic changes, and fitting the source text into the target language text in a more modern form. Words may gain new meaning, while the older, more archaic ones are less common after this process or even translators may opt for the more archaic meaning but by choosing a more modern Hungarian word. As it can be seen from the translation of *Moonshine*, Hungarian language has a wide range of choice from the aspect of vocabulary. Depending on style, *Holdvilág*, *Holdsugár* and *Holdfény* can be the chosen forms for the translation.

The other main point for retranslation could be that translators have more sources for finding background information during retranslation. With the help of online sources, dictionaries, explanations, analyses and philological texts, new interpretations could be added to the older translations, and this could explain the necessity of retranslation.

Especially in Nádasy's translation, a newer style has been added to the text, which contains more modern references, but also keeps the older meaning of the proper names.

Target language text readers would realise that the text originates from previous centuries, but they could easily read the drama because of the combination of modern style and archaic meaning. There may be a connection between the changes in meaning and in comprehension. The change in language, especially word usage, infers the need for better comprehension of the text.

One of the most important features of translation and retranslation may be the fact that all of the translations have proved their justification for existence. One does not necessarily need to choose from the translations because all of them may give a different meaning or experience for the reader.

CHAPTER 5

CONCLUSION

After the analysis, it can be seen that most of the proper names carry some kind of additional meaning, which should be included in the translation. There can be found numerous references to Greek mythology, which may help creating a deeper meaning for the reader. The translation of some proper names can cause difficulties. In order to solve these problems, creative thinking and creative solutions are needed with even broader associations, which are the main aims behind translating proper names.

In the category of Athenians and lovers, *transference* is the most general method applied, while in the case of other proper names, *substitution* and *translation* are the mostly used methods. *Modification* was not common in the translation of proper names, which may indicate the fact that there were not such differences in the actual meaning and the additional meaning of the name. Sometimes the translated form is a “phonetic translation” of the proper name.

The four main motivations for retranslation are style, meaning, comprehension and correcting the previous translation. A connection between meaning and culture can be examined: retranslations are necessary because of the changes in language, which infer the readers’ need for better comprehension. This need is true for translating the drama and its proper names as well.

An interesting further experiment could be the analysis of more proper names, including the ones that have just been mentioned in the text by the characters of the drama.

These are mostly personal names referring to characters, especially gods and goddesses, from Greek mythology. Involving other target language texts and other dramas which contain translated proper names could add other interesting fields to the research. The problems, questions and intentions of retranslation could lead to a longer and deeper research as well. Also, the newer studies related to Shakespeare seem to be actual and appropriate containing some new discoveries even nowadays.

BIBLIOGRAPHY

- ARANY, J.: *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése 3. kötet*. Budapest: Ráth Mór, 1888
- EMÖD, Gy.: *Az avoni hatyú dalai*. In: *Színház*, 20, 1990, n. 7, p. 6-8
- FARKAS, T.: *A tulajdonnevek fordíthatóságáról és napjaink fordítási hibáiról, közzsók és tulajdonnevek példáján*. In: *Névtani Értesítő*, 29, 2007, p. 167-88
- GÉHER, I.: *A magyar „Hamlet”: Arany János furcsa álcája*. In: *Holmi*, 2005. Retrieved from <http://www.holmi.org/2005/12/geher-istvan-a-magyar-hamlet-arany-janosfurcsa-alcaja-jegyzetek>
- HORVÁTH, A.: *Bájos tündéridill avagy miért fordította le Arany János a Szentivánéji álomot?*. In: *Színház*, 20, 1990, n. 7, p. 1-5
- KLAUDY, K., & SIMIGNÉ FENYŐ, S.: *Angol – magyar fordítástechnika*. Budapest: Nemzeti Kiadó, 2000
- NÉMETH, L.: *Arany János*. In: *Tanu*, 1, 1933, n. 3, p. 145-155
- PARÁZS, J.: *Shakespearean Rhapsody: A Midsummer Night's Dream at the National Theatre in Budapest*. In: *Shakespeare Jubilees: 1769-2014*. Zurich: LIT Verlag, p. 231-256
- SZELE, B.: *„Minden mű a saját kora gyümölcse.” Eörsi István az újrafordítás buktatóiról és a magyar Shakespeare-ről*. In: *Szabadpart*, 24-25, 2005. Retrieved from http://www.kodolanyi.hu/szabadpart/24/24_muv_szele.htm
- VERMES, A. P.: *Proper Names in Translation: a Relevance-theoretic Analysis*. (Unpublished doctoral dissertation). University of Debrecen, Debrecen, 2001. Retrieved from https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/79819/de_402.pdf?sequence=1

Sources

- SHAKESPEARE, W.: *A Midsummer Night's Dream*. London: Penguin, 1994
- SHAKESPEARE, W.: *Három dráma*. (A. NÁDASDY, Trans.). Budapest: Magvető, 2012
- SHAKESPEARE, W.: *Shakespeare-drámák*. (I. EÖRSI, Trans.). Budapest: Cserépfalvi, 1993
- SHAKESPEARE, W.: *Szentivánéji álom*. (J. ARANY, Trans.). Budapest: Európa, 1985
- SHAKESPEARE, W.: *Szentivánéji álom*. (J. CSÁNYI, Trans.). In: *Színház*, 25, 1995, n. 1. Retrieved from <http://en.calameo.com/read/001424755e3d40a264f2c>

Résumé

Retranslations – Varieties of Proper Names in Hungarian Translation of Shakespeare's A Midsummer Night's Dream

In the present essay, *Retranslations – Varieties of Proper Names in Hungarian Translation of Shakespeare's A Midsummer Night's Dream*, the question of retranslating proper names has been examined. With the help of Verme's four basic operations (*transference, substitution, translation and modification*), the characters' proper names of Shakespeare's *A Midsummer Night's Dream* has been analysed and categorised as well. Throughout the analysis, there can be found an example for each operation, but there are fewer examples for modification, which is the strongest operation. It can also be seen that most proper names are telling names having certain additional meaning, which should be emphasised to the target language readers as well. The main idea behind retranslations could be originated from the meaning of proper names, stylistic changes, the development in the target language and mistakes made in the previous translation(s).

PHONISCHE ASSIMILATION DER GERMANISMEN IN DEN SLAWISCHEN SPRACHEN – AM BEISPIEL DES SLOWAKISCHEN UND RUSSISCHEN

Ondrej Kúkol'

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica
okukol@centrum.sk

Kľúčové slová: fónická asimilácia, transfonemizácia, germanizmy, slovenčina, ruština
Key words: phonic assimilation, transphonemization, germanisms, Slovak, Russian

Das primäre Ziel der vorliegenden Arbeit ist es, die Gemeinsamkeiten, Ähnlichkeiten und Unterschiede in der Transphonemisierung der deutschen Vokale, Diphthonge und Konsonanten aus den Bereichen Bauwesen, Architektur und Wohnen im Slowakischen und Russischen zu identifizieren, zu vergleichen und zu analysieren, wobei die diachrone Übersicht der Übernahme von Germanismen ins Slowakische (weiter nur S.) und Russische (weiter nur R.) das sekundäre Ziel darstellt.

1 Deutsches Lehngut im Slowakischen und Russischen

In dem Wortschatz des S. bzw. R. gibt es eine Reihe von Wörtern, die ursprünglich aus anderen Sprachen u. a. aus dem Deutschen (weiter nur D.) übernommen wurden. Viele von ihnen bezeichnen Dinge, für die es keine eigenen Ausdrücke gibt. Andere Begriffe werden als Modewörter verwendet oder sind nur in bestimmten Sprechergruppen gebräuchlich.

Was versteht man eigentlich unter dem Begriff Germanismus? Der *Germanismus* ist ein deutsches Wort, das in einer anderen Sprache als Lehnwort oder Fremdwort integriert wurde, oder eine grammatische Besonderheit des D., die in eine andere Sprache übernommen wurde. Das D. als Gebersprache muss dabei nicht unbedingt auch die Ursprungssprache sein, sondern kann auch eine vermittelnde Sprache sein. Ein Wort kann mehrmals, zu verschiedenen Zeiten und aus verschiedenen vermittelnden Sprachen in die Nehmersprache übernommen werden sowie in dieser dann auch in verschiedenen Bedeutungen, Lautungen und/oder Schreibungen auftreten.

Im S. und R. gibt es Xenismen aus ca. 100 Fremdsprachen. Neben den Germanismen sind das vor allem Alt- und Kirchenslawismen, Slawismen, Gräzismen, Latinismen, Turzismen, Arabismen, Gallizismen, Italianismen, im S. Ungarismen, im R. Niederlandismen, in Gegenwart kommen oft in beiden Sprachen Anglizismen vor.

Die ältesten Sprachkontakte zwischen den westslawischen Stämmen und (Ost)germanen stammen aus dem Altertum und später aus der Zeit des Großmährischen Reiches während der christlichen Missionen. Die Denotate der Wörter, die damals übernommen wurden, sind auch heutzutage aktuell und deshalb veralten sie nicht. Der größte Teil von Germanismen wurde während der deutschen Kolonisation im 13. – 14. Jh. und im 16. – 17. Jh. übernommen, zuerst in die Volks- später auch in die Schriftsprache. Trotz puristischer Tendenzen im 19. Jh. wurde das D. als Lingua franca verwendet. Zerfall der k. u. k. Monarchie und außersprachliche Umstände haben die Übernahme der Germanismen negativ beeinflusst. Trotz dieser Tatsache sind die Kontakte zwischen dem slowakischen und deutschsprachigen Sprachraum rege geblieben.

Das R. war immer offen für neue Ausdrücke. Die puristischen Tendenzen waren nie so stark wie im S. Die ersten fremden Elemente kann man schon im Urslawischen, später im Alt- und Kirchenslawischen finden. Das Mittelalter bringt erste intensive Kontakte mit Germanismen. Erste Kontakte zwischen dem R. und D. stammen aus dem 11. Jh. (diplomatische Kontakte, Verwandtschaften zwischen deutschen und russischen Dynastien). Im 12. Jh. geht es um Geschäftskontakte zwischen deutschen und russischen Kaufleuten. Im 13. Jh. wuchs der deutsche Einfluss, als der deutsche Schwertbrüderorden an der Ostseeküste gegründet worden war. Seit 14. Jh. spielte die Hanse eine wichtige Rolle. Im 14. – 17. Jh. diente das Polnische als wichtigste Vermittlersprache zwischen dem D. und R. Die zweite Periode der aktiven Übernahme der deutschen Wörter ins R. beginnt während der Regierungszeit des Zaren Peter I. Russland hatte damals viel engere kulturelle und wissenschaftliche Kontakte mit Deutschland als mit anderen westeuropäischen Ländern. Vom 18. Jh. bis zum Anfang des 20. Jh. wurden viele Termini aus dem D. übernommen. Während des Stalinismus, seit der Hälfte der 30er Jahre bis zum Ende des zweiten Weltkriegs, aber auch während des Kalten Krieges wurde die Übernahme der Fremdwörter verringert. Was den fremdsprachlichen Einfluss betrifft, endet diese Ära in den 60er Jahren mit der Tauwetterperiode. Das moderne Europa, seine Aufgabe und Stelle in der Welt, ist ohne dynamisch entwickelnde Partnerschaft zwischen Russland und Deutschland nur schwer vorstellbar. Heutzutage sind die deutsch-russischen Beziehungen leider durch die politische Situation negativ beeinflusst.

Zu den Bereichen, aus denen die Lehnwörter übernommen wurden bzw. werden, gehören z. B. Politik, Verwaltung, Militär, Wirtschaft, Handwerk, Industrie, Handel, Gesundheitswesen, Bildungswesen, Kultur, Wissenschaften und Publikationen. Zu den Gründen, warum die Lehnwörter übernommen werden, gehören z. B. Absenz von heimischen Ausdrücken in der Zielsprache (*gastarbeiter*), systemhafte Vorteile des Lehnwortes im Vergleich zum heimischen Ausdruck (*valba – valbový, šikmá strešná rovina – 0*), Bereicherung der Synonymenreihe (*umenovedec – kunsthistorik, skladací meter – umgs. colštok*) oder pragmatische Faktoren des Lehnwortes, das exklusiv, expressiv, modern u. ä. wirken kann. Im Zusammenhang mit dem letzten Punkt steht im Vordergrund die Frage der Angemessenheit des fremden Ausdruckes; nicht alle Lehnwörter können in der Schriftsprache verwendet werden, trotzdem sind sie ein unverzichtbarer Teil des Wortschatzes der Umgangssprache (vgl. Paare *náradie – vercajg, platiť – cálovat*). Die Lehnwörter werden nicht nur in die Schriftsprache übernommen, sondern in alle Varietäten der Nationalsprache – Substandard, Slang, Mundart (Slang – *foter* (otec), Substandard – *hic* (horúčava), Mundart – *firhang* (záclona)). Das Fremdwort wird nach der Übernahme den Gesetzmäßigkeiten der Zielsprache angepasst. Diese Anpassung wird als Assimilation bezeichnet und verläuft (obwohl nicht gleich intensiv) auf allen Sprachebenen: Assimilation auf der phonischen Ebene: dt. *Föhn* [fø:n] → slowak. *fén* [fe:n], auf der grammatischen Ebene: dt. *die Schindel* (Femininum) → slowak. *šindel'* (Maskulinum), auf der wortbildenden Ebene: dt. *Werkzeug* (Kompositum: Werk + Zeug) → slowak. *vercajg* (Stammwort, nicht abgeleitetes Wort), auf der semantischen Ebene: *Rost* dt. 1. *nur Singular*: rötlich braunes Produkt der Korrosion von Eisen, 2. *nur Singular*: mit rötlich brauner Verfärbung einhergehende Krankheit von Pflanzen durch Pilze, 3. tragfähiges horizontales Gitter, z. B. über oder unter einem Feuer → slowak. nur 3. Bedeutung, für erste zwei Bedeutungen hat das S. das Wort *hrdza*. Aus der kontaktlinguistischen Sicht kann man von Transphonemisierung, Transmorphemisierung und Transsemantisierung sprechen. Im Zentrum unseres Interesses steht aber phonische Assimilation der Germanismen im S. und R., u. a. ihre Aussprache und Transphonemisierung.

2 Das vokalische und konsonantische System im Deutschen, Slowakischen und Russischen

Beim Vergleich von mehreren Sprachen in der kontrastiven Phonologie werden die distinktiven Merkmale und Unterschiede in Qualität und Quantität untersucht. In der kontrastiven Phonetik sind das die artikulatorischen und akustischen Eigenschaften der verglichenen Sprachen. Diese phonologisch-phonetischen Ausführungen orientieren sich an Terminologie und Prinzipien der sog. Merkmalphonologie, Definieren der distinktiven Merkmale von Phonemen, d. h. der Oppositionen.

Für jede Sprache sind andere distinktive Merkmale relevant, aber sie können sich selbstverständlich überschneiden. Die Kontaktbeziehung $L_D \rightarrow L_S$ bzw. L_R auf der phonischen Ebene wird aus der Sicht der Zusammenwirkung von zwei Faktoren beurteilt: 1. Realisierung der Phonem-Graphem-Beziehung; 2. Maß der Symmetrie und Asymmetrie der verglichenen phonischen Systeme.

Harmonie zwischen der Orthoepie und Orthographie wird durch historische Umstände verursacht. Die Aussprache im Vergleich zur schriftlichen Form hat sich im Laufe der Jahrhunderte viel mehr verändert, vor allem im Vokalsubsystem. Die Beziehung Aussprache – schriftliche Form ist im D. mehr symmetrisch als asymmetrisch, aber aus der Sicht des Sprachbewusstseins der Träger von slawischen Sprachen können die Germanismen manchmal Probleme verursachen.

Das Slowakische hat 15 Vokalphoneme (davon 6 sind kurz: i [i], e [ɛ], ä [æ], a [a], o [ɔ], u [ʊ], 5 lang: í [i:], é [e:], á [a:], ó [o:], ú [u:] und 4 Diphthonge: iu [i̯u], ie [i̯e], ia [i̯a], ô [u̯o]).

Das Russische hat 5 bzw. 6 Vokale: **1a) и** betont: [i], unbetont: [ɪ], **1b) ъ** betont: [i̯], unbetont [ɨ] (es ist umstritten, ob es um ein selbstständiges Vokalphonem oder um ein Allophon geht), **2. е** betont: [e], palatalisiertes e (е) [je], unbetont: [ɪ], palatalisiertes e (е) [jɪ], am Wortanfang und oft in den Fremdwörtern (э) [ɛ], **3. а** betont: [a], vor dem Konsonanten л [a], palatalisiertes а (я) [æ], unbetont: im 1. Reduktionsgrad [ɐ], vor dem Konsonanten л [ɬ] und im 2. Reduktionsgrad [ə], palatalisiertes а (я) [jɪ], **4. о** betont: [o], palatalisiertes o (ё) ist immer betont [ɵ], unbetont: im 1. Reduktionsgrad [ɐ] und im 2. Reduktionsgrad [ə], **5. у** betont: [u], palatalisiertes u (ю) [ɥ], unbetont: [ʊ]. Obwohl das R. über keine langen Vokale und Diphthonge verfügt, gibt es jedoch eine Menge von Allophenen der einzelnen Phoneme, deren Aussprache von der Betonung der Silbe und Palatalisierung der Nachbarkonsonanten abhängt. Im R. steigt die Schallfülle der Vokale bis zur betonten Silbe kontinuierlich an. Fünf bzw. sechs betonte Vokalphoneme werden halblang gesprochen. Nachtonige Silben sind stark geschwächt bzw. reduziert sowie die Aussprache der unbetonten Vokalphoneme (manche Autoren behaupten, dass es im R. nur drei unbetonte Vokalphoneme gibt, und zwar a, i und

u). Das R. hat einen dynamischen Akzent im Gegensatz zum D., wo der Akzent auf der Stammsilbe oder zum S., in dem der Akzent auf der ersten Silbe liegt. Der Worthrhythmus unterscheidet sich deutlich vom D. bzw. S.: Für das D. ist ein Wellenrhythmus mit einer Hauptbetonung und bei längeren Wörtern eine oder mehrere Nebenbetonungen charakteristisch.

Das Deutsche hat 19 Vokale (davon 8 kurze: i [ɪ], ü [ʏ], u [ʊ], e, ä [ɛ], ö [œ], o [ɔ], a [a], [ə], 8 lange: i [i:], ü [y:], u [u:], e [e:], ö [ø:], o [o:], a [a:], ä [ɛ:] und 3 Diphthonge: [a̯ʊ], [a̯ɪ], [ɔ̯ɪ]).

Das Konsonantenverhältnis in einzelnen Sprachen – $L_D : L_S$ ist 25 : 27, $L_D : L_R$ 25 : 37. Vokalische Subsysteme sind asymmetrischer als konsonantische aus der qualitativen und quantitativen Sicht, was im Charakter der Adaptationsprozesse sichtbar ist. Aus der Zahl der Vokal- und Konsonantenphoneme in den untersuchten Sprachen kann man einen Schluss ziehen, dass die Vokalsysteme im S. und D. im Vergleich zu Vokalsystemen im R. und D. symmetrischer sind.

3 Aussprache

In der Beziehung $L_1 \rightarrow L_2$ D. – S. bzw. R. drei Arten der Aussprache in Betracht ziehen. J. Zeman (Kučera – Zeman, 1998, S. 12) grenzt in seiner Theorie eine 1. englische, 2. bohemisierte und 3. tschechische Aussprache ab. I. Bartmińska und J. Bartmiński (1979, S. 51 – 54) sprechen in der Beziehung Fremdsprache – das Polnische über die 1. originelle Aussprache, 2. sog. Buchstabenaussprache und 3. über die Variante, die funktionell mit Zemans bohemisierter Aussprache äquivalent ist (diese Art der Aussprache ist nach der Meinung von Autoren am natürlichsten). Anknüpfend an die Überlegungen der oben genannten Autoren werden im Rahmen der interlingualen Beziehung D. $\rightarrow$ S. bzw. R. drei Arten der Aussprache unterschieden: 1. deutsche, 2. slowakisierte bzw. russifizierte und 3. slowakische bzw. russische Aussprache.

3.1 Deutsche Aussprache (Beziehung $G_D \leftrightarrow P_D$ (G – graphisch, P – phonetisch))

Deutsche Aussprache verfügt über das eigene phonische Inventar und über die eigenen phonischen Regeln. Die angeführten Beispiele richten sich nach den Regeln der deutschen Aussprache bzw. liegen an der Grenze zwischen der deutschen und slowakisierten Aussprache. Im slowakischen Kontext kommt sie selten vor, am häufigsten bei der

Aussprache von Anthroponymen: *Müller* ['mylɐ] → ['mylɛr] oder ['mɪlɛr], Toponymen: *Düsseldorf* ['dʏsɫ, dɔʁf] → ['dʏsɛɫ, dɔʁf] oder ['dɪsɛɫ, dɔʁf], Chrematonymen (Firmen- und Warennamen, Namen der Sportvereine): *Möbelix* ['mø:βɛlɪks] oder ['me:βɛlɪks]; *Schwarzkopf* [ʃvʌʁʦ, kɔpf] → [ʃvʌʁʦ, kɔpf]; *Eisbären Berlin* ['aɪs, βɛ:ʀən βɛʁ'li:n] → ['aɪs, βɛ:ʀən βɛʁ'li:n] oder ['aɪz, βɛ:ʀən βɛʁ'li:n]. Eine besondere Kategorie bilden die Abkürzungen und Kurzwörter, bei denen oft die deutsche Aussprache bewahrt bleibt: *ÖMV* [ø:-ɛm-f a, ʊ] statt [*o:- ɛm-ve:], *VfB* [fa, ʊ-ɛf-be:] statt [*ve:-ɛf-be:], *BMW* [be:-ɛm-ve:] statt [be:-ɛm-dvɔjɪte: ve:], *STRABAG* [ʃ'trabak], manchmal auch [ʃ'strabak].

3.2 Slowakisierte bzw. russifizierte Aussprache (Beziehung P_D ↔ P_S bzw. P_R (P – phonetisch))

Slowakisierte bzw. russifizierte Aussprache ist dadurch charakteristisch, dass deutsche phonische Elemente (Segmente und Suprasegmente) durch die am nächsten stehenden funktionellen slowakischen bzw. russischen Äquivalente ersetzt werden: *Meister* ['maɪstɐ] → *majster* ['majstɛr], *beizen* ['baɪʦn̩] → *бейцовать* [b'ɪjʦv'vatʃ].

3.3 Slowakische bzw. russische Aussprache (Beziehung G_S bzw. G_R ↔ P_S bzw. P_R (G – graphisch, P – phonetisch))

Es geht um die Aussprache, die sich nach phonischen Gesetzmäßigkeiten des S. bzw. R. richtet und im großen Teil orthographische Form des Lexems kopiert: *Zink* [tsɪŋk] → *zinok* ['zɪnɔk], *Brandmauer* ['brant, maʊɐ] → *брандмауэр* [brænd'maʊɛr].

4 Transphonemisierung

Die Transphonemisierung ist ein Prozess, bei dem die phonologischen Elemente der Gebersprache L₁ durch die Elemente der Zielsprache L₂ ersetzt werden. Sie entsteht bei der Bildung der phonologischen Form des Lehnwortes in der Zielsprache.

Slowakisierte bzw. russifizierte Aussprache entsteht durch Phonemersatz L₁ durch Phoneme L₂ – diese Erscheinung, dieser Ersetzungsprozess, wird mit dem Terminus Transphonemisierung (weiter nur T.) bezeichnet. Autor dieses Terminus, der kroatische Kontaktlinguist Rudolf Filipović, auf Grund der gemeinsamen bzw. ähnlichen und unterschiedlichen Eigenschaften von Phonemen L₁ und L₂ unterscheidet drei Arten der T.: 1. völlige, 2. partielle, 3. freie T. (Filipović, 1986, s. 336 – 337; 1990, s. 30 – 31).

4.1 Völlige bzw. minimale Transphonemisierung (F¹) ist ein Transfer von Phonemen, die in beiden Kontaktsprachen fast identisch sind. R. Filipović in seinen englisch geschriebenen Werken benutzt den Terminus völlige T. (*complete transphonemization*), im Kroatischen schreibt er über die Null-Transphonemisierung (*nulta transfonemizacija*). Ološtiak benutzt in seinem Werk *Výslovnostná adaptácia anglických proprií v slovenčine* (Aussprachliche Adaptation der englischen Eigennamen im Slowakischen) noch einen anderen Terminus, und zwar **minimale Transphonemisierung**, durch die eine kleine, unwesentliche Veränderung der phonischen Eigenschaften von phonischen Einheiten ausgedrückt wird.

4.2 Partielle Transphonemisierung (F²) ist eine phonetisch-phonologische Auswertung von Phonemen der Kontaktsprachen, die sich durch Öffnungsgrad (Vokale), Artikulationsort, Aspiration und phonologische Eigenschaften (Konsonanten) unterscheiden. R. Filipović benutzt die Termini (*partial transphonemization, djelomična transfonemizacija*).

4.3 Freie Transphonemisierung (F³) (*free transphonemization, slobodna transfonemizacija*) definiert R. Filipović als Phonemadaptation der L₁, die in der L₂ fehlen. F³ ist entweder (a) Prozess der phonischen Assimilation von Phonemen, die in der L₂ fehlen (Ausfüllung der phonematischen Lakune (Lücke)), das deutsche Segment [x] hat kein Äquivalent im slowakischen bzw. russischen phonischen System ([x]_D :: [ø]_S bzw. R – statischer, vergleichender Aspekt) oder (b) Phonemersatz unter dem Einfluss der Orthographie, Morphologie oder des phonologischen Systems L₂ oder es geht um die Kombination von einzelnen Faktoren, das deutsche Segment wird durch das slowakische bzw. russische Segment oder durch die Sequenz von Segmenten ersetzt [x]_D → [y/yz]_S bzw. R (dynamischer, prozessualer Aspekt). Auf diese Weise werden deutsche Laute [œ, ʏ, ə, ɐ, ø:, y:, pf] transphonemisiert.

5 Transphonemisierung der deutschen Vokale, Diphthonge und Konsonanten im Slowakischen und Russischen

5.1 Transphonemisierung der deutschen Vokale

Der Grad der phonetischen (akustisch-artikulatorischen) und phonologischen (funktionellen) Unterschiede bei einzelnen Vokalen im D. und S. bzw. R. ist bei einzelnen Segmenten unterschiedlich.

Aufgrund des Öffnungsgrads gliedert Filipović die vokalische Assimilation in die partielle T. ein. An der Grenze zwischen F¹ und F² steht Assimilation der Vokale, die sich zwar in L_D und L_S bzw. L_R im Öffnungsgrad unterscheiden, aber diese Unterschiedlichkeit ist minimal.

Tabelle mit der Klassifikation der slowakischen (S), russischen (R) und deutschen (D) Monophthonge

Öffnungsgrad ↓	neutral→	vordere Vokale			mittlere Vokale						hintere Vokale		
		nicht labialisiert			nicht labialisiert			labialisiert			labialisiert		
geschlossen	hohe	[ɪ]	[i]	[ɪ]	-----	[(i)]	-----	-	-	[ɻ]	[ɔ]	[u]	[ɔ]
		[i:]	-----	[i:]	-----	-----	-----	-	-	[y:]	[u:]	-----	[u:]
mittel	mittlere	[ɛ]	[e]	[ɛ]	-----	-----	-----	-	-	[œ]	[ɔ]	[o]	[ɔ]
		[e:]	-----	[ɛ:, e:]	-----	-----	-----	-	-	[ø:]	[o:]	-----	[o:]
offen	tiefe	-----	-----	-----	[ä, a]	[a]	[a]	-	-	-----	-----	-----	-----
		-----	-----	-----	[á]	-----	[a:]	-	-	-----	-----	-----	-----
	Sprache	S	R	D	S	R	D	S	R	D	S	R	D

Aufgrund des Kriteriums *Öffnungsgrad* gliedert R. Filipović (1986) die vokalische Assimilation in partielle T. ein, aber sie muss nicht bei allen Vokalphonemen realisiert werden. An der Grenze zwischen F¹ und F² steht Assimilation der Vokale, die sich in der L_D und L_S bzw. L_R durch den Öffnungsgrad unterscheiden, wobei diese Unterschiedlichkeit minimal ist:

L _D V	L _D T	L _S V	L _S T	L _R V	L _R T
[ɪ]	i	[ɪ], [i:], [ɛ]	i, í, y, ý, e	[ɪ], [e], manchmal [ɨ]	и, e, manchmal ы
[ɛ]	e, ä, ae	[ɛ], [i, a], [a], [ɔ], [ɔ], [a:]	e, ia, a, u, o, á	[e], [i], manchmal [ɔ]	e, am Wortanfang э, manchmal a
[a]	a	[a], [ɔ], [a:]	a, süddt. Einfluss o, á	[a]	a, palatalisiertes a (я)
[ɔ]	o	[ɔ], [o:], [ɯo]	o, ó, ô	[o], [a], manchmal [u]	o, palatalisiertes o (ө), niekedy y
[ɔ]	u	[ɔ]	u	[u]	y, palatalisiertes u (ю)
[i:]	i, ie, ih, ieh	[i:], [ɪ]	í, i	[i]	и
[ɛ:, e:]	e, ee, eh/ ä, äh	[e:]	é	[e], [i]	e, am Wortanfang э
[a:]	a, aa, ah	[a:]	á	[a]	a, palatalisiertes a (я)
[o:]	o, oh, oo	[o:], [ɔ], [u:], [ɯo]	ó, o, ú, ô	[o], [a], manchmal [u] oder [a]	o, palatalisiertes o (ө)
[u:]	u, uh	[u:], [ɔ]	ú, u	[u]	y, palatalisiertes u (ю)

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D [a] – L_S [a]/[a:]/[ɔ]/[aj]: Balkon [bal'kɔŋ], [bal'kō:], [bal'ko:n] – balkón [balkɔ:n]/Hahnenbalken ['ha:nən,balkŋ] – hambálok [hamba:lɔk]/hambalok [hambalɔk]/Sparherd ['ʃpa:ɐ̯,he:ɐ̯t] – šporhel't [ʃpɔrheɫt]/Raspel ['raspl] – rajšp'fa [rajʃp'fa]/rajšpel' [rajʃpɛɫ]

L_D [a] – L_R [a]/po I [a]: Balken ['balkŋ] – балка ['balkə]/Lampe ['lampə] – лампа ['lampə]

L_D [ɛ] – L_S [ɛ]/[i,a]/[a]/[o]/[ɔ]/[a:]: Kelle ['kɛlə] – kelňa ['kɛɫɲa]/Berg [bɛɐ̯k] – piarg [pi,ark]/Fleck [flɛk] – fl'ak [fl'ak]/Pappendeckel ['papŋ,dɛkɫ] – papundeckel [papundekeɫ]/Schindel ['ʃindɫ] – šindel' [ʃindeɫ]/šindol' [ʃindɔɫ]/šindol'a [ʃindɔɫa]/Kaserne [ka'zeɪnə] – kasárne [kasa:ɾɲɛ]/kasáreň [kasa:ɾɛɲ]

L_D [ɛ] – L_R [e]/[ɛ]/[i]/[ɔ]: Kelle ['kɛlə] – кельма ['k'el'mə], Erker ['ɛɐ̯kɛ] – эркеп ['ɛrk'ɪr], manchmal [ə]: Hülse ['hʏlzə] – гильза ['g'ɪl'zə]

L_D [ɪ] – L_S [ɪ]/[i:]/[ɛ]: Schindel ['ʃindɫ] – šindel [ʃindeɫ], Rinne ['rinə] – rína ['ri:na], Gips [gɪps] – gyps [gɪps], Kitsch [kɪʃ] – gýč [gi:tʃ]/Pinsel ['pinzl] – penzlík [penzɫi:k]

L_D [ɪ] – L_R [i]/[e]/[i]: Gips [gɪps] – гипс [g'ɪps], Drill(bohrer) ['driɫ,(bo:rɛ)] – дрель [dr'el']/mhd. rinc [riŋ] – рынок ['rɪnɔk]

L_D [ɔ] – L_S [ɔ]/[o:]/[o]/[a]/[uo]/[a:]: Zollstock ['tʰɔɫ,ʰtɔk] – colštok/cólštok ['tʰɔɫʰtɔk]/[tʰo:lʰtɔk]/Schotter ['ʃɔtɛ] – šuter ['ʃʊtɛr]/Abriss ['apris] – obrys [ɔbrɪs]/Stollen ['ʃtɔləŋ] – štôlna [ʃtʊɫɲa]/Kloster ['klo:stɛ] – kláštor [kla:ʃtɔr]

L_D [ɔ] – L_R [o]/[v]/[a]/[u]: Stollen ['ʃtɔləŋ] – штольня [ʃtɔɫ'n'jə]/Kragstein ['kra:kʃtaɪn]/Kronstein ['kro:nʃtaɪn] – кронштейн [krɛn'ʃtejn]/Rinnstock ['rin,ʃtɔk] – рештак [r'ɪʃ'tak]/Bord [bɔɐ̯t] – бурт [burt]

L_D [ʊ] – L_S [o]/[ɔ]: Schalung ['ʃa:lʊŋ] – šalung [ʃalʊŋk]/Schurz [ʃʊɐ̯ts] – šorec [ʃɔrets]

L_D [ʊ] – L_R [ʊ]: Grund [gʁʊnt] – грунт [grunt]

L_D [a:] – L_S [a:]/[a]: Tram [tra:m] – trám [tra:m]/Farbe ['fa:ɐ̯bə]/[f'a:ɐ̯bə] – farba [farba]

L_D [a:] – L_R [a]/[o]: Stahl ['ʃta:l] – сталь [stal'], manchmal [o]: Span [ʃpa:n] – шпон [ʃpon]

L_D [e:] – L_S [e:]/[ɛ]: Teer [te:ɐ̯] – tér [te:r]/Schublehre ['ʃu:p,le:rə] – šublera [ʃʊblɛra]

L_D [e:] – L_R [ɛ]/[i]: Talweg ['ta:l,ve:k] – тальвер [tal'vek]/Laubsäge ['laʊɐ̯,ze:gə]/[laʊɐ̯,ze:gə] – лобзик [lobz'ɪk]

L_D [i:] – L_S [i:]/[ɪ]/[e:]: Linie ['li:njə] – línia [li:njə]/Niet(e) ['ni:t(ə)] – nit [nit], Fries ['fri:s] – vlys [vɫɪs]/Tiegel ['ti:gɫ] – tégel [te:gɛɫ]/tégel' [te:gɛɫ]

L_D [i:] – L_R [i]: Schiefer ['ʃi:fɛ] – шифер [ʃif'ɪr]

L_D [o:] – L_S [o:]/[ɔ]/[u:]/[uo]: Zinnober [tsɪ'no:bɛ] – cinóber [tsɪno:bɛr]/Hobel ['ho:bɫ] – hoblík [hɔbɫi:k]/mhd. rore ['ro:rə] – rúra [ru:ra]/Stoß [ʃto:s] – štôs [ʃtʊɔs]/štós [ʃto:s]

L_D [o:] – L_R [o]/[u]/[e]/[a]: Kobalt ['ko:balt] – кобальт ['kobəɫt]/Simshobel [zɪms'ho:bɫ] – зензубель [z'ɪm'zʊb'ɪɫ]/Falzhobel ['faltʰ,ho:bɫ] – фальцгебель [fəɫ'ts'g'eb'ɪɫ]/Hohlkehle ['ho:l,ke:lə] – галтель [gal'tɪɫ]

L_D [u:] – L_S [u:]/[ʊ]: Glasur [,gla'zu:ɐ̯] – glazúra [glazu:ra]/Schublade ['ʃu:p,la:də] – šuplík [ʃʊpli:k]/šuflík [ʃʊfli:k]/šuplodňa [ʃʊplɔɲa]

L_D [u:] – L_R [u]: Stuhl [ʃtu:l] – стул [stuɫ]

F³ wird bei der Assimilation der Vokale einerseits im Falle der phonematischen Lakune, andererseits unter dem Einfluss der Orthographie realisiert.

L _D A	L _D T	L _S A	L _S T	L _R A	L _R T
[œ]	ö, oe	[ɛ, œ]	e, ö, a	[e, ø, ej]	am Wortanfang э, sonst e oder ë, manchmal ей
[Y]	ü, ue, y	[I, u, Y]	i, u,	[i, ʏ, u]	и, ю, у, an der Silbengrenze ye

		ɔ]	ü, o		
[ø:]	ö, öh	[e:, ε:, a:, ø:]	é, e, á, ö	[e, ø]	am Wortanfang э, sonst e oder ë
[y:]	ü, üh, ui	[i, u, y:]	i, u, ü	[i, u, u]	и, ю, у

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D [œ] – L_S [ε]/[œ]: –

L_D [œ] – L_R [e]/[ø]: Mörtel ['mœʁtl̩] – мертель ['mʲɛrtɨlʲ]/Löss [lœs] – лёсс ['lʲɛs]/Flöz [flø:ts] – флейц [flʲɛjts]

L_D [ʏ] – L_S [ɪ]/[u]/[ɔ]: Münze ['myntsə] – minca [mɪntsa], Meisterstück ['majstɛʁˌʃtʏk] – majsterstik [majstɛʁˌʃtɨk]/majsterstük [majstɛʁˌʃtʏk], Plüsch [plʏʃ]/[ply:ʃ] – plyš [plɨʃ]/ Schurz [ʃʊʁts] – šorec [ʃɔʁɛts]

L_D [ʏ] – L_R [i]/[u]: Perückenmacher [peˈʁʏkŋˌmaçɐ] – парикмахерская [pəˈɪkˈmaxɛʁskəjə]/ Tübbing ['tybɪŋ] – тюбинг ['tʲubʲɪŋk]/Mundstück ['montˌʃtʏk] – мундштук [montˈʃtʏk]

L_D [ø:] – L_S [e:]/[ε]/[a:]: Möbel ['mø:bl̩] – méble ['me:bʎɛ]/Göpel ['gø:p] – gepel' [gɛʁɛʎ]/gápel' [ga:pɛʎ]

L_D [ø:] – L_R [e]/[ø]: Möbel ['mø:bl̩] – мебель ['mʲɛbʲɪlʲ]

L_D [y:] – L_S [i:]: Kübel ['ky:b̩], [-bəl] – kýbel' [ki:bɛʎ]/Düse ['dy:zə] – dýza [di:za]

L_D [y:] – L_R [i]/[u]: Flügel ['fly:g̩] – флигель ['flʲig̩lʲ], Dübel ['dy:b̩] – дюбель ['dʲubʲɪlʲ]/Bügel ['by:g̩] – бугель ['bug̩lʲ]

5.2 Transphonemisierung der deutschen Diphthonge

Deutsche Diphthonge werden im S. bzw. R. als Gruppe der zwei Phoneme transphonemisiert. Obwohl es um eine phonetisch (akustisch und auditiv) relativ nahe Äquivalenz geht, wird die Adaptation der deutschen Diphthonge für partiell gehalten, da sich die verglichenen Segmente partiell unterscheiden: (zwei Phoneme: Vokal + Vokal)_D → (zwei Phoneme: Vokal + postsonantischer Konsonant)_S bzw. _R.

L _D A	L _D T	L _S A	L _S T	L _R A	L _R T
[aʊ]	au	[aũ, o:, u:, ʊo, u:, ʊ, av]	au, ó, ú, ô, u, av	[aʊ, af, u, ʊ, i, o]	ay, ав
[aɪ]	ei, ai, ey, ay	[aj, i,e, i,a, oj, a, a:]	aj, ie, ia, oj, ei, ai, ey, ay	[ej, aɪ, e]	ей, ай, е
[ɔɪ]	eu, äu, oi, oy	[ɔj, aj]	oj, aj	[ʊ, ej, oj]	ей, ой, ю

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D [aʊ] – L_S [aũ]/[o:]/[ʊo]/[u:]/[av]/[ɪ]: Schlauch [ʃlaʊç] – šlauf [ʃlaʊf]/šlauch [ʃlaʊx]/Schraub(e) ['ʃʁaʊbə] – šraub [ʃʁaʊp]/šrauba [ʃʁaʊba]/šrób [ʃʁo:p]/šróba [ʃʁo:ba]/šrób [ʃʁɔp]/šróf [ʃʁo:f]/Lauge ['laʊgə] – lúh [lu:x]/Laube ['laʊbə] – podlubie ['pɔdlɔbʲɛ]/Hauer ['haʊɐ] – haviar [havɪar]/Dauge ['daʊgə] – dyha [dɪha]

L_D [aʊ] – L_R [aʊ]/[af]/[u]/[ɔ]/[i]/[o]: Brandmauer ['brantˌmaʊɐ] – брендмауэр [brɛndˌmaʊɛr]/Autokran ['a:ʊtɔˌkra:n] – автокран [ɔftɔˌkran]/Schraub(e) ['ʃʁaʊbə] – шуруп [ʃʊˌrup]/Schraubenzwinge ['ʃʁaʊbŋˌtʃɪŋə] – струбина [strɔpˌtʃɪnə]/Staub [ʃtaʊp] – штыб [ʃtʲɪp]/Laubsäge ['laʊpˌzɛ:gə]/['laʊpˌzɛ:gə] – лобзик ['lɔbzɪk]

L_D [aɪ] – L_S [aj]/[iɛ]/[iä]/[ɔj]/[a]/[a:]: Meister ['majstɛ] – majster ['majstɛr]/Vorteil ['fɔkˌtaɪl]/['fɔ:gˌtaɪl] – fortieł ['fɔrcʲɛʎ]/Zeichen ['tʃaɪçŋ] – ciacha [tʃaxa]/Leiter ['laɪtɛ] – lojtra [lɔjtra]/Bleiweiß ['blaɪˌvaɪs] – blajvajs [blajvajs], kl'ajbas [kʎajbas]/Reif(en) ['raɪfŋ] – ráf [ra:f]

L_D [aɪ] – L_R [ej]/[aɪ]/[e]: Greifer ['graɪfɐ] – грейфер ['gr'ej'fɪr]/Gastarbeiter ['gastʔav, baɪtɐ] – гастарбайтер [gəstər'baɪtɐ]/Stammeisen ['ʃtam'aɪzn̩] – стамеска [stɛ'mɛskə]

L_D [ɔɪ] – L_S [aj]/[ɔj]: Werkzeug ['vɛrk,tʊɪk] – vercajk/vercajg [vɛr'ʃajk]/vercajch [vɛr'sajx]

L_D [ɔɪ] – L_R [ɨ]/[aj]/[ɔj]: Schleuse ['ʃlɔɪzə] – шлюз ['ʃlʲʊz]

5.3 Transphonemisierung der deutschen Konsonanten

Die Konsonanten können auf alle drei Weisen transphonemisiert werden – minimal, partiell oder frei. Zur ersten Gruppe gehören deutsche Konsonanten, deren Hauptvarianten in allen Sprachen relativ identisch sind: In der zweiten Gruppe befinden sich Konsonanten, die im S. bzw. R. ihr Äquivalent haben, unterscheiden sich aber durch einige phonetisch-phonologische Eigenschaften. Die dritte Gruppe bilden Segmente, die im S. bzw. R. nur als kombinatorische Varianten oder gar nicht vorkommen.

Tabelle mit der Klassifikation der slowakischen, russischen und deutschen Konsonanten

Artikulationsweise	Sprache	Artikulationsort										
		BL	LD	D	PrA	A	PtA	AP	P	V	L	U
Verschlusslaute Explosive	S	p, b			t, d			c, ʃ		k, g		
	R	p, b pʲ, bʲ		t, d		tʲ, dʲ				k, g kʲ, gʲ		
	D	p, b				t, d				k, g	-ʔ	
Affrikaten	S				ts, dz		tʃ, dʒ					
	R					ts, dz	tɕ, dʒ					
	D		pʰ			ts	tʃ, dʒ					
Frikative	S	(u,)	f (w), v		s, z		ʃ, ʒ		-j (i,)	x, (ɣ)	-h	
	R		f, fʲ v, vʲ	s, sʲ z, zʲ			ʃ, ʒ: z, z:			x, xʲ		
	D		f, v			s, z	ʃ, ʒ		ç-	χ-	h-	
Nasale	S	-m	(m)		-n (n,)			-ɲ		(ŋ, ɳ)		
	R	-m, mʲ	(m)	-n			-nʲ					
	D	-m				-n				-ŋ		
Liquide: Laterale	S				-l (l, l̥)			ʎ				
	R				-l̥		-lʲ					
	D						-l					
Liquide: Vibranten	S				-r, (r, r̥)							
	R				-rʲ			-r				

	D					-r							- R B
Approximanten	S												
	R								-j				
	D								-j				

Verwendete Abkürzungen in den Tabellen: S – Slowakisch, R – Russisch, D – Deutsch, BL – bilabial, LD – labiodental, D – dental, PrA – präalveolar, A – alveolar, PtA – postalveolar, AP – alveopalatal, P – palatal, V – velar, L – laryngal, U – uvular. In einzelnen Sprachen befinden sich an der ersten Stelle die stimmlosen Konsonanten.

Die Segmente [b], [d], [g], [f], [v], [ʦ], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [j], [m], [n] werden minimal transphonemisiert. Ihre artikulatorischen, akustisch-auditiven und manche funktionellen Eigenschaften sind in verglichenen Sprachen identisch oder ähnlich:

L _D V	L _D T	L _S V	L _S T	L _R V	L _R T
[b]; vor Kons. u. am Wortende [p]	b, bb	[b]; vor stl. Kons. u. am Wortende [p], selten [f] oder [k]	b, f, k	[b] vor a, o, y, ь, ы, э, [bʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь/ vor stl. Kons. u. am Wortende [p]	б, п
[d]; vor Kons. u. am Wortende [t]	d, dd	[d]; vor stl. Kons. u. am Wortende [t]	d, t	[d] vor a, o, y, ь, ы, [dʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь/ vor stl. Kons. u. am Wortende [t]	д, т
[g]; vor Kons. u. am Wortende [k]	g, gg	[g]; vor stl. Kons. u. am Wortende [k] oder [x], Präfix Ge-/ge- manchmal [k]; selten [h] oder [ʒ]	g, k, ch, h, ž	[g] vor a, o, y, э, [gʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь/ vor stl. Kons. u. am Wortende [k]	г
[f]	f, ff, v, ph	[f], selten [v], [x]	f, v, ch	[f] vor a, o, y, ь, ы, э, [fʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь, manchmal [p]	ф, п
[v]	w, v	[v]	v	[v] vor a, o, y, ь, ы, э, [vʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь	в
[ʦ]	z, tz, c	[ʦ]	c	[ʦ]	ц/тц
[s] vor Kons. u. am Wortende; ss, β immer [s]; Ausnahmen: [ʃp], [ʃt] am Wort- oder Silbenanfang, [z] vor Vok., am Wort- oder Silbenanfang	s, ss, β	[s] vor stl. Kons. u. am Wortende; ss, β immer [s]; Ausnahmen: [ʃp], [ʃt] am Wort- oder Silbenanfang	s	[s] vor a, o, y, ь, ы, э/[sʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь/[s] vor stl. Kons. u. am Wortende; β, ss immer [s], nach kurz. Vok. [s:], am Wortende [s]; Ausnahmen: [ʃp], [ʃt], am Wort- oder Silbenanfang	с, з, cc
[z], vor Vok., am Wort- oder Silbenanfang; [s] vor Kons. u. am Wortende	s	[z] vor Vok., am Wort- oder Silbenanfang; [s] vor stl. Kons. u. am Wortende, [ʒ] selten	z, s, ž	[z] vor a, o, y, ь, ы, э, [zʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь [z] vor Vok., am Wort- oder Silbenanfang, vor stl. Kons. u. am Wortende; [ʒ] selten	з, с
[ʃ]	sch, sp, st	[ʃ], [ʃp], [ʃt]; [sp], [st] nicht am Wort- oder	š	[ʃ], [ʃp], [ʃt]; [sp], [st] nicht am Wort- oder Silbenanfang, [s],	ш, с, ск, ец

		Silbenanfang		[sk] oder [ɾs] selten	
[ʃ]	tsch	[ʃ]	č	[tʃ]	ч
[j]	j, i, y	[j]	j	[j]	й, я, е, ё, ю
[m]	m, mm	[m] (/mj), [b]	m, b	[m] vor a, o, u, ы, ъ, э, [mʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь	м
[n]	n, nn	[n] (/n _o , #), [m], [nʲ]	n, m, ñ	[n] pred a, o, u, ы, э, [nʲ] pred e, и, я, ё, ю, ь	н

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D bilabiales [b] – L_S bilabiales [b]/[p]/labiodentales [f]: Bankett [baŋ'ket] – banket [baŋket], Block [blɔk] – blok [blɔk]/Schraub(e) ['ʃraʊbə] – šraub [ʃraʊp]/šrauba [ʃrauba]/šrób [ʃro:p]/šrób [ʃrɔp]/šróf [ʃro:f]/**velares [k]** blajvajs [blajvajs], kl'ajbas [kl'ajbas]

L_D bilabiales [b] – L_R bilabiales [b]/[p]: Balkon [bal'kɔŋ]; [bal'kõ:]; [bal'ko:n] – балкон [bəl'kon], Brandmauer ['brant,maʊɐ] – брандмауэр [brænd'maʊɐ]/Schraube ['ʃraʊbə] – шуруп [ʃu'rup]

L_D bilabiales [m] – L_S bilabiales [m]/[b]: Muschel ['mɔʃl] – muš'a [mɔʃ'la], Matratze [ma'tratsə] – matrac [matrats]/Maser ['ma:zə] – brza [brza]

L_D bilabiales [m] – L_R bilabiales [m]: Maßstab ['ma:s,ʃta:p] – масштаб [mɐ'stɐp], Mörtel ['mœrtl] – мертель ['m'ertɪl], Doppelkonsonant *mm* bleibt manchmal bewahrt: Klemme ['klɛmə] – клемма ['kl'ɛm:ə]

L_D labiodentales [f] – L_S labiodentales [f]/[v]velares [x]: Fuge ['fu:gə] – fuga [fɔga]/Fries ['fri:s] – vlys [vlis]/Schlauch [ʃlaʊç] – šlauch [ʃlaʊx]/šlauf [ʃlaʊf]

L_D labiodentales [f] – L_R labiodentales [f]/bilabiales [p]: Falz [faltʃ] – фальц ['falʲts], Filter ['fɪltɐ] – фильтр ['fɪlʲtr]/Fichte ['fɪçtə] – пихта ['pɪxtə], Doppelkonsonant *ff* bleibt manchmal bewahrt: Effekt [ɛ'fɛkt] – эффе́кт [ɛ'fekt]

L_D labiodentales [v] – L_S labiodentales [v]: mhd. walbe ['valbə] – valba [valba], Wimperg ['vɪmpɛrk] – vimperg [vɪmpɛrk]

L_D labiodentales [v] – L_R labiodentales [v]: Walm [valm] – вальма ['valʲmə], Ventil [ven'ti:l] – венти́ль ['ventɪlʲ]

L_D alveolares [d] – L_S prealveolares [d]/prealveolares [t]: Dauge ['daʊgə] – dyha [diha], Dach [dax] – dach [dax]/Grund [grʊnt] – grund/grunt [grʊnt]

L_D alveolares [d] – L_R dentales [d]/dentales [t]: Dämpfer ['dɛmpfɐ] – демпфер ['dɛmpfɛr], Dübel ['dy:bɪ] – дюбель ['dʲubʲɪʲ]/Grund [grʊnt] – гру́нт [grunt]

L_D alveolares [ts] – L_S prealveolares [ts]: Zement [tse'ment] – cement [tʃɛment], ciment [tʃɛment], mhd. zim(m)er ['tsɪmɐ] – cimra [tsɪmra]

L_D alveolares [ts] – L_R alveolares [ts]: Zapfen ['tsapfn̩] – цапфа ['tsapfə], Zement [tse'ment] – це́мент [tsɪ'mɛnt], Absetzer ['ap,zɛtsɐ] – абзетцер [ab'zɛtsɛr]/['abzɪtsɛr]

L_D alveolares [s] – L_S prealveolares [s]/postalveolares [ʃ]: Riss [ɾɪs] – rys [ɾɪs], Kalkfass ['kalk,fas] – kalfas [kalfas]/Rost [rost] – rošt [rɔʃt]

L_D alveolares [s] – L_R dentales [s]/dentales [z]: Rostwerk ['rɔst,vɛrk] – ростверк ['rostvɛrk], Bauhaus ['baʊ,haʊs] – баухауз/баухаус [baʊ'xəʊs]/Asbest [as'bɛst] – асбест [ɛz'b'ɛst], Doppelkonsonant *ss* bleibt manchmal bewahrt: Prozess [pro'tsɛs] – процесс [prɐ'tsɛs]

L_D alveolares [z] – L_S prealveolares [z]/postalveolares [ʒ]: Glasur [ˌgla'zu:ɐ] – glazúra [glazu:ra], Fräse ['frɛ:zə] – fréza [frɛ:za]/Sumpff [zɔmpf] – žumpa [zɔmpa]

L_N alveolares [z]/dentales [s] – L_R dentales [z]: Saal [za:l] – зал [zɔl], Sonde ['zɔndə] – зонд ['zont]/Universität [ˌunivɛʒi'tɛ:t] – университет [univ'ɪrsɪ'tɛt]

L_D alveolares [n] – L_S prealveolares [n]/bilabiales [m]/alveopalatales [ɲ]: Niet ['ni:t]/Niete ['ni:tə] – nit [nit], Band [bant] – pánt [pa:nt]/pant [pant]/bánt [ba:nt]/Kunst [kɔnst] – kumšt [kɔmʃt]/kunšt [kɔnʃt], Kunsthalle ['kɔnst,halə] – kunsthalle ['kɔnsthalɛ]/Wanne ['vanə] – vaňa [vaɲa]

L_D alveolares [n] – L_R dentales [n]: Nagel ['na:gɪ] – нагель ['nagʲɪlʲ], Nische ['ni:ʃə] – ниша ['nʲiʃə]/Doppelkonsonant *nm* bleibt manchmal bewahrt: Wanne ['vanə] – ванна ['van:ə]

L_D postalveolares [tʃ] – L_S postalveolares [tʃ]: Pritsche ['prɪʃə] – prič(ň)a [prɪʃ(ɲ)a], Ratsche ['raʃə] – račňa [raʃ(ɲ)a]

L_D postalveolares [tʃ] – L_R postalveolares [tʃ]: –

L_D postalveolares [ʃ] – L_S postalveolares [ʃ]: Schalung [ʃa:lʊŋ] – šalovanie [ʃalɔvajɲe]/šalung [ʃalʊŋk]

L_D postalveolares [ʃ] – L_R postalveolares [ʃ]/dentales [s]/Kombinationen von Phonemen [sk]/[ɪts]: Sprengel [ˈʃprɛŋɐl] – шпренгель [ˈʃprɛŋgʲɪlʲ], Stift [ʃɪft] – штафт [ˈʃtʲɪft]/Stammeisen [ˈʃtamˈaɪzɪn] – стамеска [stɛˈmʲɛskə]/Schabhobel [ʃa:p,hoːbl] – скобель [ˈskobʲɪlʲ]/Flansch [flanʃ] – фланец [ˈflanʲɪts],

L_D palatales [j] – L_S palatales [j]: justieren [jʊsˈti:rən] – justovať [jʊstɔvətʃ]

L_D palatales [j] – L_R palatales [j]: justieren [jʊsˈti:rən] – юстировать [jʊsʲɪˈrɔvətʃ]

L_D velares [g] – L_S velares [g]/[k]/[x]/laryngales stimmhaftes [h]: Gleiche [glaɪçə] – glajcha [glajxa], Glättkelle [ˈglɛt,kɛlə] – gleták [gʲɛtɛa:k]/Werkzeug [ˈvɛk,tʊɪk] – vercajk/vercajg [vɛrʃajk]/vercajch [vɛrʃajx]/Grand [grɑnt] – hrant [hrant]/ahd. kugel [ˈku:gɪ] – kužel [kuʒɛʎ]

L_D velares [g] – L_R velares [g]: Gips [ɡɪps] – гипс [ˈgʲɪps], Grund [ɡrʊnt] – грунт [grunt]

An der Grenze zwischen der minimalen und partiellen Transphonemisierung stehen Segmente [t, p, k, l], in diesen Fällen gibt es Unterschiede zwischen einzelnen Ebenen der Abstraktion: Auf der Ebene des Phons wird die aspirierte Variante partiell und nicht aspirierte Variante minimal transphonemisiert, das Phonem als Ganzes wird minimal transphonemisiert:

L _D A	L _D T	L _S A	L _S T	L _R A	L _R T
[t]/[tʰ]	t, tt, th	[t], [c]	t, tʰ	[t], [f] vor a, o, u, ъ, ы, э, [tʰ] [fʰ] vor e, и, я, ё, ю, ь	т
[p]/[pʰ]	p, pp	[p], selten [p]	p, f	[p] vor a, o, u, ъ, ы, э, [pʰ] vor e, и, я, ё, ю, ь	п, б
[k]/[kʰ]	k, ck, c, qu	[k], [g]	k	[k] vor a, o, u, ъ, э, [kʰ] vor e, и, я, ё, ю, ь	к
[l]	l, ll	[l], [ʎ]	l, lʰ	[l] vor a, o, u, ъ, ы, э, [lʰ] vor e, и, я, ё, ю, ь	л

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D alveolares [t] – L_S prealveolares [t]/[c]: Teer [te:ɐ] – tér [te:r]/Horst [hɔkst] – hrastʰ [hrasc]

L_D alveolares [t] – L_R dentales [t]/[tʰ]: Torf [tɔɪf] – торф [tɔɪf]/Spachtel [ˈʃpaχtɪl] – шпатель [ˈʃpatʲɪlʲ]

L_D bilabiales [p] – L_S bilabiales [p] labiodentales [f]: Pendler [ˈpɛndlɐ] – pendler [pɛndʎɛr]/Schublade [ˈʃu:p,la:də] – šuflík [ʃʊfʎi:k]/šuplík [ʃʊpʎi:k]/šuplodňa [ʃʊplɔdɲa]

L_D bilabiales [p] – L_R bilabiales [p]/[b]: Planke [ˈplɑŋkə] – планка [ˈplankə], Stapel [ˈʃta:pɪ] – штабель [ˈʃtabʲɪlʲ]/Doppelkonsonant *pp* bleibt manchmal bewahrt: Nippel [ˈnɪpɪl] – ниппель [nʲɪpʲɪlʲ]

L_D velares [k] – L_S velares [k]/[g]: Kalkfass [ˈkalk,fas] – kalfas [kalfas]/Kitt [kɪt] – git [ɡɪt]

L_D velares [k] – L_R velares [k]: Körner [ˈkœvɛɲɐ] – кернер [ˈkʲɛrnʲɪr], Kran [kra:n] – кран [ˈkran]

L_D alveolares [l] – L_S prealveolares [l]/alveopalatales [ʎ]: Klappe [ˈklapə] – klapka [ˈklapka]/Kachel [ˈkaχɪ] – kachlička [ˈkaχʎɪtʃka]

L_D alveolares [l] – L_R dentales [ɸ]/alveolares [lʲ]: Klappe [ˈklapə] – клапан [ˈklapən]/Kachel [ˈkaχɪ] – кафель [kaʃɪlʲ]/Doppelkonsonant // bleibt manchmal bewahrt: Metall [meˈtal] – металл [mɪˈtɚlʲ]

Partiell werden Phoneme [r, ʁ, χ, ç] und im S. auch [h] transphonemisiert.

L _D A	L _D T	L _S A	L _S T	L _R A	L _R T
[r], [ʁ]	r, rh	[r]	r	[r] vor a, o, y, ь, ы, э [rʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь	р
[χ]	ch	[x]	ch	[x] vor a, o, y, э, [xʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь	х
[ç]	ch	[x]	ch	[x] vor a, o, y, э, [xʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь	х
[h]	h	[h]	h	-----	-----

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D uvulares [ʀ]/[ʁ] – L_S prealveolares [r]: Raspel [ˈraspl] – rašpl'a [raʃpɫa]/raʃpɫ'a [raʃpɫa]/raʃpɫ' [raʃpɫɪ]/raʃpɫ' [raʃpɫɪ], Rinne [ˈrɪnə] – rina [riːna]

L_D uvulares [ʀ]/[ʁ] – L_R postalveolares [rʲ]/dentales [rʲ]: Rosette [roˈzɛtə] – розетка [rʊˈzʲɛtkə]/Riegel [ˈriːgɪ] – ригель [ˈrʲɪgʲɪlʲ]/[rʲɪˈgʲɛlʲ]

L_D velares [χ] – L_S velares [x]: Schacht [ˈʃaχt] – šachta [ʃaxta], Dach [daχ] – dach [dax]

L_D velares [χ] – L_R velares [x]: Schacht [ʃaχt] – шахта [ʃaxta], Fachwerk [ˈfaχ.vɛʁk] – фахверк [fɛxˈvʲɛrk]

L_D palatales [ç] – L_S velares [x]: Schicht [ʃɪçt] – šichta [ʃixta], Blech [blɛç] – plech [plɛx]

L_D palatales [ç] – L_R velares [x]: Strich [ʃtrɪç] – штриховка [ʃtrʲɪˈxɔfkə], Fichte [ˈfɪçtə] – пихта [ˈpʲixtə]

L_D laryngales stimmloses [h] – L_S laryngales stimmhaftes [h]: Helm [hɛlm] – helma [hɛlma], Hobel [ˈhoːbl] – hoblík [hɔblʲiːk]

An der Grenze zwischen der partiellen und freien T. befindet sich Phonem [ŋ], das im Deutschen ein selbstständiges Phonem ist, aber im Slowakischen geht es um eine kombinatorische Variante des Phonems [n]. Um die partielle T. geht es, wenn [ŋ] durch den slowakischen Konsonanten [n] ersetzt wird, um freie T. geht es bei dem Transfer [ŋ] → [ng/nk].

L _D A	L _D T	L _S A	L _S T	L _R A	L _R T
[ŋ]	n	[ŋ]	n, ng/nk, nok	[n], [ng/nk], [nok]	н, нг, нок

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D velares [ŋ] – L_S velares [n]/[ŋg/ŋk]: Bankett [banˈkɛt] – banket [banɛt]/Schalung [ˈʃaːlɔŋ] – šalung [ˈʃalɔŋk]/mhd. rinc [Rɪŋ] – rínok [ˈriːnɔk]

L_D velares [ŋ] – L_R velares [n]/[ng/nk]: Klinker [ˈklɪŋkɐ] – клинкер [ˈklʲɪnkʲɪr]/Tübbing [ˈtybɪŋ] – тيوبинг [ˈtʲɔbʲɪnk]/mhd. rinc [Rɪŋ] – рынок [ˈrʲɪnɔk]

Die Affrikate [pf] fehlt in beiden Sprachen und wird frei als Kombination von zwei Phonemen [p] und [f] transphonemisiert. Im R. fehlt Konsonant [h] und wird genauso frei transphonemisiert.

L _D A	L _D T	L _S A	L _S T	L _R A	L _R T
[pʰ]	pf	[f, p, pf]	f, p, pf	[f, p, pf] vor a, o, y, ь, [fʲ, pʲ, pfʲ] vor e, и, я, ё, ю, ь	ф, п, пф

[h]	h	-----	-----	[g, x] vor a, o, y, ъ/ [gʲ, xʲ] vor e, и, я, ё, ю, ъ/ wird ausgelassen	г/ x/ 0
-----	---	-------	-------	--	---------

Anmerkung: A (Aussprache), T (Transkription)

Beispiele:

L_D labiodentales [pf] – L_S labiodentales [f]/bilabiales [p]/Kombination von zwei Phonemen: bilabiales [p] + labiodentales [f]: Pfosten [ˈpfɔstn̩] – fo(r)šna [ˈfɔ(r)ʃna]

L_D velares [pf] – L_R bilabiales [p]/Kombination von zwei Phonemen: bilabiales [p] + labiodentales [f]: Stampfe [ˈʃtampfə] – штамп [ʃtamp]/Zapfen [ˈtsapfɪn] – цапфа [ˈtsapfə]

L_N laryngales stimmloses [h] – L_R velares [g]/[x] oder Auslass des Phonems [0]: Falzhobel [ˈfaltʰ,ho:b!] – фальцгобель [fɛlʲtʰˈgɔbɛlʲ]/Bauhaus [ˈbau,haus] – баухауз/баухаус [baʊˈxəʊs]/Simshobel [ˈzɪms,ho:b!] – зенз0убель [zɛnz0ubiʲ]

Weitere Erscheinungen, die bei der phonischen Assimilation der Germanismen im S. und R. vorkommen:

Slowakisch:

Einschub der Vokale in bestimmter Kombination von Phonemen:

[ɛ]: Walze [ˈvaltʰɔ] – valec [vaɫɛts]

[ɔ]: Zink [tsɪŋk] – zinok [zɪnɔk]

Im Wort *zinok* wird [z] ausgesprochen, was seine schriftliche Übernahme verursacht hat. In neueren Lehnwörtern ist die Situation ähnlich z. B. *gastarbeiter* (Gastarbeiter).

Ausfall der Vokale in bestimmter Kombination von Phonemen und am Wortende:

[ə]: Gewinde [gəˈvɪndə] – g0vint0 [g0vɪnt0]

Zum Ausfall von Vokalen kommt im dt. Präfix Ge-/ge- (Synkope) (vgl. Geschäft – kšeft, Gesicht – ksicht, Gewehr – gvér, kvér), manchmal auch am Wortende (Apokope).

Liquidametathese:

m ↔ r Zimmermann [ˈtsɪmɐ,man] – dial. *crmomán* [tsɪrmɔma:n]

Im Wort kam nicht nur zur Liquidametathese, sondern auch zum Ausfall des Vokals i, Einschub des Vokals o (Anaptyxe, gr. ἀνάπτυξις *anáptyxis* „Entfaltung“; sanskr. Svarabhakti, „der Vokal aus der mittleren Reihe“, Sprossvokal), weiter zur Verlängerung des Vokals *a* und Palatalisierung des Endungskonsonanten *n*.

l ↔ r Klammer [ˈklamɐ] – kramlʰa [kramɫa]

z ↔ r Maser [ˈma:zɐ] – brza [brza]

Neben der Liquidametathese kam zur Veränderung des bilabialen m zu bilabialem b.

Konsonantenersatz:

v → f, r → l: Fries [ˈfri:s] - vlys [vɫɪs]

Assimilation des Suffixes -er:

I. ahd. -āre, -āri > s. -ár: murari – murár [mɔra:r]

II. mhd. -aere > s. -ier, -ér, -ír: panzier [pantʰi:ɐ] – pancier [pantʰi:ɛr]

III. fnhd. -er > s. -er; -or; -ra; -ro: Pfuscher [ˈpfʊʃɐ] – fušer [fʊʃɛr], Kuffer [ˈkʊfɐ] – kufor [kʊfɔr], Leiter [ˈlaɪtɐ] – lojtra [lɔjtra], Futter [ˈfʊtɐ] – futro [fʊtrɔ]

Die Formen des Suffixes -er hängen mit der Zeit zusammen, wann die lexikalische Einheit übernommen wurde.

Ausfall der Konsonanten in bestimmter Kombination von Phonemen:

Kalkfass [ˈkalk,fas] – kal0fas [kal0fas]

Ruština:**Einschub der Vokale in bestimmter Kombination von Phonemen:**

[ʊ]: Schraube [ˈʃraʊbə] – шуруп [ʃʊˈrup]

Zum Einschub des Vokals kommt wahrscheinlich unter dem Einfluss der Vollvokalisierung (rus. полногласие (polnoglasie), gr. Pleophonie) im Russischen.

[ə]: Fugbank [ˈfu:k,baŋk] – фуганок [fʊˈganək]

Zu dieser Erscheinung kommt wahrscheinlich unter dem Einfluss der Vollvokalisierung im Russischen, in diesem Fall auch unter dem Einfluss des russischen Suffixes -ок (-ok).

Ausfall der Vokale am Wortende:

Mauerlatte [ˈmaʊɐ,latə] – мауэрлат0 [maʊɐˈlat0]

Liquidametathese:

a ↔ r wingart [ˈvɪn,ɡaʁt] – виноград [vɪnɐˈɡrat]

l ↔ r strhn. talier [ˈtali:ɐ] – тарелка [tɐˈrɛlʲkə]

n ↔ r Manganerz [maŋˈɡa:n,ɛ:ʁts]/[maŋˈɡa:n,ɛʁts] – марганец [ˈmargənʲtɕ]

Assimilation des Suffixes -er:

арь/-яр/-ар: Maler [ˈma:lɐ] – маляр [ˈma:lɐ]/mhd. slozzer [ˈslɔsɐ] – слесарь [ˈslɛsərʲ]/Schweizer [ˈʃvaɪtsɐ] – швейцар [ʃvɛjˈtɕar]

-ирь: mhd. panzier [ˈpant͡sɪɐ] – панцирь [ˈpant͡sirʲ]

-ер: Kleister [ˈklaɪstɐ] – клейстер [ˈklɛjstɪr]

-р: Filter [ˈfɪltɐ] – фильтр [ˈfɪlʲtr]

Die Formen des Suffixes -er hängen mit der Zeit zusammen, wann die lexikalische Einheit übernommen wurde.

Ausfall der Konsonanten in bestimmter Kombination von Phonemen:

[t]: Landschaft [ˈlantʃaft] – ландшафт [lɛn0ˈʃaft]

[s]: Maßstab [ˈma:s,ʃta:p] – масштаб [mɛ0ˈʃtap]

[n]: Rinnstock [ˈrɪn,ʃtɔk] – ре0штак [rʲi0ʃˈtak]

[χ]: Spachtel [ˈʃpaχtʲ] – шпа0тель [ˈʃpa0tʲɪʲ]

[k]: Zinkgrau [ˈtɕɪŋk,ɡraʊ] – цинкграу [tɕɪn0ˈ,ɡraʊ]

Suffix -en: Perückenmacher [pɛˈrʏkŋ,maχɐ] – парик0махерская [pərʲik0ˈmaxɐskəjə] (Friseursalon)

Zum Ausfall der Konsonanten kommt in den Kombinationen von Phonemen, die für das Russische nicht typisch sind z. B. -шт-, -шт-, -шт-, -кнм- (-št-, -nšt-, -cht-, -knm-). Der Ausfall von Konsonanten in der schriftlichen Form zeugt von der mündlichen Übernahme des Wortes.

Palatalisierung der Konsonanten am Wortende:

Glasur [ˌɡlaˈzu:ɐ] – глазурь [glɛˈzurʲ], Latun [ˈlatɔn] – латунь [lɛˈtunʲ]

Umformung des Wortteiles:

Ziehklinge [ˈtɕi:,klɪŋɐ] – цикля [ˈtɕɪklʲɐ]

Ološtiak entwickelt das Transphonemierungsmodell von Filipović (völlige/minimale – partielle – freie T.) in seinem Werk (S. 10-11) weiter, wenn er behauptet, dass die angeführten Arten der phonischen Assimilation nicht nur die qualitative, sondern auch

quantitative Seite angehen. Aus diesem Grund schlägt er vor, die quantitative T. abzugrenzen und in ihrem Rahmen drei Arten zu unterscheiden:

1. proportionale Transphonemisierung (einem Phonem L_1 entspricht ein Phonem L_2 (Korrespondenz $1 \rightarrow 1$), z. B.: [b] $\rightarrow$ [b], [m] $\rightarrow$ [m], [d] $\rightarrow$ [d] usw.

2. a) nichtproportionale extensive Transphonemisierung (ein Phonem L_1 wird in der L_2 als zwei oder mehrere Phoneme transphonemisiert ($1 \rightarrow 2$, $1 \rightarrow 3$ usw.)). Auf diese Weise werden deutsche Diphthonge [a₁ɔ], [a₁ɪ], [ɔ₁ɪ] – [a₁ũ], [aj], [ɔj] und Endungen [a:], [e:ɐ], [i:ɐ], [o:ɐ], [u:ɐ] – [ar, ĩar, a:r], [r, ĩer,  r], [ir, ier, i:r], [ɔr, o:r], [ɔr, u:r] adaptiert.

2. b) nichtproportionale reduktive Transphonemisierung (zwei oder mehrere Phoneme L_1 werden in der L_2 als ein Phonem transphonemisiert ($2 \rightarrow 1$, $3 \rightarrow 1$ usw.)), die Anzahl der Phoneme wird reduziert. Für ein Zeichen der reduktiven T. kann man auch die Diphthongisierung ursprünglich heterosylabischer Vokale halten, z. B.: Heller $\rightarrow$ halier.

Zusammenfassung

Das primäre Ziel dieser Arbeit ist es, die Gemeinsamkeiten, Ähnlichkeiten und Unterschiede in der Transphonemisierung der deutschen Vokale, Diphthonge und Konsonanten aus den Bereichen Bauwesen, Architektur und Wohnen im Slowakischen und Russischen zu identifizieren, zu vergleichen und zu analysieren. Theoretische Ausgangspunkte der Arbeit stellen die Publikationen von Filipovi  und Olo tiak. Aus der qualitativen Sicht der Transphonemisierung kann man eine Schlussfolgerung ziehen, dass die deutschen Vokale und Konsonante in beiden Sprachen überwiegend minimal transphonemisiert werden. Partuell werden die Konsonanten [r, ʋ, ʒ,  ,  ], im Slowakischen auch Konsonant [h] und Diphthonge transphonemisiert. Die Umlaute  ,  , Affrikate [pf] und im Russischen auch der Konsonant [h] werden frei transphonemisiert. Aus der quantitativen Sicht überwiegt deutlich proportionale Transphonemisierung, nichtproportionale extensive Transphonemisierung kommt hauptsächlich bei den Diphthongen oder bei dem vokalischen r [ɐ], für nichtproportionale reduktive Transphonemisierung kann man z. B. Diphthongisierung der ursprünglich heterosylabischen Konsonanten halten. Zusammenfassend kommt die vorliegende Arbeit zu dem Schluss, dass Lehnwortangleichungen sehr komplexe Prozesse sind, die durch Perzeption, bilinguales Wissen und schriftliche Formen, aber auch durch das soziolinguistische Prozesse beeinflusst werden. Somit können Lehnwortangleichungen nicht auf rein phonologischer oder rein phonetischer Ebene erklärt werden.

LITERATURQUELLEN:

Bücher

BOHUŠOVÁ, Z.: *Deutsche Phonetik und Phonologie in der slowakischen Germanistik. Kontrastive, phonodidaktische und institutionelle Aspekte*. Banská Bystrica: FHV UMB, 2008, 106 S.

FILIPOVIĆ, R.: *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga 1990, 336 S.

JURÍKOVÁ, M.: *Slovník nemecko-slovenský stovebný*. Bratislava: Vydavateľstvo Mikula 2011, 944 S.

KRÁL, Á. – SABOL, J.: *Fonetika a fonológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989, 392 S.

KUČERA, J. – ZEMAN, J.: *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména*. Hradec Králové: Gaudeamus 1998, 141 S.

NEWERKLA, S. M.: *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch*. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen. Schriften über Sprachen und Texte 7. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag 2004a, 780 S.

TÓTH S. J.: *Z funkčno-pragmatických aspektov kontaktovej a areálovej lingvistiky*. Ružomberok. VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity, 2007, 104 S.

ОЖЕГОВ, С. И. - ШВЕДОВА Н. Ю.: *Толковый словарь русского языка*. 4-е изд., доп. Москва, Азбуковник 2000, 940 S.

ОЛИВЕРИУС, З. Ф.: *Фонетика русского языка*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1974, 164 S.

Studien im Sammelband

DŽAMBOVÁ, A.: *Das deutsche und das slowakische Vokalsystem – eine konfrontative Analyse*. In: *Problemy romano-hermanskoji filologiji: materialy mižnarodnoji naukojki konferenciji „Mižmovni ta mižliteraturni kontakty: teorija i praktyka“*. Ukrajina, m, 25-26. veresňa 2000 r. – Užhorod: Vydavnyctvo „Zakarpatt’a“, 2000. – ISBN 966-7703-11-8. - S. 147-150.

Internetquellen:

Duden Universalwörterbuch online. [cit. 2015-09-22]. Dostupné na internete: <http://www.duden.de/woerterbuch>

[cit. 2015-09-30]. Dostupné na internete: <http://www.encyclopedia.ru/cat/online/detail/38226/>

[cit. 2015-10-14]. Dostupné na internete: <http://sk.forvo.com/>

[cit. 2015-10-14]. Dostupné na internete: <http://www.masterovye.ru> (словарь строительных терминов) (Wörterbuch von Bautermini)

OLOŠTIAK, M. Výslovnostná adaptácia anglických proprií v slovenčine. [cit. 2015-09-30]. Dostupné na internete:

<http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCQQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.ff.unipo.sk%2Fslovník%2Ffiles%2F2-vyslovnost.pdf&ei=CrqKVeu9K6WpyQOwi4LIAw&usg=AFQjCNE2rbxycx57HC9DcCFzLEueiB7oIQ&bvm=bv.96339352,d.bGQ>

[cit. 2015-09-30]. Dostupné na internete: <https://de.wiktionary.org/wiki/>

[cit. 2015-09-30]. Dostupné na internete: *Вукисловарь*. <https://ru.wiktionary.org/wiki/>

Немецко-русский строительный словарь Н. И. Поливановой (Nemecko-ruský stavebný slovník N. I. Polivanovovej) [cit. 2015-09-30]. Dostupné na internete:

(<http://bwbooks.net/index.php?id1=4&category=lingvistika&author=polivanovani&book=1972>)

Терминологический словарь по строительству на 12 языках (Dvanásťjazyčný terminologický stavebný slovník) [cit. 2015-09-30]. Dostupné na internete:

(http://www.complexdoc.ru/ntdpdf/539840/terminologicheskii_slovar_po_stroitelstvu_na_12_yazykakh.pdf)

Этимологический словарь русского языка Макса Фасмера (Etymologický slovník ruského jazyka Маха Васмера). [cit. 2015-10-14]. Dostupné na internete: http://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=126

Resumé

Fónická asimilácia germanizmov v slovanských jazykoch – na príklade slovenčiny a ruštiny

Primárnym cieľom tejto práce je identifikovať, porovnať a analyzovať zhody, podobnosti a rozdiely v transfonemizácii nemeckých vokálov, diftongov a konsonantov v slovenčine a v ruštine na príkladoch slov z oblasti stavebníctva, architektúry a bývania. Teoretické východiská práce predstavujú publikácie Filipoviča a Ološtiaka. Z kvalitatívneho hľadiska transfonemizácie možno vyvodiť záver, že nemecké vokály sa v oboch jazykoch transfonemizujú prevažne minimálne, s výnimkou nemeckých prehlások *ö*, *ü*, ktoré sa transfonemizujú voľne, diftongy sa transfonemizujú čiastočne, konsonanty sa transfonemizujú väčšinou minimálne, čiastočne sa transfonemizujú konsonanty [R, K, X, Ç, Ŋ], v slovenčine aj konsonant [h], voľne sa transfonemizuje nemecká afrikáta [pf] a v ruštine aj konsonant [h]. Z kvantitatívneho hľadiska značne prevláda proporcionálna transfonemizácia, neproporcionálna extenzívna transfonemizácia sa vyskytuje najmä pri diftongoch a môžeme sa s ňou stretnúť pri vokalickom [e], neproporcionálna redukčná transfonemizácia sa prejavuje napr. v diftongizácii pôvodne heterosylabických konsonantov. Prispôsobovanie prevzatých slov je komplexný proces, ovplyvnený mnohými jazykovými aj mimojazykovými faktormi.

PRAGMATICKÝ ASPEKT V SLOVENSKÝCH A NEMECKÝCH NÁZVOCH RASTLÍN**Alica Hurtová****Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica,
alica.hurtova@umb.sk****Kľúčové slová: motívy pomenovania, pragmatický aspekt, názvy rastlín, slovenčina, nemčina****Key words: motivation, pragmatic aspect, plant names, Slovak, German****1 Pragmaticko-komunikačný obrat v jazykovede**

Po druhej svetovej vojne došlo k zmene metodiky vedeckého výskumu, prepájaniu izolovaných vedných odvetví a kombinovaniu ich metód, ako aj k vzniku hraničných vedných disciplín. V sedemdesiatych rokoch minulého storočia nastala zmena paradigmy (teda všeobecne uznávaných teórií, princípov a modelov, na ktorých stavia ďalší výskum), v jazykovede sa hovorí o tzv. pragmaticko-komunikačnom obrate (detailnejšie o tom napr. Jiří Černý, 2005).

Podľa Juraja Dolníka (2013, s. 17) „ide o prechod od skúmania jazyka ako systému k analýze jazyka včleneného do komplexu súvislostí komunikačnej činnosti“, pod pragmaticko-komunikačným obratom rozumieme zvýšený záujem vedcov o spontánne rečové prejavy (alebo inak parole) a javy s nimi spojené a tiež o otázky pragmatického charakteru (pozri aj Jozef Mistrík, 1993 a Juraj Dolník, 2013).

Predmet pragmatiky býva definovaný rôzne, napr. ako vzťah komunikanta k jazykovým výrazom. J. Dolník (2013, s. 17-18) výraz pragmatický charakterizuje v spojitosti s niekoľkými stránkami komunikácie, a to nasledovne:

- a. „jazyková komunikácia je činnosť (pragmatika sa vzťahuje na konanie komunikantov), b. jazyková komunikácia ako činnosť zahŕňa komunikačné zámery (pragmatika sa vzťahuje na intenciu odosielateľa, resp. na funkcie komunikátu), c. komunikát je zasadený do kontextu (pragmatika sa vzťahuje na znalosti nositeľa jazyka, ktoré uplatňuje pri apercpcii komunikátu).“

V súvislosti so slovenskými pomermi býva často spomínaný aj termín *echo paradigmatickej zmeny*, nakoľko ju naša lingvistika v európskom rámci zachytila neskôr, i keď systematickejšie a s určitými prirodzenými predispozíciami na ňu, vyplývajúcimi z tradície pražskej štrukturalistickej školy a ich funkčnej jazykovedy (porovnaj Slavo Ondrejovič, 1995 (1)).

2 K motívom pomenovania rastlín

„Names of plants are even difficult, if not impossible to interpret nowadays.“

A. H. Schultz (2)

Dôležitosť rastlinnej ríše pre nás ľudí je neodškriepiteľná, sme s ňou nerozlučne spätí. Rastliny sú všade okolo nás, sprevádzajú človeka od narodenia až po hrob v najrôznejších formách potravy, liekov, ozdôb a darov, často nadobúdajú i symbolický význam. Celkom prirodzene tak predstavujú jeden z najstarších vecných okruhov lexiky a určitým spôsobom reflektujú tiež našu spoločnosť. Prostredníctvom rastlinných názvov totiž umožňujú spoznať aj tradície, legendy, povesti a v neposlednom rade i invenčnosť našich predkov, s ktorými sú spojené.

Je preto samozrejmé, že sa rastliny snažíme zmysluplným spôsobom utriediť, zapamätať a pomenovať. Filipínski Hanunóovia majú vo svojom jazyku vyše 1800 rastlinných termínov a iba na opis základných častí a vlastností rastlín poznajú viac ako 150 výrazov (porovnaj Claude Lévi-Strauss, 1996). Okrem rozlišovania obrovského počtu predstaviteľov rastlinnej a živočíšnej ríše je znakom takýchto národov s ekonomikou spočívajúcou len v starostlivosti o nevyhnutnú obživu, že poznajú aj zvyky a spôsob života každého jednotlivého druhu. Zaujímajú sa o vzťahy medzi nimi, i keď pre nich nie sú bezprostredne užitočné. C. Lévi-Strauss (1996, s. 23) uvádza, že „znalosť živočíšnych a rastlinných druhov nie je dôsledkom ich užitočnosti: ich užitočnosť alebo zaujímavosť je postulovaná preto, že sú už predtým známe.“

Je jasné, že také veľké množstvo rastlín nie je možné si zapamätať ako zoznam. Ako teda funguje ich klasifikácia? Ľudová klasifikácia, ale aj vedecká klasifikácia, ktorá z nej vyrástla, sa opiera hlavne o fyzické podobnosti a rozdiely (detailnejšie o tom napr. Eugene Newton Anderson, 2011; George Lakoff, 2006; Claude Lévi-Strauss, 1996).

Hoci binomická nomenklatúra Carla Linného určite nie je dokonalá, stále predstavuje najlepší dostupný systém pre presné odkazovanie na rastliny bez ohľadu na ich individuálne pomenovania v jednotlivých jazykoch, a teda akúsi zjednocujúcu platformu na medzinárodnej úrovni. V rôznych jazykoch býva tá istá rastlina pomenovaná rozlične, pretože pri tom môžu byť zohľadnené jej rôzne vlastnosti (nevládne medzi nimi žiadna pevná hierarchia, čo značí, že do popredia sa môže dostať ľubovoľná vlastnosť). Pokiaľ je nejaký z jej znakov zvlášť nápadný, môžu byť názvy tejto rastliny v mnohých jazykoch motivované rovnako.

Vzhľadom na to, že niečo motivované sa jednoduchšie učí a lepšie pamätá ako niečo nemotivované, je motivácia ústredným vzťahom v lexikóne i gramatike. „V prirodzenom jazyku, zdá sa, že je motivácia skôr pravidlom než výnimkou“, konštatuje George Lakoff (2006, s. 334), čo dokladuje tiež slovná zásoba slovenčiny, kde je viac než dve tretiny slov motivovaných. To znamená, že väčšina z nich nie je ani arbitrárna čiže úplne nemotivovaná, ani predikovateľná, ale nachádza sa niekde medzi týmito hranicami. Pod motiváciou chápeme priamy príčinný vzťah medzi formou a významom jazykovej jednotky a nepriamy vzťah podmienený vzťahom jednotky k paradigmaticky súvzťažným slovám v jazyku (porovnaj J. Dolník, 1990).

Botanické názvy sú podľa Márie Čižmárovej (2008, s. 28) motivované „vonkajšími znakmi (farbou, tvarom rastliny, jej kvetov) a vnútornými (skutočnými alebo zdanlivými) vlastnosťami, ktoré upozorňujú na možnosti využitia rastlín v živote človeka, miestom výskytu, časom intenzívneho rastu, kvitnutia, a pod.“

Pri ich tvorbe zohráva dôležitú úlohu nominácia, na jej základe je jazyková forma priradená k istému obsahu a výsledkom je jazyková jednotka. Rozlišujeme medzi priamou a nepriamou nomináciou, ktorá súvisí so sémantickou motiváciou. Podstatou sémantickej motivácie (motivácia významom) je podmienenosť druhotného významu základným významom.

Ako uvádza M. Čižmárová (2008, s. 23), „nepriamou nomináciou vznikajú nové pomenovania sémanticky motivované s využitím už existujúcej slovnej formy v jazyku na pomenovanie novej skutočnosti, ktorá je s pôvodnou skutočnosťou spätá vzťahom podobnosti alebo istej súvislosti“, pričom sa uplatňujú metafory a metonymie.

V spojitosti s nomináciou možno hovoriť aj o rôznych nominačných modeloch botanických názvov. Základ nominačných modelov tvoria zdroje pomenovania rastlín. Modely nominácie rastlinných názvov boli podľa M. Čižmárovej (2008, s. 95) „podmienené týmito modelmi motivácie: *podobnosťou* s inými rastlinami, zvieratami alebo vecami

materiálneho sveta, *zafarbením rastlín* alebo ich častí, *chuťou rastlín*, *dotykovými pocitmi*, *dobou intenzívneho rastu*, *kvitnutia rastlín alebo dozrievania plodov*, *miestom výskytu*, *spôsobom rastu alebo vegetácie*, *liečivými účinkami*, *zvukom a vôňou rastlín*.“

3 Konkrétne príklady pomenovaní rastlín v slovenčine a nemčine

Rozvíjanie vyššie spomenutých interdisciplinárnych trendov sledujeme v celom jazykovednom spektre aj v súčasnosti. Reflexiu zmeny paradigmy možno pozorovať nielen v oblasti jazykovedy ako takej, ale rovnako i v čiastkových projektoch, akým je tiež naša dizertačná práca na tému *Benennungsmotive der Bezeichnungen für einheimische Pflanzennamen im Slowakischen und Deutschen – eine kognitiv-semantische und kulturlinguistische Untersuchung*.

V prvej kapitole uvedená definícia pragmatiky v komunikácii od J. Dolníka je aplikovateľná aj pri názvoch rastlín. Dôležitú úlohu tu zohrávajú najmä jej body b. a c.: „pragmatika sa vzťahuje na intenciu odosielateľa, resp. na funkcie komunikátu“ a „pragmatika sa vzťahuje na znalosti nositeľa jazyka, ktoré uplatňuje pri apercpecii komunikátu“.

V našom prípade síce nehovoríme o celých vetách či textoch, avšak stále musíme mať na zreteli, že aj kratšie jednotky ako rastlinné názvy majú svoje pozadie zviazané so zámermi ich tvorcov a odosielateľov. V neposlednom rade nesmieme zabudnúť ani na to, aký veľký význam bol v minulosti pripisovaný menám vo všeobecnosti – v zmysle latinského „Nomen est omen“.

Čo sa týka druhého aspektu definície, je to práve (chýbajúca) znalosť nositeľov jazyka, ktorá môže zapríčiniť problémy s pochopením či už jednotlivého názvu konkrétnej rastliny, alebo i jeho celého kontextu a spôsobuje ťažkosti pri interpretácii rastlinných názvov (vôbec pritom nemusí ísť len o dialektovú vrstvu). Dôvody vidíme najmä v spoločenských zmenách, rastúcom vplyve farmaceutického priemyslu, mechanizácii poľnohospodárstva a následnom oslabení každodenného kontaktu ľudí so svetom rastlín. V priebehu tohto procesu sa určité vedomosti prirodzene vytrácali a mnohé pôvodne priehľadné pomenovania dnes zostávajú nejasné.

V súvislosti s tým spomenieme aj pragmatickú presupozíciu, o ktorej J. Dolník (2013, s. 280) píše nasledovne: „Z teórie rečových aktov sa preberá aj pojem pragmatická

presupozícia, ale vymedzuje sa veľmi všeobecne ako zložky a aspekty komunikačného kontextu, ktoré tvoria spoločné znalosti hovoriaceho a adresáta.“

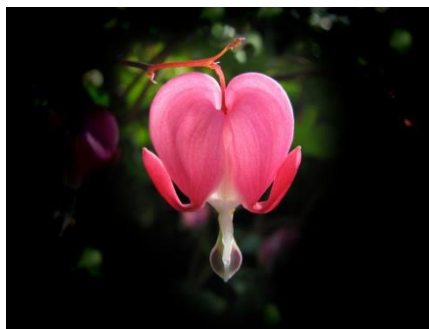
V širšom ponímaní rastlinného názvu ho chápeme ako komunikáciu medzi hovoriacim a adresátom. Predstavuje určitý program, ktorý má danú rastlinu vystihnúť. Adresát prostredníctvom neho dostáva informáciu, kedy a kde má rastlinu hľadať, čo je na nej nápadné, prípadne ako mu môže poslúžiť.

Motivácia totiž predpokladá určitú úroveň poznania označovaného (podrobnejšie o tom Juraj Furdík, 1977 (3)), pričom pre pomenovanie býva rozhodujúci najvýraznejší znak na aktuálnom stupni poznania a odlišné jazykové spoločenstvá môžu uprednostniť ako podstatné rôzne znaky. Otvára sa tu priestor pre kontrastívne výskumy sledujúce rozdiely a paralely pri jednotlivých pomenovaniach v určitých jazykoch.

Rastliny bývajú v zásade pomenované veľmi pragmaticky. Účelov tohto pomenovania môže byť viac, i vzájomne kombinovateľných, a to:

- ľahké (opätovné) rozpoznanie rastlín,
- reflektovanie významných účinkov rastlín,
- vyjadrenie ich praktického využitia.

Opätovné rozpoznanie rastlín súvisí predovšetkým s ich vonkajším vzhľadom. Botanický názov *srdcovky nádhornej* (*Dicentra spectabilis*, *Tränenendes Herz*, *bleeding heart*, *coeur-de-Marie*) v slovenčine, nemčine, ale aj angličtine a francúzštine (porovnaj Friedhelm Sauerhoff, 2004) a tiež nasledovné príklady jej nemeckých ľudových názvov všetky odrážajú tvar rastliny (Obrázok 1). Ružové korunné lupienky spolu vytvárajú formu srdca (*Herz*, *heart*, *coeur*), z ktorej smerom nadol visia biele lupienky v tvare slzy (*Träne*; *bleeding*: krvácajúce), a predstavujú tak príklad *embodimentu* (detailnejšie o tom Alica Hurtová, 2013). Ľudové názvy *Marienherz* a *Frauenherz* toto srdce prisudzujú Márii. V pomenovaní *Ball dame* je kvet porovnávaný so ženou v bálových šatách s hlbokým výstrihom a v *Mädchen im Hemd* s dievčaťom v bielej košeli. V názve *Großmutter in der Badewanne* (stará mama vo vani) sú ružové korunné lupienky prirovnané k vani a biele k čiapke, akú nosievali staršie ženy (Hellmuth Karasek a Ulf Merbold, 2006).

Obrázok 1. srdcovka nádherná

Hľadanie analógií k vonkajšej podobe rastlín sa nemusí vzťahovať iba na neživé predmety (v slovenčine napr. *kosatec* podľa tvaru listov), ale aj na živé organizmy vrátane človeka. Bežný je i postup pomenovania vychádzajúci od známeho k neznámemu u rastlín navzájom, pri ktorom sú menej známe rastliny pomenované po poľnohospodársky využívaných kultúrnych plodinách a rastlinách alebo všeobecne známymi divo rastúcich rastlinách (napr. po prhl'ave je pomenovaná *hluchá* alebo *mŕtva prhl'ava* (*žihl'ava*, *kopriva*), pretože nepŕhli, od toho je odvodený aj oficiálny slovenský botanický názov *hluchavka*).

Základom pre pomenovania *černušky damascénskej* (*Nigella damascena*, *Jungfer im Grünen*) *Braut in (den) Haaren/im Haar* (nevesta vo vlasoch), *(holá) panenka* (porovnaj *nackte Jungfer* v nemčine pre jesienku obyčajnú) a *Gretel/Gretchen in der Heck/im Busch/in der Staude(n)* (Grétka v kríkoch/húštine) boli nápadné kvety bielej, ružovej alebo modrej až fialovej farby (Obrázok 2). Pekný, rozstrapatenými listeňmi obklopený kvet (rastlina je ozdobná aj po odkvitnutí) je porovnávaný s dievčaťom, všeobecne *Braut*, *Jungfer* a *panenka* (*Jungfer* znamená *panna*) alebo s konkrétnym menom *Gretl/-chen*, ktoré sedí v kríkoch/húštine. V slovenskom ľudovom názve *strapatý Jano* je naproti tomu dôraz kladený skôr na aspekt *strapatý* a rastlina je prirovnaná k mužovi.

Príklad uvádzame na ilustráciu, ako úzko previazané bývajú názvy rastlín s bájami, povest'ami a legendami. Obe antroponymá spája rakúsky príbeh o bohatej sedliackej dcére Grétke. Na želanie otca sa musela zriecť lásky k chudobnému Jankovi a utrápená sa premenila na černušku. Venovať ju mužovi preto v týchto končinách symbolizovalo jeho odmietnutie. Ide o kultúrne špecifické kontextové vedomosti, od ktorých znalosti alebo neznalosti závisí pochopenie symbolického úkonu a opäť poukazujú na potrebu širšieho prístupu k danej problematike.

Obrázok 2. černuška damascénska

Jedným z opticky najvýraznejších vonkajších znakov rastlín je farba. Názvy rastlín sa väčšinou vzťahujú na farbu kvetov alebo plodov (napr. *ľalia cibul'konosná oranžová*). Motivácia farbou môže byť vyjadrená tiež metaforicky, v slovenčine spomeňme napr. ľudové názvy *horúca láska* pre červenú kukučku hustokvetú alebo *zlatý dážď* pre zlatovku previsnutú s hojným počtom žltých kvetov. Farba patrí k ďalším kultúrne podmieneným prvkom v pomenovaniach rastlín a tieto informácie treba pri apercpcii komunikátu zohľadniť. Symbolika farieb v rozličných jazykových spoločnostiach môže byť totiž zhodná, mierne odchylná až úplne protichodná (porovnaj napr. rôzne smútočné farby).

Hoci mnohé rastliny získali svoj názov na základe našich vizuálnych vnemov, niekedy boli pri ich pomenovaní uprednostnené vnemy iných zmyslov. Rozhodujúcou je zakaždým nápadná vlastnosť uľahčujúca určenie rastliny, v prípade čuchu napr. príjemná vôňa *konvalinky voňavej*, z gustatorických vnemov napr. sladká chuť koreňa *sladiča obyčajného*. Ojedinele sa nájdú i pomenovania spájajúce viac chuťových kvalít, napr. *ľuľok sladkohorký*. Tento oxymoron, v slovenčine zachytený iba jedným slovom, označuje celý proces zmeny chuti v ústach počas žutia pôvodne horkej rastliny (v nemčine aj s hodnotením: *Je länger je lieber*, teda čím dlhšie ju žujeme, tým lepšie, sladšie chutí).

Okrem toho na ľahké opätovné rozpoznanie rastlín slúžia tiež v názve obsiahnuté informácie o spôsobe ich rastu, mieste alebo čase kvitnutia či dozrievania. Spôsob rastu je spojený s určitým druhom pohybu, ktorý konkrétna rastlina uprednostňuje (napr. *povoja plotná*). Miesto výskytu rastliny (*veternica hájna*) a obdobie, kedy kvitne, intenzívne rastie alebo dozrieva (napr. ľudový názov pivoňky lekárskej *turičná* alebo *svätodušná ruža* podľa doby jej kvitnutia) býva zväčša vyjadrené explicitne.

Osobitnou kapitolou sú rastlinné názvy motivované živočíšnou ríšou. Mnohé sú založené vyslovene na vonkajšej podobe rastliny so zvierat'om alebo nejakou časťou jeho tela, napr. *Gemeiner Löwenzahn*, nemecký názov púpavy lekárskej, v slovenčine ľudovo *i leví*

zubec podľa ostro rezaných listov pripomínajúcich levie zuby. Živočíšny komponent v názve rastliny však ani zďaleka nemusí poukazovať len na ich vzájomnú podobnosť. Rovnako môže implicitne sprostredkovať údaje o mieste výskytu rastliny, ako je to v prípade *žabníka skorocelového*, ktorý možno nájsť na vlhkých miestach, kde sa zdržiavajú žaby. Vypovedať môže prípadne aj o čase výskytu danej rastliny, napr. *kukučka lúčna* kvitne v čase, keď počuť kukať kukučku, teda na jar.

Vyššie uvedený problém kultúrnej špecifickosti a potrebných znalostí na strane adresáta sa týka tiež živočíšnych prvkov v názvoch rastlín. Uplatnenie zvierat v jednotlivých názvoch je kultúrne podmienené. Vlk, líška, červienka a baran boli napr. v nemčine zasvätené starogermánskemu bohu Donarovi, ktorý bol v čase kresťanstva identifikovaný s diablom, symbolizovali preto diablove stvorenia (detailnejšie o tom Franz Söhns, 2012). Použitie takéhoto prívlastku zahŕňa funkciu upozornenia, varovania pred nejakou rastlinou. Býva spájané s negatívnym hodnotením rastliny a môže vyjadrovať, že je divá, podradná, menejcenná alebo dokonca jedovatá (ako je to v prípade nemeckého rodového názvu mliečnika *Wolfsmilch*, pretože mlieko skoro všetkých jeho druhov je jedovaté).

Spomínali sme už, že názvy rastlín sú pragmaticky ladené a splňajú i viac účelov. Veľmi často ide o reflektovanie významných účinkov rastlín (čo sa vzťahuje aj na predchádzajúci príklad), a to najmä liečivých. Zvláštnou kategóriou vo vzťahu k liečivým účinkom sú rastliny využívané na liečbu podľa starého učenia signatura rerum, ktoré sa traduje od čias Paracelsa. Hlavnou myšlienkou tohto učenia bolo, že rastliny majú pôsobiť proti určitým ochoreniam na základe ich vonkajšej formy alebo farby (podobné lieči podobné). To znamená, že ich pomenovanie odráža na jednej strane vonkajšiu podobu rastliny a na druhej strane tiež cieľ jej liečivého pôsobenia, napr. *pečeňovník trojlaločný* (skutočná účinnosť však nebola vždy preukázaná).

Rastlinné názvy niekedy slúžia na opätovné rozoznanie rastlín a zároveň na vyjadrenie ich praktického využitia. Demonštrovať to môžeme na *sleze lesnom* a jeho nemeckom pomenovaní *Große Käsepappel*. Plody rastliny vzhľadom pripomínajú malé ploché syry, preto majú v nemčine aj ľudové názvy *Käschen*, *Katzenkäse* a v slovenčine *syr(en)čeky*, jeho ďalším názvom u nás sú *koláčky* (dajú sa aj jesť). Hľadisko praktického uplatnenia je zachytené v slove *Pappe* (kaša). Na kašu sa používali slizovité listy rastliny, na čo poukazuje i jej oficiálny slovenský názov *slez* (súvisí so slizom).

Botanický názov *plavúň obyčajný* je odvodený od slovesa plávať a vychádza zo skúsenosti ľudí, že jeho spóry síce plávajú na vode, ale nenamočia sa. Z tohto dôvodu sa jeho

spóry aplikovali tiež ako detský zásyp. Nemecké pomenovania *Ofenwisch* a *Bäckengras* zase reflektujú ďalšie možnosti jeho praktického uplatnenia pri vymetaní rúr na pečenie.

O tom, že k téme motívov pomenovania rastlín treba pristupovať komplexne, svedčí ako posledný príklad nemecký názov *Rühr-mich-nicht-an* (doslovne: Nedotýkaj sa ma!, v slovenčine *netýkavka*: plody praskajú a semená vypadávajú už i pri najmenšom dotyku), kde význam je akousi zmrznutou predstavou v zmysle definície Horsta Ruthrofa (2000, s. 152) „Meaning is an event.“, ktorá môže byť nejasná v prípade, že nám chýbajú dodatočné vedomosti rozličného charakteru (u názvov rastlín vo všeobecnosti najčastejšie historického a/alebo praxeologického/sociologického). Okrem toho načrtáva súvis s problematikou persúazie ako jedného z cieľov komunikácie, a teda aj s pragmatikou presvedčovania s jej činnostným a znalostným aspektom (detailne o tom J. Dolník, 2013).

Záver

Problém motivácie rastlinných názvov nie je v žiadnom prípade úzko ohraničená téma, ale má výrazne interdisciplinárny charakter, čím veľmi dobre zapadá do aktuálnych trendov v jazykovede i vede všeobecne. Rastliny predstavujú jeden z najstarších vecných okruhov lexiky a sú pre človeka veľmi dôležité. V predloženej štúdií sme sa zaoberali možnými motívmi ich pomenovania. Rastlinný názov je tu chápaný ako určitý program, ktorý má danú rastlinu vystihnúť. Ide o spôsob komunikácie medzi tvorcom názvu, ktorý vyjadruje istú intenciu a adresátom na druhej strane, ktorý potrebuje isté znalosti pre pochopenie tohto názvu. V texte bol rozpracovaný pragmatický aspekt pri pomenovávaní rastlín, pričom boli načrtnuté možné účely samotných názvov rastlín: slúžia na ľahké (opätovné) rozpoznanie rastlín, reflektovanie významných účinkov rastlín a vyjadrenie ich praktického využitia.

Poznámky

- (1) Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/sociolinguistica_slovaca/1995/1/sls1.pdf [2016-03-04].
- (2) In Václav Machek (1954, s. 22).
- (3) Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/jc/1977/1/JC_1977_1_LQ.pdf [2016-03-16].

LITERATÚRA

- ANDERSON, E. N. et al.: *Ethnobiology*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2011, 399 s.
- BUFFA, F.: *Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatúry*. Bratislava: SAV, 1972, 426 s.

- ČERNÝ, J.: *Malé dějiny lingvistiky*. Praha: Portál, 2005, 239 s.
- ČIŽMÁROVÁ, M.: *Nominačné modely v botanickom názvosloví*. Prešov: Prešovská univerzita, 2008, 190 s.
- DOLNÍK, J.: *Lexikálna sémantika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1990, 303 s.
- DOLNÍK, J.: *Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava: VEDA, 2013, 432 s.
- FURDÍK, J.: *Metodológia, slovtvorná motivácia a teória poznania*. In: Jazykovedný časopis, 28, 1977, č. 1, s. 3-9. Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/jc/1977/1/JC_1977_1_LQ.pdf [2016-03-16].
- HURTOVÁ, A.: *Embodiment v nemeckých názvoch rastlín*. In: FORLANG – Cudzie jazyky v akademickom prostredí. Košice: Technická univerzita v Košiciach, 2013, s. 109-119.
- INSTITUT FÜR WIRTSCHAFTSÖKOLOGIE: *Pflanzenbilderdatenbank des Instituts für Wirtschaftsökologie*. Dostupné online: <http://www.iwoe.de/alphabetliste.html> [2016-03-14].
- KARASEK, H. – MERBOLD, U.: *Pflanzen und Umwelt*. München: Wissen Media Verlag, 2006, 284 s.
- LAKOFF, G.: *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. Praha: Triáda, 2006, 656 s.
- LÉVI-STRAUSS, C.: *Myšlení přírodních národů*. Praha: Dauphin, 1996, 365 s.
- MACHEK, V.: *Česká a slovenská jména rostlin*. Praha: ČSAV, 1954, 368 s.
- MARHOLD, K. – HINDÁK, F.: *Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska*. Dostupné online: <http://ibot.sav.sk/checklist/> [2016-03-14].
- MISTRÍK, J. a kol.: *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor, 1993, 513 s.
- ONDREJOVIČ, S.: *Sociolingvistické aspekty jazykovedného výskumu na Slovensku*. In: Sociolinguistica Slovaca 1. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1995, s. 9-13. Dostupné online: http://www.juls.savba.sk/ediela/sociolinguistica_slovaca/1995/1/sls1.pdf [2016-03-04].
- REICHLING, J.: *Arends Volkstümliche Namen der Drogen, Heilkräuter, Arzneimittel und Chemikalien*. Berlin Heidelberg: Springer, 2012, 416 s.
- RUTHROF, H.: *The body in language*. London: Cassell, 2000, 193 s.
- SAUERHOFF, F.: *Etymologisches Wörterbuch der Pflanzennamen*. Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2004, 779 s.
- SÖHNS, F.: *Unsere Pflanzen*. Paderborn: Salzwasser Verlag, 2012, 177 s.

Zdroje obrázkov

Obrázok 1:

<http://www.fotocommunity.de/pc/pc/display/17997005> [2016-03-19]

Obrázok 2:

http://www.pflanzenliebe.de/innen/innen_garten/innen_jungfer_im_gruenen.html [2016-03-19]

Resumé

Pragmatic Aspect in Slovak and German Plant Names

Plants have always been important for human beings and they represent one of the oldest fields of lexis. The following study deals with the possible motivation of plant naming. This is not a limited topic, but instead has a strong interdisciplinary reach and therefore fits very well into current trends in linguistics and science in general. This paper sheds light on the issue of plant naming and introduces a plant name as a certain programme, which should characterize the given plant. It is a way of communication between the author of the name, who expresses a certain intention, and the addressee on the other side, who needs certain knowledge to understand the name. In the submitted text, the pragmatic aspect of plant naming was elaborated, while possible purposes of plant names were outlined. These purposes provide for easy recognition of plants, reflect on the important effects of plants, and express their practical usage.

OTTO ROELDS *MALENSKI* ALS NEUSACHLICHER GESCHÄFTSREISENDER

Adéla Rossípalová

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Česká republika
adela.rossipalova01@upol.cz

Schlüsselwörter: Neue Sachlichkeit, kalte persona, Schamkultur, Prager deutsche Literatur

Key words: new objectivity, cool persona, shame culture, Prague German Literature

1. Einführung

Dieser Artikel verfolgt das Ziel, den vergessenen Autor Otto Roeld als bemerkenswerte Persönlichkeit der 1920er und 1930er Jahre zu entdecken und seinen einzigen Roman *Malenski auf der Tour* aus dem Jahre 1930 als Zeugnis für die Existenz der Neuen Sachlichkeit in der Prager deutschen bzw. böhmisch-deutschen Literatur der Zwischenkriegszeit herauszuheben. Die Prager deutsche Literatur, zu der man Roeld zählt, wird in der neuesten Forschung als keine abgeschlossene, einheitliche Literaturepoche wahrgenommen, deren Gemeinsamkeiten seit den 1960er Jahren immer wieder gesucht und hervorgehoben wurden; denn die Forschung vernachlässigte die Prager deutsche Literatur zwischen den Kriegen zugunsten der Neuromantik und des Expressionismus (1). Im Gegensatz dazu betrachtet man die Prager deutsche Literatur in der Gegenwart nicht nur als eine die zeitlichen Grenzen dieser Epochen überschreitende Literatur (man sprach früher vom Beginn des Zweites Weltkriegs als dem eigentlichen Ende der einmaligen, ‚einheitlichen‘ Prager deutschen Literatur), sondern auch der Stadt selbst, da man die deutsche Literatur Prags im Kontext der ganzen Region (Böhmen, Mähren, Schlesien/Sudeten) und deren gesamten Heterogenität verstehen sollte (2).

Um Roeld selbst, seinen Roman und seine Hauptfigur Malenski zur literarischen Neuen Sachlichkeit klar zuordnen zu können, werden der literarisch-anthropologischen Analyse des Buches zwei kurze Kapitel vorangestellt: das erste Kapitel wird Roelds Lebensweg gewidmet, das zweite dann der Strömung der Neuen Sachlichkeit selbst, wobei im Folgenden alle nötigen Begriffe erklärt werden.

2. Otto Roeld: Kaufmann und Schriftsteller

Otto Roeld gilt noch heute als ein beinahe verschollener Prager deutscher Autor, dessen einziger Roman *Malenski auf der Tour* zwar 1987 wiederentdeckt wurde, aber der in keiner der drei wichtigsten Arbeiten der 1990er (bzw. seit dem Ende der 1980er) Jahre, in denen die meisten fast vergessenen Autoren der Prager deutschen Literatur als ‚Ausgrabungen‘ wiederbelebt werden, miteinbezogen wurde; d. h. weder in Jürgen Serkes *Böhmischen Dörfern* (1987) noch in Hartmut Binders *Prager Profilen* (1991) noch in Jürgen Borns *Deutschsprachige Literatur aus Prag und den böhmischen Ländern 1900–1925* (1993). Es ist deshalb sinnvoll, an dieser Stelle seine Biographie zu umreißen, wobei die meisten Daten dem Prager Nationalarchiv entnommen wurden.

Otto Roeld, geboren am 12. Oktober 1892 in Prag, war Prager deutscher Schriftsteller und Publizist mit Herkunft aus einer jüdischen Händlerfamilie. Er gehört nach Brod zum ‚weiteren Kreis‘ der Prager deutschen Schriftsteller. Als junger Student besuchte er das Stephans-Gymnasium (3). Von Beruf war er nicht nur Redakteur und Schriftsteller, sondern auch Beamter und Kaufmann bzw. Kolonialwarengeschäftsbesitzer. Der Roman *Malenski auf der Tour*, der von wichtigen zeitgenössischen Rezensenten wie Gottfried Benn oder Kurt Tucholsky gut angenommen wurde, veröffentlichte der achtunddreißigjährige Otto Rosenfeld unter dem Pseudonym Otto Roeld. Friedrich Torberg wies in seiner anekdotischen Geschichtensammlung aus dem alten Prag *Tante Jolesch* (1975) auf die komische Entstehung von Roelds Pseudonyms hin: „Nachdem er den Senf aus seinem Namen eliminiert hatte, veröffentlichte er unter dem Pseudonym Otto Roeld einen Roman [...].“ (4). Als Redakteur fand er eine Stelle beim *Prager Tagblatt*, wo er außer Torberg auch den ‚rasenden Reporter‘ Egon Erwin Kisch kennenlernte. Gelegentlich schrieb er für das *Tagebuch*, für die *Neuen Deutschen Blätter* und für den *Querschnitt*. Binder bezeichnet Roeld als einen „Witzbold, der Schüttelreime improvisieren oder Werfel parodieren konnte“ (5), was zum Beispiel das ironische „Sonett des poetischen Kaufmanns“ aus dem Jahre 1933 belegt, in dem Roeld humorvoll auf seine beiden Berufe eingeht (6).

Im Jahre 1941, also ungefähr ein Jahr vor seiner Deportation in ein KZ, heiratete er die um achtzehn Jahre jüngere Kaufmannstochter Hede Wetzler, die einen modernen Bubikopf trug und bereits als Neunzehnjährige den Führerschein machte. Als Jude und Autor von ‚entarteten‘ Texten wurde er mit seiner Ehefrau am 22. Dezember 1942 nach Theresienstadt und später ins KZ Auschwitz deportiert. Hede wurde am 23. März 1943 ermordet, Roeld erst ein halbes Jahr später am 6. September 1943, wahrscheinlich in einer Gaskammer (7).

3. Die Neue Sachlichkeit und die kalte persona als Produkt der Schamkultur

Die Neue Sachlichkeit oder die letzte Phase der Moderne ist eine deutsche literarische Strömung, die zwischen den Jahren 1923–1933 auftrat (8) und deren Autoren und Autorinnen also nach dem Ersten Weltkrieg ihre Werke zu schreiben begannen. Nach Hitlers Machtübernahme wurden diese entweder als ‚entartete‘ Schriftsteller verfolgt und zur Emigration aus Deutschland (ggf. aus Prag) gezwungen, oder sie blieben wie z. B. Erich Kästner im Land, mussten aber dem Stil und den Themen der Neuen Sachlichkeit entsagen. Diese Autoren und Autorinnen erlebten die sog. Goldenen Zwanziger Jahre mit, die man mit der sozioökonomischen Modernisierung, Demokratisierung, Technisierung (Fabriken, Kino, Rundfunk), Profitgesellschaft (Amerikanismus, Taylorismus, Fordismus) und dem Urbanismus assoziiert, und verarbeiten sie mitsamt ihren negativen Seiten in ihren Werken.

Die neue Nachkriegsgesellschaft lehnte die turbulente Epoche des Expressionismus mit seinem übertriebenen Pathos ab, verzichtete auf die aufwallenden Aufschreie der ‚O-Mensch-Periode‘ und richtete ihr Interesse stattdessen auf den Einzelnen und seine Zukunft sowie auf die objektiven Tatsachen und den Alltag. Die meisten Werke dieser Epoche sind Zeitromane oder Zeitstücke. Matzke berichtet in seinem Bekenntnis der neusachlichen Generation *Jugend bekennt, so sind wir!* (1930): „*Gefühle haben wir wohl auch; nur sind sie nicht wieder an Gefühlen entzündet – wie im 19. Jahrhundert und im Expressionismus –, sondern an den Dingen – und das ist der ganze Unterschied.*“ (9). Oft wird die Neue Sachlichkeit also als Antiexpressionismus oder Neuer Naturalismus betrachtet. Sabina Becker ergänzte diese Charakteristik um weitere Begriffe, die die Strömung durch weitere Gegensätze definiert: außer dem Antiexpressionismus bezeichnet sie diese als Antisentimentalismus, Antipsychologismus, Antiästhetizismus oder Antiindividualismus (10).

Die Schreibweise der Neuen Sachlichkeit nähert sich dem dokumentarischen Stil, denn bevorzugt wird die Neutralität des Blicks; die Autoren bedienen sich einer nüchternen Objektivität und einer sachlichen Ausdrucksweise. Darüber hinaus gehören klares, anschauliches Schreiben, präzise Schilderungen und detailgetreue Observation zu den wichtigsten Merkmalen der neusachlichen Ästhetik. Man spricht also von der neusachlich-‚männlichen‘ Schreibweise, die mit der Rationalität, Kälte, Verknappung, Schmucklosigkeit Nüchternheit, mit dem Verzicht auf Sentimentalität oder Pathetik assoziiert wird (11).

In den *Verhaltenslehren der Kälte* (1994) untersucht Helmut Lethen die Neue Sachlichkeit unter kultur-anthropologischen Aspekten und charakterisiert die neusachliche Gesellschaft als Schamkultur, die er von der expressionistischen Schuldkultur abgrenzt. Er erläutert, dass beide Kulturen das für den Einzelnen und für die Gesellschaft geeignetste Verhalten bestimmen, d. h. ob man sich entweder im Einklang mit der inneren Stimme und

dem Gewissen (in der Schuldkultur) oder nach der Erwartung der Gesellschaft und quasi für die Augen der Anderen (in der Schamkultur) verhalten sollte. In der Schamkultur heißt es: *„[D]ie Selbstachtung [spielt] eine zentrale Rolle, Würde ist ihr Schlüsselwort; beides Kategorien, welche die Person an die Erwartung der Gesellschaft binden. Fremdbewertung, die sich in sichtbaren Handlungen manifestiert, tritt an die Stelle von Selbsterforschung; subjektive Motive haben für das öffentliche Urteil [...] kaum Geltung.“* (12).

In seinen Analysen neusachlicher Werke zeigt Lethen das Leben der Protagonisten in der Schamkultur, die auf der externen Kontrollinstanz basiert, und definiert drei Typen neusachlicher Menschen, die diese Epoche erzeugte: die kalte persona, den Radar-Typ mit seiner ständigen Alarmbereitschaft und die Kreatur als unmaskiertes Wesen.

Die kalte persona lebt im Einklang mit den Verhaltenslehren der Kälte, die ihr beim möglichst würdigen Überleben in dieser Zeit helfen sollen. Sie zeichnet sich durch das Verhalten der Distanz und die Führung der sogenannten Als-ob-Existenz aus. Sie muss sich an die Gesellschaft anpassen und alle Affekte disziplinieren. Dabei hilft ihr eine Maske (im übertragenen Sinne), die alle Menschen als Schutz vor der äußeren Welt tragen sollen (13). Verstellung ist in der Neuen Sachlichkeit erlaubt oder sogar erwünscht, weil sie vor der Entblößung der Gedanken und Sentimentalität schützt. Infolgedessen müssen sich aber alle Menschen immer bewusst sein, dass alles vielleicht nur gespielt und vorgetäuscht ist.

Im Jahre 1930 schreibt Siegfried Kracauer seine soziologische Studie *Die Angestellten* über diese neue, schnell anwachsende kleinbürgerliche Schicht, in der er sie (z. B. anhand ihrer Herkunft, ihres Sexuallebens oder ihrer Selbstmordrate) analysiert und ihren raschen Aufschwung kommentiert. Der neue Sozialtyp, der in der neusachlichen Literatur also logischerweise favorisiert wird, ist eben der/die neue ‚Angestellte‘ und sein/ihr Alltagsleben (14), teilweise auch darum, weil in den 1920er Jahren die Bedürfnisse der Leser stärker berücksichtigt und dementsprechend neusachliche Werke für ein bestimmtes Publikum geschrieben werden; dies spiegelt sich in der Wahl der Protagonisten mit deren Konflikten wider. Es entstehen neue Roman-Genres, unter denen auch der neue Angestelltenroman zu finden ist. Auch Geschäftsreisende werden zu dieser prototypischen neusachlichen Figur des Angestellten gezählt, die als ‚nachbürgerlicher‘ Sozialtyp den Prototyp für eine nachbürgerliche Massengesellschaft und für die Alltäglichkeit darstellt (15). Sie fungieren somit als populärer Typus, an dem die positiven und negativen Seiten der neusachlichen Gesellschaft gezeigt werden können.

4. Unterwegs in der Provinz: die kalte persona Heinrich Malenski

Die Hauptfigur in Roelds Roman Heinrich Malenski ist der bestakkreditierte Vertreter der als verlässlich bekannten Firma A. Faßland & Sohn (Handel mit Kurz- und Galanteriewaren), der, wie schon der Titel des Romans *Malenski auf der Tour* andeutet, die ganze Woche auf Reisen verbringt. Malenski hat sich seit den Anfängen seiner Karriere emporgearbeitet, und ist sehr stolz darauf, eine solide Firma zu vertreten. Seine berufliche und soziale Stellung ist ihm am meisten wert. Er lebt in einer unromantischen Ehe mit der Kaufmannstochter seines Kunden Haliban, Adele, mit der er sich in seinen Gedanken auf den Geschäftsreisen stets beschäftigt, weil er sie der Untreue mit einem Teppichhändler zu verdächtigen beginnt.

Die Geschäftsreisenden bilden im Roman eine informelle soziale Gruppe, die sich an gemeinsame Regeln halten muss. Ihr Leben wird durch das unbequeme Reisen in Zügen, das Mitschleppen von großen Koffern und häufige Übernachtungen in Gasthäusern erschwert. Das wichtigste Element, das alle Geschäftsreisenden verbindet, ist ihre Eloquenz beim Umgang mit den Kunden und ihre Anpassung an jede Situation. Der Beruf bleibt jedoch von der zeitgenössischen Gesellschaft unterschätzt und oft auch verachtet.

Malenski muss sich als Geschäftsreisender, der in der Hauptstadt der neuentstandenen Tschechoslowakei lebt, nach den Konventionen der modernen Gesellschaft richten und im Einklang mit der neusachlichen Verhaltenslehre der Schamkultur handeln, um sich selbst sowie die anderen nicht zu verletzen. Der Beruf des Handlungsreisenden selbst garantiert eine vollkommene Entwicklung der kalten persona: Malenski „weiß sich [perfekt] zu beherrschen“ (16), was zu den wichtigsten Eigenschaften in der Schamkultur zählt. Ähnlich wie in Brechts Gebrauchslyrik-Sammlung *Aus dem Lesebuch für Städtebewohner* (1926) oder in Serners satirischem *Handbrevier für Hochstapler* (1927), kann auch Roelds Kurzroman teilweise als Anleitung für das richtige Auftreten Geschäftsreisender verstanden werden. Im Buch werden nämlich viele Regeln für einen erfolgreichen Geschäftsreisenden angeboten, die Malenski für sich selbst aufsagt, um sich Mut einzuflößen und sich in seiner Arbeitsposition zu stärken. Zu nennen sind z. B. fünf folgende (Lehr-)Sätze: „Man muss grinsen und freundlich tun – das gehört zum Beruf –: denn es geht weiter, ein ewiger Kampf, ein Kampf mit Wind und Wetter, ein Kampf mit den Kunden.“ (17), „Ein Geschäftsreisender soll kein Phantast sein, darf es nicht sein.“ (18), „[E]in brauchbarer Angestellter muß immer die Geschäftsinteressen über die eigenen stellen.“ (19), „Man soll nicht in sich, man soll um sich schauen!“ (20), „[Ein] Geschäftsreisender hat [...] sich an die Tatsache zu halten.“ (21) oder „[Man muss] die Augen offen halten. Was kann geschehen? Nichts! Wenn man ‚Beziehungen‘ hat, geht man nicht unter. ‚Beziehungen‘ sind das wichtigste...“ (22).

Ähnlich rät auch Serner dem neusachlichen Typus des Hochstaplers: „*Markiere so oft, wie es angeht und ohne daß es auffällt, großes Erstaunen. [...] Fühle dich als Taschenspieler des Geistes, als Fregoli der Persönlichkeit.*“ (23). Malenski betrachtet sich jedoch keineswegs als Hochstapler oder Opportunisten im Sinne Serners, obwohl er anerkennt, dass auch er kleine Lügen, Schmeichelworte und Verstellung benutzt (24), um sich bei seiner Kundschaft einzuschmeicheln und gute Geschäfte abzuschließen. Trotzdem glaubt er, dass er besser sei, weil Zudringlichkeit und (rhetorische) Gewalt nicht zu seiner Taktik gehören.

Sein Beruf und seine Geschäftssprache dringen unaufhörlich in seine Gedanken ein und beeinflussen auch sein privates Leben, hauptsächlich die Ehe mit Adele. Malenski bezeichnet sich manchmal als einen Phantasten, besonders wenn er einmal mehr seine Ehefrau Adele einer Affäre verdächtigt, aber auch in dieser normalerweise höchst emotionalen Situation vermag er, als neusachliche kalte persona par excellence, seine Gefühle unter Kontrolle zu halten, und ist bemüht, sich streng an die Fakten und die Wirklichkeit zu halten (25). Malenski trägt als neusachlicher Mensch eine Maske, die seine inneren Gefühle verbirgt, und die es ihm ermöglicht, peinliche Situationen zu meiden und vom Auge des Anderen positiv wahrgenommen zu werden. Am Anfang seiner Karriere richtet sich Malenski nach keiner Lehre, tritt unmaskiert auf und gerät öfters in Verlegenheit, was sein Ansehen bedroht. „*Es ist nicht leicht, und vielfach demütigend, als ‚Neuer‘ mit den alten, bewährten Kämpfern in Konkurrenz zu treten. Sie nützen die Verlegenheit eines Unerfahrenen aus, geben ihm mit Vorliebe Ratschläge, die ihn irreführen müssen.*“ (26). Dieses Zitat aus dem Mikrokosmos der Geschäftsreisenden illustriert den latenten Karriere-Krieg im Sinne des ‚Alle gegen alle‘ der sachlichen, materialistischen Sozietät in den 1920er und 1930er Jahren.

Die Lehrsätze, die Malenski stets wiederholt, um sich selbst aufzumuntern und nicht mehr scheu zu sein, können als Ratschläge für die Leserschaft interpretiert werden. Er spricht zu sich selbst an manchen Stellen in der Du-Form: „*Du bist in der Stadt angelangt, wo sich deine Fähigkeiten nun erweisen sollen, du erkundigst dich, wo sich der Laden befindet – ‚jetzt, jetzt, werde ich ein großes Geschäft abschließen!‘ sagst du zu dir, sprichst dir Mut zu, die Lust des Erfolges hat dich erfaßt, du fühlst dich erhoben, angespornt...*“ (27). Die Erzählhaltung in diesen Passagen unterstützt die Interpretation des Buches als eines Ratgebers, weil er mit dem Du direkt auch alle Geschäftsreisenden anspricht. In dieser Art der Du-Form bildet, so Petersen (2010), „*das Gegenüber zugleich den Gegenstand der Erzählung. [...] Hier ist das Du, der Angesprochene, das Gegenüber des Erzählers zugleich*

auch der Leser, so dass in dieser Du-Erzählung eine dreifache Identität zwischen dem Du als Erzählgegenstand, dem Du als Erzählgegnüber und dem Du als Rezipient waltet.“ (28).

Der Erzähltext ist überwiegend in der dritten Person geschrieben. Der Erzähler ist heterodiegetisch mit fester interner Fokalisierung, die sich auf Malenskis Blick beschränkt. Außerdem wird der Roman in der sog. erlebten Rede geschrieben, weswegen der Leser an manchen Stellen zwischen dem Erzähler und Malenski nicht unterscheiden kann.

Malenskis Verhalten wird immer raffinierter, seine Schutzmaske immer bequemer und seine Emotionen werden immer tiefer begraben. Die Panzerung seines Ich wird vollendet. Er gewöhnt sich an, auch im Augenblick höchster Empörung keine Enttäuschung zu zeigen: *„Man ballt die Fäuste, man beißt die Zähne zusammen und geht, verzieht keine Miene.*“ (29). Gleichzeitig gesteht er ganz offen ein, dass sein ganzes Verhalten nur antrainiert ist: *„Menschenkenntnis gehört dazu, sie alle richtig zu behandeln, ihre Schwächen zu durchschauen. Wie ein Verwandlungskünstler erscheint man bald sanft wie ein Dorfschullehrer, bald selbstbewußt wie ein Gouverneur. Das will gelernt sein.*“ (30). Im Sinne der modernen amerikanisierten Profit-Gesellschaft gehören Selbstkontrolle, Selbstbeobachtung und Selbstbeherrschung (31) zu den besten Mitteln, mit denen man optimale Leistungen erreichen kann. Was zählt, sind die äußeren Ergebnisse des Handelns, nicht die inneren Vorgänge. Auf die Art und Weise, auf welche man die besten sozial-ökonomischen Resultate erreicht, wird keine Rücksicht genommen. Auch Matzke (1930) bekennt: *„Wir tragen unsere Gefühle nicht zur Schau.*“ (32). Es ist unerwünscht, die anderen mit eigenen Empfindungen zu belasten, denn *„[f]ür uns [d. i. die neusachliche Generation] sind innere Vorgänge und Erschütterungen nicht dazu da, damit von ihnen die Rede sei, sondern damit über sie geschwiegen werde. [...] Das Schweigen und die Tat stehen höher als Gefühl, das redet, aber sonst nichts tut.*“ (33).

Malenski muss also seine Psyche als Kontrollinstanz trainieren sowie sich an seine Maske gewöhnen, die er der Umwelt zeigt, um sowohl seine Gefühlsaufwallungen als auch seinen Körper völlig zu beherrschen. Nach Wurmser (1990) verwandelt die Maske den ängstlichen Bloßgestellten, der nicht schwach gesehen werden will, in ein schamloses, starkes Individuum. Man muss sich hinter einer Maske verstecken, damit das Innere *„vor den zudringlichen Blicken Anderer geschützt bleibt“*; man verhüllt seine *„eigenen Blicke, hemm[t] [s]eine Neugier, bezähm[t] [s]eine Zudringlichkeit.*“ (34). Das Erlernen der Maskierung/Panzerung ist alles andere als problemlos, weshalb Malenski oft in den Konflikt zwischen seinem Inneren und Äußeren gerät. Er ist mit dem ständigen Vortäuschen nicht zufrieden, weil es sein eheliches Leben bedroht. *„Die hochtrabenden, selbstbewußten*

Gespräche klingen ihm oft noch in den Ohren, wenn er schon zu Hause ist, und da ertappt er sich selbst bei gewissen, angenommenen Redewendungen, bei einer Pose, die eigentlich nicht zu ihm gehört, merkt wie gespreizt und überheblich alles das klingt und möchte am liebsten dazu sagen: ‚Adele, das ist ja nur Maske. So muß ich sein. Denn das ist mein Beruf, [...] – in Wirklichkeit bin ich anders als du mich kennst, erkennst, zu erkennen glaubst...‘ (35).

Adele macht ihr Zusammenleben jedoch nicht leichter, weil auch sie ihm nur eine Maske zeigt und Malenski nie erfahren lässt, was sie wirklich denkt: *„Sie bleibt an der Oberfläche, will an der Oberfläche bleiben.“* (36). Die neusachliche Ehe, so wie die von Malenski, wird völlig entromantisiert und von Einsamkeit geprägt. Diese Einsamkeit wird jedoch *„– auch im Liebessystem – [...] akzeptiert, denn gerade in dieser Einsamkeit ist man sich nahe.“* (37). Scheidungen und die Akzeptanz der Entwicklung einer Liebesehe zu einer Freundschaftsehe sind in dieser Zeit nichts Unübliches. Man bevorzugt auch in der (früher als romantisch charakterisierten) Ehe Distanz und mehr Freiheit und versöhnt sich mit der Unmöglichkeit der Nähe und des vollkommenen Verständnisses.

Nach Matzke (1930) ist *„das äußere Leben in der heutigen Ehe das der Kameradschaft. [...] Innerlich lebt die heutige Ehe von dem Freisein der beiden Menschen, und zugleich ihrem Aneinanderhängen, einander Zugetansein. Da ist auf der einen Seite die klare Erkenntnis, [...] daß es immer zwei bleiben; ja, daß es über manche innerste Dinge kaum eine Mitteilung, kaum eine Verständigung gibt.“* (38). Malenski will Adele jedoch verstehen und ihre wahren Gefühle kennenlernen. Er ist frustriert, weil er seine Sehnsucht nach der psychischen Nähe zu Adele unterdrückt, was sich in einer offen sexuellen Szene manifestiert. Schließlich will er sich ihrer bemächtigen, nimmt die Maske ab und enthüllt ihr seine sexuelle Begierde. Dieser Versuch scheitert aber und das Paar kommt sich nicht näher. *„[M]it ruhigen Schritten kam er ihr nahe –: sie weinte. [...] [Er] streichelte sie sanft, sie warf sich zur Seite – in einer hilflosen Fremdheit öffnete sie die Augen – und plötzlich – nie sonst hätte er so Überraschendes gewagt –: packte es ihn und er riß sie an sich, brutal, wild, ihm selbst unerklärlich, unergründlich. Und sie ließ alles mit sich geschehen, ganz hingegen, ganz ergeben, aufgelöst, abseits, ferne der Welt... [...] Sie riß sich von ihm los, zusammenfahrend, kroch in sich zusammen: ‚Nicht! Nicht!‘ stöhnte sie, ‚ich kann nicht...‘“* (39). Die Energie, die Malenski plötzlich erfüllt, wird vereitelt. Die Beziehung in ihrer Ehe erweist sich demnach als „nichtverstehende Einsamkeit“ (40).

Wieland spricht in Zusammenhang mit der literarischen Neuen Sachlichkeit von der ‚Maskulinität des kleinen Mannes‘, die Protagonisten aus dem Mittelstand wie Angestellte betrifft, zu denen auch Malenski gezählt werden kann. Die ‚kleinen Männer‘ bemühen sich

nach Wieland um das berufliche Überleben, sind aber nicht fähig, eine stabile Liebesbeziehung aufrechtzuerhalten (41). Malenski will rational bleiben und duldet folglich Adeles Bekanntschaft als Trost für seine Abwesenheit, weil er weiß, dass Adele die doppelte Einsamkeit, d. h. nicht nur die psychische sondern auch die physische nicht ertragen würde.

Den Höhepunkt des Romans und gleichzeitig die letzte Prüfung, die Malenski als völlig ernüchterte und verhärtete kalte persona bestehen muss, erfolgt im letzten Abschnitt bei der Schilderung einer Szene in einem Prager Kaffeehaus, wo Malenski mit seinen Kumpeln Karten spielt. Hier erfährt er auf eine tückische Weise von zwei Schnapsreisenden von Adeles heimlicher Romanze und verliert fast die Fassung, als er aus dem Lokal rasch auf die Straße rennt.

Er wird zeitweilig um seine Selbstkontrolle gebracht und will den Liebhaber ermorden. Er spürt endlich eine Flut neuer Lebensgefühle und plant ganz irrational, aber aktiv und aufrichtig Rache. Dieser Zornausbruch begräbt sein Pflichtbewusstsein und er vergisst sein Ansehen bei der Firma: *„Jetzt ist er nicht mehr gefügig und konzilient, nicht Diener mehr, sondern Herr. Nicht mehr wird er mit krummen Rücken ein gnädiges Lächeln zu erpressen versuchen, wenn er sein Stückchen Brot in Sicherheit bringen will.“* (42). Malenski hat sich jedoch die Regeln der Schamkultur besser antrainiert, als er glaubt. Nach einer ersten Welle der Empörung beginnt er langsam, rational zu denken und aus allen möglichen Varianten der Rache, die er schmiedet und die seine Lebendigkeit bestätigen würden, wählt er eine durchaus sachliche, passive Variante und entscheidet sich, die Wahrheit zu leugnen und vorzutäuschen, es sei nichts passiert. *„Und nur dort ist Heinrich Malenski vielleicht bemitleidenswert, wo er seine wahre Natur verleugnen muß, zwischen Pflicht und Angst vor dem Morgen sich in seinem Zigeunerleben eine kümmerliche Bürgerlichkeit geschaffen hat [...]“* (43).

Schließlich gibt er seine erworbene Stellung nicht auf, trägt seine kalte Maske weiter und kann somit endgültig als einer der ‚kleinen Männer‘ klassifiziert werden. Statt an Adele und ihrem Liebhaber Rache zu nehmen, kehrt er in das Lokal zurück und spielt ganz ruhig eine neue Partie Karten... Die kurze Abweichung von seinem pflichtbewussten, kalten Leben kommentiert er dann mit folgenden Worten: *„Brrr, bald wäre man nicht mehr der ruhige, repräsentative Heinrich Malenski, sondern ein wütender, haltloser Geselle, unzurechnungsfähig, mehr Tier als Mensch, ein tollwütiges Individuum, das mit Händen und Füßen ausschlägt, dem der Schaum aus dem Munde quillt. Erschreckend anzusehen. Beinahe. Nur beinahe...“* (44).

Er riskiert seinen Beruf nicht und stellt ihn also auf der Rangliste seiner Lebenswerte ein und für allemal an den ersten Platz vor sein eheliches Leben. Die Gesellschaft profitiert ökonomisch von solchen Menschen, die dem Geldverdienen alles aufopfern und den wirtschaftlichen Umsatz erhöhen. Die Furcht vor Schande und dem Verlust des sozialen Ansehens stellen zwei wichtige Kontrollinstanzen dieser Scham-Gesellschaft dar. Sachliche, entromantisierte Beziehungen werden akzeptiert, Misserfolg auf der beruflichen Ebene wird aber nicht toleriert. Malenski kann als Muster der neusachlichen kalten Persona gesehen werden, denn er ergibt sich völlig den Regeln der Schamkultur und weicht von seinem Entschluss, profitabler zu werden, nicht ab.

Die Verhaltenslehren der Kälte, an die er sich so streng hält, sind in seinem Fall jedoch nur teilweise produktiv. Er tut zwar alles hundertprozentig im Einklang mit den Regeln und meidet jede unangenehme, von der ‚Normalität‘ abweichende Situation, er unterdrückt jedoch alle seine Gefühle völlig, auch vor sich selbst, und versagt in seinem menschlichen (hier ehelichen) Leben. Der Kurzroman kann also nicht nur als Ratgeber für erfolgreiche, progressive Geschäftsreisende in der neusachlichen Sozietät gesehen werden, sondern auch als Warnung vor dem Verlust der eigenen Identität, der in ein trauriges, einsames und unmenschliches Leben mündet.

5. Schluss

In dieser Studie wurde an Malenski, der Figur des Geschäftsreisenden aus der Prager Provinz, gezeigt, dass auch in der Prager deutschen Literatur zwischen den Kriegen Werke entstanden, deren Stoff und Protagonisten der Strömung der Neuen Sachlichkeit, wie sie in der Weimarer Republik bekannt wurde, entsprachen. Die Wiederentdeckung des fast vergessenen Autors Otto Roeld und seines Werks trägt nicht nur zu einer wichtigen Erweiterung der Forschung um die Prager/böhmisch-deutsche Literatur bei, sondern ergänzt das bisher unvollständige Bild der Prager deutschen Literatur, in der die Neue Sachlichkeit bis jetzt stark marginalisiert wurde.

Anmerkungen

(1) Siehe z. B. GOLDSTÜCKER, E.: *Die Prager deutsche Literatur als historisches Phänomen*. In: Weltfreunde. Konferenz über die Prager deutsche Literatur. Prag: Academia Verlag, 1967, S. 21-45 oder KROLOP, K.: *Zur Geschichte und Vorgeschichte der Prager deutschen Literatur des ‚expressionistischen Jahrzehnts‘*. In: Studien zur Prager deutschen Literatur. Eine Festschrift für Kurt Krolop zum 75. Geburtstag. Wien: Praesens Verlag, 2005, S. 19-52.

(2) Siehe KRAPPMANN, J. und WEINBERG, M.: *Region – Provinz. Die deutsche Literatur Prags, Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens jenseits von Liblice. Mit Anmerkungen zu*

Franz Kafka als Autor einer Regionalliteratur In: Prag – Provinz. Wechselwirkungen und Gegensätze in der deutschsprachigen Regionalliteratur Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens. Wuppertal: Arco Verlag, 2014, S. 17-52.

(3) Siehe BINDER, H.: *Kafkas Welt: eine Lebenschronik in Bildern*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag, S. 229.

(4) Siehe TORBERG, F.: *Die Tante Jolesch oder Der Untergang des Abendlandes in Anekdoten*. München: dtv, 1977, S. 112.

(5) BINDER H.: *Kafkas Welt*, S. 229.

(6) Siehe *Wein. Die Firma Jos. Oppelt's Neffe, Weingroßhandlung aus Anlaß der 110jährigen Bestandsfeier und zur Ehre des Weins für Ihre Freunde und Gönner*. Prag: Druck der Industrie-Druckerei, 1933, S. 92.

(7) Siehe *Terezínská pamětní kniha, Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945*. Bd. 2. Prag: Terezínská iniciativa Melantrich, 1995, S. 1104.

(8) Sabina Becker nennt Georg Kaisers Drama *Nebeneinander* (1923) das erste Werk der Neuen Sachlichkeit. Siehe BECKER, S.: *Neue Sachlichkeit. Die Ästhetik der neusachlichen Literatur (1920 – 1933)*. Bd. 1. Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2000, S. 42.

(9) MATZKE, F.: *Jugend bekennt: So sind wir!* Leipzig: Verlag von Philipp Reclam Jun: 1930, S. 44.

(10) Siehe BECKER, S.: *Neue Sachlichkeit*, S. 97ff.

(11) Siehe WIELAND, K.: *Die Maskulinität des kleinen Mannes. Anmerkungen zur neusachlichen Männlichkeit*. In: Jahrbuch zur Kultur und Literatur der Weimarer Republik. Bd. 13/14, Jg. 2009/10. München: Richard Boorberg Verlag, 2011, S. 182.

(12) LETHEN, H.: *Verhaltenslehre der Kälte. Lebensversuche zwischen den Kriegen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1994, S. 32.

(13) Der Thematik der Maske widmet sich außer Lethen auch Léon Wurmser in seinem psychoanalytischen Buch *Die Maske der Scham. Die Psychoanalyse von Schamaffekten und Schamkonflikten* (1981 als *Mask of Shame*).

(14) Siehe BECKER, F.: *Amerikanismus in Weimar: Sportsymbole und politische Kultur 1918 – 1933*. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 1993, S. 111f und KRACAUER, S.: *Die Angestellten. Aus dem neuesten Deutschland*. Frankfurt am Main: Frankfurter Societäts-Druckerei, 1930, S. 15.

(15) BECKER, F.: *Amerikanismus*, S. 112ff.

(16) ROELD, O.: *Malenski auf der Tour*. Oberndorf: Pohl 'n' Mayer Verlag, 1987, S. 41.

(17) ROELD, O.: *Malenski*, S. 17.

(18) ROELD, O.: *Malenski*, S. 7.

(19) ROELD, O.: *Malenski*, S. 77.

(20) ROELD, O.: *Malenski*, S. 9.

(21) ROELD, O.: *Malenski*, S. 54.

(22) ROELD, O.: *Malenski*, S. 84.

(23) SERNER, W.: *Letzte Lockerung. Ein Handbrevier für Hochstapler und solche die es werden wollen*. München: Klaus G. Renner Verlag, 1981, S. 76.

(24) Siehe ROELD, O.: *Malenski*, S. 44.

- (25) Siehe ROELD, O.: *Malenski*, S. 41.
- (26) ROELD, O.: *Malenski*, S. 128.
- (27) ROELD, O.: *Malenski*, S. 25f.
- (28) PETERSEN, J.: *Die Erzählformen. Er, Ich, Du und andere Varianten*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010, S. 104.
- (29) ROELD, O.: *Malenski*, S. 17.
- (30) ROELD, O.: *Malenski*, S. 25.
- (31) Siehe BECKER, F.: *Amerikanismus*, S. 299.
- (32) MATZKE, F.: *Jugend*, S. 47.
- (33) MATZKE, F.: *Jugend*, S. 51.
- (34) WURMSER, L.: *Die Maske der Scham: die Psychoanalyse von Schamaffekten und Schamkonflikten*. Berlin: Springer, 1990, S. 74.
- (35) ROELD, O.: *Malenski*, S. 136.
- (36) ROELD, O.: *Malenski*, S. 181.
- (37) REINHARDT-BECKER, E.: *Seelenbund oder Partnerschaft? Liebessemantiken in der Literatur der Romantik und der Neuen Sachlichkeit*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2005, S. 240.
- (38)) MATZKE, F.: *Jugend*, S. 180.
- (39) ROELD, O.: *Malenski*, S. 29f.
- (40) REINHARDT-BECKER, E.: *Seelenbund*, S. 236.
- (41) Siehe WIELAND, K.: *Die Maskulinität*, S. 186.
- (42) ROELD, O.: *Malenski*, S. 197.
- (43) ROELD, O.: *Malenski*, S. 196.
- (44) ROELD, O.: *Malenski*, S. 189.

LITERATURVERZEICHNIS

- BECKER, F.: *Amerikanismus in Weimar: Sportsymbole und politische Kultur 1918 – 1933*. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 1993, 380 S.
- BECKER, S.: *Neue Sachlichkeit. Die Ästhetik der neusachlichen Literatur (1920 – 1933)*. Bd. 1. Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag, 2000, 437 S.
- BINDER, H.: *Kafkas Welt: eine Lebenschronik in Bildern*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag, 2008, 687 S.
- BINDER, H.: *Prager Profile: Vergessene Autoren im Schatten Kafkas*. Berlin: Gebr. Mann Verlag, 1991, 488 S.
- BORN, J.: *Deutschsprachige Literatur aus Prag und den böhmischen Ländern 1900–1925: chronologische Übersicht und Bibliographie*. München: K. G. Saur, 1993, 326 S.
- BRECHT, B.: *Aus dem Lesebuch für Städtebewohner*. In: Große kommentierte Berliner und Frankfurter Ausgabe. Gedichte 1. Sammlungen 1918–1938. Bd. 11. Berlin/Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1988, 408 S.

GOLDSTÜCKER, E.: *Die Prager deutsche Literatur als historisches Phänomen*. In: Weltfreunde. Konferenz über die Prager deutsche Literatur. Prag: Academia Verlag, 1967, S. 21-45.

KRACAUER, S.: *Die Angestellten. Aus dem neuesten Deutschland*. Frankfurt am Main: Frankfurter Societäts-Druckerei, 1930, 148 S.

KRAPPMANN, J. und WEINBERG, M.: *Region – Provinz. Die deutsche Literatur Prags, Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens jenseits von Liblice. Mit Anmerkungen zu Franz Kafka als Autor einer Regionalliteratur*. In: Prag – Provinz. Wechselwirkungen und Gegensätze in der deutschsprachigen Regionalliteratur Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens. Wuppertal: Arco Verlag, 2014, S. 17-52.

KROLOP, K.: *Zur Geschichte und Vorgeschichte der Prager deutschen Literatur des ‚expressionistischen Jahrzehnts‘*. In: Studien zur Prager deutschen Literatur. Eine Festschrift für Kurt Krolop zum 75. Geburtstag. Wien: Praesens Verlag, 2005, S. 19-52.

LETHEN, H.: *Verhaltenslehre der Kälte. Lebensversuche zwischen den Kriegen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1994, 304 S.

MATZKE, F.: *Jugend bekennt: So sind wir!* Leipzig: Verlag von Philipp Reclam Jun, 1930, 274 S.

PETERSEN, J.: *Die Erzählformen. Er, Ich, Du und andere Varianten*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010, 230 S.

REINHARDT-BECKER, E.: *Seelenbund oder Partnerschaft? Liebessemantiken in der Literatur der Romantik und der Neuen Sachlichkeit*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2005, 344 S.

ROELD, O.: *Malenski auf der Tour*. Oberndorf: Pohl 'n' Mayer Verlag, 1987, 207 s.

SERKE, J.: *Böhmische Dörfer: Wanderungen durch eine verlassene literarische Landschaft*. Wien: Paul Zsolnay, 1987, 480 S.

SERNER, W.: *Letzte Lockerung. Ein Handbrevier für Hochstapler und solche die es werden wollen*. München: Klaus G. Renner Verlag, 1981, 166 S.

Terezínská pamětní kniha, Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Hrsg. von Miroslav Kárný. Bd. 2. Prag: Terezínská iniciativa Melantrich, 1995, 1559 S.

TORBERG, F.: *Die Tante Jolesch oder Der Untergang des Abendlandes in Anekdoten*. München: dtv, 1977, 304 S.

Wein. Die Firma Jos. Oppelt's Neffe, Weingroßhandlung aus Anlaß der 110jährigen Bestandsfeier und zur Ehre des Weins für Ihre Freunde und Gönner. Prag: Druck der Industrie-Druckerei, 1933, 150 S.

WIELAND, K.: *Die Maskulinität des kleinen Mannes. Anmerkungen zur neusachlichen Männlichkeit*. In: Jahrbuch zur Kultur und Literatur der Weimarer Republik. Bd. 13/14, Jg. 2009/10. München: Richard Boorberg Verlag, 2011, S. 179-207.

WURMSER, L.: *Die Maske der Scham: die Psychoanalyse von Schamaffekten und Schamkonflikten*. Berlin: Springer, 1990, 491 S.

Resumé

Otto Roelds *Malenski* as a New-Objective Travelling Salesman

The article deals with the forgotten Prague German writer, publicist, and salesman Otto Roeld (1892 in Prag – 1943 in Auschwitz concentration camp) and his only novel *Malenski auf der Tour* from 1930. The novel is interpreted as a new-objective work based on the cultural anthropological approach as it was introduced by Helmut Lethen in his *Verhaltenslehre der Kälte (Cool Conduct)*. In accordance with other new-objective works such as Brecht's collection of poems *Aus dem Lesebuch für Städtebewohner*, or Serner's *Handbrevier für Hochstapler*, the novel is seen as a modern guide of cool conduct for travelling salesmen living in the 1920s and the 1930s. The main figure Heinrich Malenski is analysed as a new-objective cool persona trying to be successful both in his personal and his working life in the interwar society. As a cool persona adapting to the rules of the modern big city Malenski presents an interesting example of the literary New Objectivity in Prague German literature. This analysis contributes to the enrichment of the contemporary conception of Prague German literature itself.

NOVELA JEDEN DEŇ IVANA DENISOVIČA V PREKLADE JÁNA FERENČÍKA V KULTÚRNO-HISTORICKOM KONTEXTE

Lucia Čendulová

**Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica,
lucia.cendulova@umb.sk**

Kľúčové slová: Chruščovovský odmäk, slovenský kultúrny priestor, slovenská prekladateľská škola, prekladová literatúra

Key Words: Khrushchev Thaw, Slovak cultural space, Slovak school of translation, Translated literature

Úvod

Obdobie chruščovovského odmäku dodnes predstavuje významný medzník v svetovom a slovensko-ruskom kultúrno-politickom priestore. V nasledujúcej štúdií sa pozrieme na to, ako obdobie odmäku vplývalo na literárnu tvorbu v Sovietskom zväze a na Slovensku, čo toto obdobie pre slovenský preklad a celú translatologickú oblasť znamenalo. Dejinné a kultúrne súvislosti budeme demonštrovať na novele Alexandra Solženicyna *Jeden deň Ivana Denisoviča*, ktoré do slovenského fondu svetovej literatúry priniesol prekladateľ Ján Ferenčík.

Obdobie odmäku v Ruskom priestore

Stalinovou smrťou, 5. marca 1953, sa skončilo výrazné obdobie ruskej histórie, charakterizované tvrdým režimom a diktatúrou, vystriedalo ho desaťročie, počas ktorého ruská spoločnosť hľadala nové smery svojho vývinu. Zmeny nenastali okamžite, totalitný charakter štátu zotrval, no postupný proces zmien sa začal už po jeho smrti, Stalinovi nástupcovia nechceli pokračovať v jeho tvrdej politike a ani jeden z nich už nemal takú autoritu a moc (Švankmajer, Veber, Sládek, Moulis, 1995). Zásadný obrat prišiel vo februári 1956 na XX. zjazde KSSZ, v čase, keď bol na čele štátu Nikita Chruščov. Zjazd odsúdil činy minulého režimu, medzi ktorými boli obvinenia z hromadných represii, zlých životných podmienok ruských občanov a nepriaznivého postavenia Sovietskeho zväzu na medzinárodnej scéne. Čo bol dovtedy nevídaný jav.

Obdobie vlády Chruščova v rokoch 1953 – 1964 je považované za prelomové a nesie príznačný názov *Chruščovovský odmäk*. Názov vznikol z rovnomenného diela Il'ju Erenburga *Odmäk*, ktoré bolo publikované v roku 1954 (1). Roky chruščovovského odmäku boli

prelomové, priniesli zmenu vo vnútornej a zahraničnej politike krajiny. Tak isto zmena prebehla v oblasti kultúry, kultúrny život sa začal uberať smerom k postupnej demokratizácii. Kultúra sa začala vymaňovať spod veľmi prísnej kontroly vládnych kruhov. Tvoriaci inteligencia začala mať relatívnu slobodu vo svojej tvorbe. Výraznú reakciu v spoločnosti a aj u inteligencie vyvolali rehabilitácie umelcov, obetí represí počas rokov Stalinovej vlády. Medzi umelcov, ktorým bolo očistené meno patrili napríklad Mandelštam, Pilňakov a Babel'. Sprístupnili sa diela významných skladateľov Šostakoviča, Prokofieva a Miaskovského. Prebehlo niekoľko výstav ruských umelcov Rericha a Korovina, ktorí emigrovali. Opäť začali vychádzať diela Zoščenka a Achmatovovej (Rjabcev, Kozlenko, 2003).

Významným medzníkom uvedeného obdobia bolo publikovanie diela *Jeden deň Ivana Denisoviča* spisovateľa Alexandra Solženicyna. Novela sa prvýkrát objavila v roku 1962 v časopise *Nový svet* a vyvolala veľký rozruch. Solženicyn v nej opisoval ťažký život politických väzňov v stalinských táboroch. So Solženicynom sa neskôr skontaktovalo mnoho ľudí, ktorí mali za sebou podobný osud. Vyrozprávané príbehy mu slúžili ako podklad pre jeho ďalšie dielo *Súostrovie Gulag*.

Odmäť so sebou priniesol nové úkazy v oblasti kultúry a aj čiastočné otvorenie sa kapitalistickému svetu. V roku 1956 bolo v Moskve otvorené divadlo *Современник*, v ňom sa hrali predstavenia, ktoré riešili problémy súčasnej spoločnosti. V roku 1957 sa v Moskve konal šiesty celosvetový festival mládeže a študentov. Na festivale sa zúčastnili tisíce mladých ľudí z celého sveta. V tom istom roku mali možnosť vidieť výstavu obrazov Pabla Picassa. Sovietskej spoločnosti sa otvorila príležitosť oboznámiť sa s dielami významných zahraničných autorov. Začali sa vydávať nové časopisy venujúce sa umeniu a kultúre za hranicami, medzi nimi časopis *Zahraničná literatúra*, ktorý informoval o živote za hranicami Sovietskeho zväzu (Rjabcev, Kozlenko, 2003) (2).

Obdobie Odmäku v slovenskom priestore

Prekladová literatúra mala oddávna významné miesto v kultúrnom priestore prijímajúcej literatúry. Okrem nesporného umeleckého poslania a možnosti čitateľov zoznámiť sa s cudzou kultúrou a veľikánmi zahraničnej umeleckej tvorby plnila prekladová literatúra mnohokrát aj ideovo-politickú úlohu. Ruská literatúra bola v slovenskom priestore už oddávna významným prvkom či už pri šírení idey všeslovanskej vzájomnosti, alebo po oslobodení v roku 1945, keď zaujala osobitné miesto v oblasti slovenského prekladu (Lesňáková, 1983).

Situácia v rokoch 1945 – 1953

Ideovo-politickú funkciu plnila literatúra hlavne v období po roku 1945, po zmene kultúrnej politiky štátu a zmene celkovej ideovej, tematickej a umeleckej orientácii. Podľa slov Lesňákovej (1983) si mnohí kultúrni a literárni pracovníci uvedomovali dôležitosť ruskej literatúry na Slovensku, vyzdvihovali potrebu prekladov literatúry krajín, ktoré prijali politiku Sovietskeho zväzu a odmietali diela, odporujúce týmto ideám. Nie je preto prekvapením, že počet prekladaných diel z ruského jazyka v porovnaní s inými jazykmi značne vzrástol, v roku 1950 bolo zaznamenaných 144 prekladov z ruskej literatúry, 23 z francúzskej, 21 diel poľskej literatúry, 16 publikácií z anglickej a americkej literatúry 11 diel z maďarskej literatúry a 8 z literatúry nemeckej (Pašteková 1998). V jednotlivých vydavateľstvách sa začali publikovať špeciálne edície zamerané na ruskú prekladovú literatúru (3). Zmenil sa aj druh prekladanej literatúry, pred rokom 1945 sa prekladala prevažne klasická a exilová literatúra, po tomto období sa však prekladová tvorba prikláňala k sovietskym autorom a počet klasických diel sa znížil, veľakrát aj na úkor kvality, keď sa prekladali menej známimi a kvalitnými autorami, no s vyhovujúcim ideologickým pozadím diel. Dôležitá bola v tomto období predovšetkým spoločenská požiadavka, prichádzajúca literatúra mala nastaviť normatívny obraz spoločnosti a priniesť čitateľom vyhovujúcu ukážku života sovietskeho človeka. Aj prekladové diela ruských veľikánov Puškina, Gogoľa, Turgeneva, Tolstého a Čechova sa vyberali s ohľadom na myšlienky vyhovujúce momentálnym politickým náladám, zdôrazňovanie sociálneho momentu a kritiky spoločenského zriadenia, predovšetkým monarchie (4). Najviac prekladanou literatúrou boli diela s tematikou 2. svetovej vojny, revolúcie a občiansko-buditeľských nálad, dedinského prostredia a budovateľské diela.

Obdobie po roku 1953

XX. zjazd priniesol novú politickú a kultúrnu situáciu v Sovietskom zväze, tá ovplyvnila mnohé štáty, medzi inými aj Československo. Aj keď sa uvoľnenie dostavilo o niečo neskôr ako v Rusku, už od začiatku bolo zrejmé, že zmena sovietskej politiky bude formovať politiku a kultúrne smerovanie Československa. Do prekladovej literatúry sa napríklad vrátilo množstvo autorov, ktorí z mnohých dôvodov nemohli byť prekladaní a znovu začali vyplňať prázdne miesta v slovenskom kultúrnom priestore. Podľa slov Lesňákovej (s. 116, 1983) sa „...do sovietskej literatúry vrátil celý rad autorov, začína sa aj u nás prehodnocovať literárna minulosť a hľadajú sa v nej obchádzané a zabúdané hodnoty.“ V tomto období nastala opačná situácia než v predchádzajúcich rokoch, kým v období po roku 1945 prichádza značný nárast ruských prekladaných diel, v období po odmäku sa kladie prevažne dôraz na hĺbku a umeleckú kvalitu prekladovej tvorby, aj za cenu menšieho čísla preložených diel. Zmenili sa aj druhy preložených diel, kým v minulom období prevažovala

súdobá sovietska literatúra, v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa prekladala prevažne klasická literatúra, no pribudli aj diela neoficiálnych, exilových (ako napríklad L. Andrejev, I. Bunin, B. Pasternak, A. Platonov, A. Solženicyn), moderných a avantgardných autorov (5), ktorí boli v minulom období nežiaduci (Pašteková, 1998). Tak ako aj v predchádzajúcom období tu dominujú diela s témou 2. svetovej vojny, teraz však oveľa komplexnejším spôsobom, s akcentom na psychologicko-etické aspekty vojny, prežívanie hrôz a útrap vojny.

Prekladová situácia na Slovensku, Ján Ferenčík a slovenská prekladateľská škola

So zvýšeným záujmom o preklad ruskej a sovietskej literatúry sa menilo aj postavenie a počet prekladateľov z tohto jazyka. Medzi prekladateľmi na Slovensku mali najvýraznejšie zastúpenie práve tí, ktorí sa venovali prekladu ruskej literatúry do slovenčiny. Postupne sa začali aj inštitucionalizovať, pri Zväze československých spisovateľov vznikol Krúžok prekladateľov z ruštiny, ten zaznamenával veľkú aktivitu. Bol to práve krúžok rusistov, ktorý ako prvý absolvoval stretnutie v Budmericiach, kde sa diskutovalo o problémoch v terminologickej oblasti, politických a edičných plánoch vydavateľstiev, pripravovali sa príručky pre prekladateľov a edičných pracovníkov, okolo prekladateľov z ruštiny sa začala formovať zjednotená prekladateľská obec.

Už v päťdesiatych rokoch sa podľa slov Ferenčíka (1982) začína vytvárať zoskupenie známe ako *slovenská prekladateľská škola*. Patrili sem starší, aktívni a skúsení prekladatelia ako Ján Smrek, Mária Rázusová-Martáková, Ján Kostra, Štefan Žáry, Jozef Felix, no aj mladší, začínajúci prekladatelia, ako napríklad Ján a Pavel Vilikovský, Blahoslav Hečko, Vojtech Mihálik, Miroslav Válek, Milan Rúfus, Ľubomír Feldek a mnohí ďalší. Za počiatky formovania slovenskej prekladateľskej školy môžeme považovať preklad a publikáciu diela Michaila Šolochova *Тихий Дон*, ktorý vyšiel v roku 1950 vo vydavateľstve Tatran s rovnakým názvom *Tichý Don*. Dielo sa stretlo s pozitívnymi ohlasmi zo strany čitateľov, prekladateľka Zora Jesenská podľa slov Maliti-Fraňovej (2007) za svoj preklad dostala aj národnú cenu, no prekladateľská obec sa k dielu nestavala príliš zhovievavo. Preklad vyvolal vášnivú polemiku, hlavným dôvodom bolo nahradenie nárečia donských kozákov nárečím z oblasti Turca (6). Tento fakt však nebol jediným problémom, „Prekladateľke vyčítali nadužívanie intuície, neracionálneho citu v prekladateľskej činnosti, dnes môžeme povedať – jej tradičné úsilie o umenie prekladu, ktoré však bolo z pohľadu vtedajších ‚nových‘ trendov spiatočnicke“ (7). Na tomto prípade môžeme vidieť, že sa škola riadila určitými zaužívanými pravidlami, ktoré neboli spísané, no všeobecne sa považovali za normatívne a ich nedodržiavanie si vyslúžilo kritiku. V písanej podobe sa pravidlá objavili až v roku 1982 v knihe Jána Ferenčíka *Kontexty prekladu* (8).

Aj napriek priaznivému postaveniu prekladateľov rusistov v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch, žili pracovníci, pohybujúci sa v knižnom prostredí, v neustálom existenčnom strachu. Niektorí z nich ostali straníckymi previerkami nepreverení, alebo potrestaní a dostali sa na „čierny zoznam“, nesmeli publikovať. Väčšina diel, na ktorých v minulosti pracovali, bola stiahnutá z obehu. Takýto osud stretol aj Zoru Jesenskú. V roku 1969 vyšiel vo vydavateľstve Tatran preklad knihy *Doktor Živago*, vedenie strany jej následne dalo zákaz publikovať, pričom nebol stiahnutý len spomínaný preklad, ale aj všetky knihy, ktoré dovtedy preložila. Jesenská počas svojho aktívneho obdobia preložila množstvo hodnotných diel ruských veľikánov, absencia týchto prekladov vytvorila na dlhé roky prázdne miesta v slovenskej kultúre, čo malo veľmi negatívny dopad na slovenský literárny priestor (Maliti, 1998).

Ján Ferenčík je dodnes považovaný za významnú osobnosť slovenskej prekladovej tvorby, počas svojej prekladateľskej kariéry preložil okolo stovky dramatických, prozaických a poetických diel, za ktoré získal niekoľko Cien Jána Hollého za preklad. Zaujímali ho tiež teoretické aspekty prekladu, ktoré vychádzali formu štúdií a úvah knižne a tiež časopisecky v periodikách, ako napríklad *Revue svetovej literatúry*, *Romboid*, *Slavica slovacca*, *Ruština v škole*, *Kultúra slova*, *Nové slovo* a mnohých iných. Už od roku 1949 pôsobil v rôznych funkciách výboru Kruhu prekladateľov, nebol však uznávanou autoritou len vďaka svojim vysokým funkciám a vysokému postaveniu ruskej literatúry v Československu. Podľa Kusej (s. 63, 1997) „*J. Ferenčík bol i prirodzenou prekladateľskou autoritou; neprekladal konjunkturálnu, či ako sa zvykne označovať, „tajomnícku“ literatúru. ... Aj vzhľadom na súčasnú prekladovú situáciu z klasickej ruskej literatúry, ale i z ruskej literatúry 20. storočia – Ferenčíkove preklady románov Il'fa a Petrova 12 stoličiek a Zlaté tel'a ostajú na istý čas v pomyselnom „zlatom fonde“ slovenskej prekladovej literatúry*“. Jedným z dôkazov toho, že Ferenčík prekladal hodnotné diela, ktoré mali v niektorých prípadoch na to obdobie kontroverzný obsah, je aj nami analyzované dielo Alexandra Solženicyna *Jeden deň Ivana Denisoviča*.

Alexander Solženicyn a Jeden deň Ivana Denisoviča

Novela *Один день Ивана Денисовича* bola prvýkrát v Sovietskom zväze uverejnená v roku 1962 časopise *Novyj mir*, pričom u nás dielo vyšlo už v roku 1963 v preklade Jána Ferenčíka ako *Jeden deň Ivana Denisoviča* (Kusá, 2005). Novela vyvolala veľký rozruch, Solženicyn ako prvý odkryl predtým tabuizovanú tému pracovných táborov. Autor v nej opisoval ťažký život a podmienky politických väzňov v stalinských táboroch, ktoré na vlastné oči videl a kde prežil osem rokov (ďalšie tri roky strávil vo vyhnanstve) (9). O úspechu diela

svedčí aj fakt, že v prvom vydaní vyšlo 95 tisíc výtlačkov, neskôr bolo publikované v časopise *Roman-gazeta* s nákladom 700 tisíc výtlačkov a knižne sa ich vydalo 100 tisíc. Po obrovskom úspechu diela sa s autorom spojilo mnoho ľudí, ktorí mali za sebou podobný osud, tieto príbehy mu slúžili ako podklad pre jeho ďalšiu knihu *Súostrovie Gulag*. Aj napriek vydaniu diela mal autor za vlády Leonida Brežneva v roku 1964 zakázané publikovať. V roku 1968 bol vylúčený zo Zväzu sovietskych spisovateľov. Nobelovu cenu, ktorú o dva roky dostal, si nesmel prebrať. Po vydaní knihy *Súostrovie Gulag* bol zbavený sovietskeho občianstva a nútený opustiť ZSSR..

Jeden deň Ivana Denisoviča opisuje jeden deň obyčajného človeka Ivana Šuchova, politického väzňa v pracovnom tábore, podľa slov Kusej (1997) „*Solženicyn aj vďaka prostej až archetypálne formulovanej múdrosti hlavnej postavy pri opise každodennosti znovu overuje také pojmy, ako ľudská dôstojnosť, šťastie, dobro a zlo a pod.*“. Recepčia diela na Slovensku bola taká priaznivá ako v Rusku, aj u nás sa prejavovali účinky odmäku, začali sa prekladať a vydávať diela, v čase odmäku neprijímaní, a o tvorbu spisovateľa, ktorý do sovietskeho priestoru priniesol nové skutočnosti, bol veľký záujem. Avšak podľa slov Kniazkovej (2009), novela nevyšla hneď v ucelenej forme, na začiatku roku 1963 sa objavovala časopisecky a preklady rôznych prekladateľov sa pravidelne uverejňovali v *Slovenských pohľadoch*. Záujem o autora však netrval dlho, so zmenou politických nálad v Sovietskom zväze nastala po roku 1968, v období normalizácie zmena aj v Československu, zákaz publikovania Solženicynových diel spôsobil, že sa prekladali už len v západných krajinách a do slovenskej literatúry sa ďalšie preklady dostali až po roku 1989 (10).

Analýza prekladu diela *Jeden deň Ivana Denisoviča*

Analyzované dielo pochádza z roku 1963, ide o preloženú verziu Jána Ferenčíka, aj keď podľa slov Kniazkovej (s. 60, 2009) „*Ako je známe, verzia poviedky uverejnená v roku 1962 bola značne pozmenená cenzúrou. Pôvodná autorská verzia vyšla až v roku 1978 v parížskom vydavateľstve YMCA-PRESS. Práve túto verziu autor považoval za správnu (tak je to poznačené aj v samotnej publikácii). Príkladom textových zmien sú informácie o neprijemných momentoch v dejinách komunistického Ruska*“. Našou úlohou je priblížiť dielo Jána Ferenčíka. Aj napriek spomínaným faktom sa vo verzii z roku 1962 nachádzajú kritické pasáže, ktoré by sa pred odmäkom vo vydavateľstvách objaviť nemohli (11).

Prvky kultúrno-spoločenskej kritiky, tabuizované prvky pred obdobím odmäku

Aj napriek spomínanej cenzúre diela tu môžeme vidieť prvky kritiky, ktoré sú odrazom nezmyselného fungovania tamojšieho zriadenia a režimu. Jedným z výrazných

elementom je pasáž „*Veru vás baťko fúzač poľutuje, akurát! Vlastnému bratovi neverí, nie ešte vám, trkvasom!*“ (Solženicyn, s. 125, 1963), v ktorej autor spomína Stalina a jasne zdôrazňuje paradox medzi vonkajším svetom, kde sú podobné vyhlásenia nemysliteľné a svetom tábora, kde nikto nekontroluje, čo väzni povedia, hoci by to bola aj silná politická kritika. Podobné je to aj v prípade polemiky väzňov Cézara a Ch-123 „*Nie milý môj, ... musí sa objektívne uznať, že Ejzenštejn je geniálny. Či Ivan Hrozný nie je geniálny? Tanec opričníkov s maskou! Scéna v chráme! ... Šašovstvo! ... Tak mnoho umenia, že to už ani nie je umenie. Korenie s makom miesto chleba každodenného! A potom tá nesmierne hnusná politická idea – ospravedlňovanie individuálnej tyranie. Výsmech z pamiatky troch pokolení ruskej inteligencie! ... Ale akú inú koncepciu by pustili? ... Ach, pustili?! Tak nehovorte, že je génus! Povedzte, že je pätolizač, poslušne plnil objednávku. Géniovia nepristrihujú koncepciu podľa vkusu tyranov!*“ (Solženicyn, s. 70 – 71, 1963). Cézar, ktorý nemal reálny kontakt s táborom, celý deň sedel v teple, obhajoval dielo Ejzenštejna, dôležitá bola pre neho v prvom rade forma, nie poslanie. Druhý – obyčajný a ťažko pracujúci väzeň – reagoval na morálnu stránku diela a celého problému. Je zrejmé, na koho stranu sa spisovateľ prikláňa. Uväznením hlavného hrdinu autor reflektuje realitu, ktorá bola v čase na dennom poriadku: „*Podľa obžaloby Šuchova odsúdili za vlastizradu. Aj vo výpovedi uviedol, že áno, vzdal sa do zajatia s úmyslom zradiť vlasť a vrátil sa zo zajatia preto, aby splnil úlohu, ktorou ho poverila nemecká výzvedná služba. Ale aká to bola úloha – to nevedel vymyslieť ani sám Šuchov, ani vyšetrojúci sudca. A tak to aj ostalo – jednoducho úloha*“ (Solženicyn, s. 59, 1963). Ani sám hlavný hrdina nevie, prečo sa do pracovného tábora na desať rokov dostal, no vedel, že ak by sa nepriznal, skončil by on aj jeho rodina oveľa horšie. Všetky spomenuté pasáže – a mnohé iné – prekladateľ ponechal, ostal verný originálu s ohľadom na zásadu významovej totožnosti a hlavne koncepčnosti prekladu. Aj táto skutočnosť je dôkazom, ako odmäk pôsobil u nás, keďže v období pred ním a po ňom, by už podobné preklady boli nemysliteľné.

Kultúrne príznakové prvky

V diele sa nachádza množstvo elementov, ktoré odkazujú na ruskú kultúru a ktoré v slovenskom kontexte nie sú veľmi známe, napríklad slová *bušlat*, *karcer*, *četézetky* (vedené slovo bolo v texte vysvetlené, je to obuv z gumy vyrábaná v traktorovom závode) *solidol*, *kaša z magary*, *kolchoz*, *proletári*, *kulaci* (tieto tri slová nájdeme aj v slovenskom jazyku, používané ako výpožičky z ruského jazyka), *energovlak*, *chleborezka*, *Červenoarmejec*, *pirogy*, *Večorka*, prekladateľ ponechal a nenahradil slovenským ekvivalentom. Podobnú tendenciu sme si u Ferenčíka všimli v čase polemiky o Tichom Done. Podľa Maliti-Fraňovej (2007) autorke vyčítal, že množstvo kultúrne determinovaných slov vymenila za slová zo

slovenského ľudového prostredia, a tým pripravila čitateľa o zážitok z cudzosti, stret s prostredím z oblasti donských kozákov a nahradila Šolochovovu koncepciu svojou vlastnou. Predpokladáme, že ponechaním množstva ruských slov sa snažil dosiahnuť rozmer, ktorý mu v preklade Tichého Donu chýbal.

Slová z väzenského prostredia, nárečové prvky

Vo východiskovom texte sa nachádza množstvo nárečových prvkov a vlastných, žargónových slov, ktoré sa v tábore používajú, Ferenčík sa však v preklade pridŕža normatívneho jazyka, nenahrádza sociálny dialekt zodpovedajúcim dialektom slovenského jazyka, ako uvádza v jednom zo svojich pravidiel (12). Uvedené prvky neutralizuje a nahrádza spisovnými slovami, ale na niektorých miestach si môžeme všimnúť náznaky ľudovosti. V cieľovom texte sa veľmi často vyskytujú slovenské nárečové slová, ktoré majú priblížiť väzenské prostredie, ako napríklad slová *pomastiť* (vo význame *podplatiť*), *hen*, *fertig*, *napašmal sa*, *zgrajfnúť*, *všivák*, *chlapiť sa*, *kotrba*, *ruvačka*, *čapnúť niekoho*, *hodiť jednu po hrbe*, *pliaga*, *sviňa rohatá*, *prašiny*, *bohovať*, *doterigať sa*, *krenkovať sa*, *poondiaty*, *skapať*, *chumaji*, *mamlas*, *chrapúň*, *gágor*, *šušmú sa*,.... Prekladateľovo riešenie by sa dalo vysvetliť aj slovami Kusej (s. 64 – 65, 1997): „... *normalizačná doba – podobne ako ktorákoľvek iná nie celkom demokratická – preferovala a rozličnými inštitúciami literárneho života (cenami, štipendiami, prednostným publikovaním) vedome podporovala „klasicizujúci“, teda vlastne konzervatívny – normujúci a normovaný prístup ... Vybočenie z normy jednoducho znamenalo nebezpečenstvo, relativizáciu viery v absolútnosť akejkoľvek – teda i jazykovej normy“.*

Záver

Chruščovovský odmäk priniesol štátom bývalého Sovietskeho zväzu množstvo pozitívnych zmien v oblasti kultúry, politiky, zahraničnej politiky a hospodárstva. Zmeny sa nevyhli ani vtedajšiemu Československu, keď si aspoň na krátky čas mohli občania štátu uvedomovať relatívnu slobodu prejavu, tvorby, príval nových informácií z oblasti knižných prekladov a aspoň nachvíľu „nazreli“ spoza železnej opony a uvideli novú kultúru západných krajín. Toto obdobie priaznivo vplývalo na kultúrne zmeny, do literatúry sa dostali nové vplyvy, autori, ktorí boli za vlády Stalina nútení emigrovať, sa konečne dočkali publikovania aspoň niektorých svojich diel, situácia sa pozitívne premietla aj do prijímajúcej kultúry. Československú literatúru opäť obohacovali diela ruských velikánov, tvorcov exilovej literatúry, moderny a avantgardy. Slovenský prekladateľský priestor sa v tomto čase mohol pýšiť kvalitnými prekladateľmi a narastajúcou kvalitou prekladaných diel. Hoci však spomenuté obdobie bolo na prvý pohľad slobodné, viacero prekladateľov sa presvedčilo, aké problémy so sebou prináša odklon od normy. Za svoje preklady a presvedčenia boli

postihovaní a na preklad sa stále muselo nazerat' veľmi opatrne. Dielo *Jeden deň Ivana Denisoviča* v preklade Jána Ferencíka nám ukázalo, že aj napriek obmedzeniam sa do prekladu aspoň čiastočná sloboda dostala. Pasáže, ktoré by v predchádzajúcom a nasledujúcom období nemohli byť uverejnené, prekladateľ zachoval a dokázal, že obdobie odmäku prinieslo do slovenského prekladu množstvo pozitívnych zmien a novú, slobodnejšiu kvalitu.

Poznámky:

- (1) Dielo zachytáva rôzne udalosti charakteristické pre obdobie vlády Chruščova, napríklad XX. zjazd KSSZ a stalo sa symbolom daného obdobia.
- (2) V období odmäku sa ostro začína formovať hranica medzi oficiálnou a neoficiálnou kultúrou. Vláda sa pozitívne stavala k umelcom, ktorí sa nevymykali norme. Usporadúvali sa stretnutia vedúcich politikov s umelcami, na ktorých im podsúvali svoje predstavy o tom, aké diela by sa mali do spoločnosti dostať. Mnohí umelci boli preto nútení stiahnuť sa z oficiálnej scény,
- (3) Podľa Paštekovéj (1998) *Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry* pripravovalo edície Sovietska tvorba, Spisy Maxima Gorkého, *Slovenský vydavateľ* doplnil knižný fond o edície Svetová próza, Sovietska novela, Súčasná sovietska próza, vydavateľstvo *Pravda* prinieslo edície Krásna próza sovietska, Sovietska beletria a vydavateľstvo *Tatran* obohatil ruskú prekladovú tvorbu o edíciu Pamír.
- (4) Pre vtedajšiu edičnú politiku bola napríklad problematická aj tvorba F. M. Dostojevského, ktorého diela sú známe svojimi existencialistickými myšlienkami, duchovnými úvahami o podstate sveta a človeka, čo politike spomínaného obdobia nevyhovovalo.
- (5) Boli to prevažne autori M. Bulgakov, F. Sologub, A. Platonov, A. Achmatovová, O. Mandelštam, A. Remizov, V. Chlebnikov a mnohí iní.
- (6) Jesenská si vyslúžila kritiku prekladateľskej obce, aj keď jej preklad bol menej problematický, ako napríklad dielo *Železná riava*, preložené oveľa skôr. Tu sa prekladateľ dopustil veľkých posunov medzi pôvodným a prekladaným textom, dopustil sa veľkých nezrovnalostí medzi slovenským a ruským jazykom a neubránil sa ani použitiu kalkov (Biloveský, 2009).
- (7) MALITI-FRAŇOVÁ, E. 2007 Tabuizovaná prekladateľka Zora Jesenská. Bratislava: Veda, s. 44
- (8) V diele sa objavili aj zásady prekladateľskej školy, ktoré sú všeobecne známe a platné aj v dnešnom období: zásada textovej úplnosti, zásada významovej totožnosti, formálnej totožnosti, zásada uprednostňovania významu pri kolízii významovej a formálnej totožnosti, zásada dobrej slovenčiny. Podľa Kusej (1997) práve táto zásada dodržiavania normovanej reči reaguje na Jesenskej preklad Tichého Donu, a jej zvolené prekladateľské postupy.
- (9) Solženicyna uväznili na základe jeho listu priateľovi, v ktorom kritizoval vtedajšiu situáciu v Rusku.

- (10) Dielo *Rakovina* preložila Magda Takáčová a *Súostrovie Gulag* preložili Dušan Slobodník, Igor Slobodník a Elena Linzbothová (Kniazkova, 2009).
- (11) Kniazkova sa vo svojej štúdií venuje komparácii staršej Ferenčíkovej verzii prekladu diela *Jeden deň Ivana Denisoviča* a novšiemu prekladu Oľgy Hirnerovej z roku 2003 (viac informácií v: Slovanstvo na križovatke kultúr a civilizácií, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie dňa 14. mája 2009 v Banskej Bystrici, s. 57–64, 2009).
- (12) Pravidlá dopĺňali zásady prekladateľskej školy, boli to pravidlá *neprekladať regionálny dialekt originálu akýmkoľvek konkrétnym regionálnym dialektom slovenčiny, neprenášať archaickosť originálneho textu do jazyka prekladu, uvádzať cudzie miestne a osobné názvy v pôvodnom znení, alebo ich prepisovať podľa ustálenej transkripcie* (Ferenčík, 1982).

LITERATÚRA

- BILOVESKÝ, Vladimír, 2009. *Slovenská prekladateľská tvorivá metóda ako konkretizácia slovenského myslenia o preklade*. In: *Mladá veda 2009. Humanitné vedy – literárna veda*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. 272 s. ISBN 978-80-8083-861-4
- BILOVESKÝ, Vladimír, DJOVČOŠ, Martin. 2011. *Vybrané kapitoly z translatológie I*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. 218 s. ISBN 978-80-557-0132-5
- BILOVESKÝ, Vladimír, DJOVČOŠ, Martin. 2013. *Vybrané kapitoly z translatológie II*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. 338 s. ISBN 978-80-557-0542-2
- BRTKOVÁ, Kamila. 2013. *Osobnosť Márie Rázusovej-Martákovej na pozadí recepčnej tradície*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. 111 s. ISBN 978-80-557-0592-7
- FERENČÍK, Ján; Mária Pollaczyková: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982. 152 s.
- FERENČÍK, Ján – POPOVIČ, Anton: *Slovenskí prekladatelia pred XV. zjazdom KS Č*. In *Slavica Slovaca*, 1976, roč. 11, č. 2, s. 121-123
- LESŇÁKOVÁ, Soňa: *Slovenská a ruská próza*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 134 s.
- MALITI-FRAŇOVÁ, E. 2007 *Tabuizovaná prekladateľka Zora Jesenská*. Bratislava: Veda, 208 s. ISBN 978-80-224-0954-4
- VAJDOVÁ, Libuša, a kol., 2014. *Myslenie o preklade na Slovensku*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry, 2014. 166 s. ISBN 978-80-8101-868-8
- KNIAZKOVA, Viktória, 2009. *Recepcia diela A. Solženicyna v Rusku a na Slovensku*. In: Slovanstvo na križovatke kultúr a civilizácií. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. 129 s. ISBN 978-80-8083-886-7
- KUSÁ, Mária: *Literárny život. Literárne dianie. Literárny proces. Vnútro-literárne, mimoliterárne a medziliterárne súvislosti ruskej literatúry 20. storočia*. Bratislava: Veda, Ústav svetovej literatúry SAV, 1997. 192 s. ISBN 80-224-0463-2

KUSÁ, Mária: *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2005. 173 s. ISBN 80-88815-15-0

PAŠTEKOVÁ, Soňa: *Ján Ferenčík – prekladateľ ruskej literatúry*. In *Revue svetovej literatúry* 36, 2000, č. 1, s. 150 – 153

KUSÁ, Mária, LESŇÁKOVÁ, Soňa, MALITI, Eva, PAŠTEKOVÁ, Soňa, TESAŘOVÁ, Jana: *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1936 – 1986*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1998. 226 s. ISBN 80-88815-04-5

SOLŽENICYN, A.: *Jeden deň Ivana Denisoviča*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1963. 145 s.

VILIKOVSKÝ, Ján: *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984. 240 s.

Resumé

One Day in the Life of Ivan Denisovich Translated by Ján Ferenčík Within the Cultural and Historical Context

The study deals with very important period of soviet history called the Khrushchev Thaw, which influenced not only Soviet countries but also the ones which were under the direct influence of the Soviet Union. The study deals with the cultural and political context of Russia Under the authority of Khrushchev's government which brought many positive changes both to the Russian region and the area of Czechoslovakia. Authors whose works were banned before that period were once again allowed to publish their works and similar situation appeared in the field of translation, mainly the area of literary translation. The study demonstrates the cultural and political changes on one of the translated works of Aleksandr Solzhenitsyn – *One Day in the Life of Ivan Denisovich*, translated by a famous Slovak translator Ján Ferenčík.

RECENZIE**O VERBALIZOVNEJ EMOCIONALITE VEDECKY AJ ZÁŽITKOVO**

Recenzovaná publikácia: BERGEROVÁ, H., VAŇKOVÁ, L. et al.: *Lexikalische Ausdrucksmittel der Emotionalität im Deutschen und im Tschechischen (Lexikálne výrazové prostriedky emociálnosti v nemčine a češtine)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 262 s. ISBN 978-80-7464-460-3

Otázkou, ako sa v rôznych jazykoch verbalizuje emociálnosť, sa z teoretického hľadiska zaoberá štylistika aj lexikológia, v praxi s ňou pracujú i zápasia prekladatelia, učitelia sprostredkujúci jazykové zručnosti, učitelia sa i autori nielen umeleckých žánrov. Už Anton Popovič nám zdôrazňoval, že aj do vedeckého opusu, ktorý je primárne informatívny a pojmový, by mal autor zakomponovať prvky špecifickej zážitkovosti – intelektuálneho napätia, očakávania nových prekvapivých prvkov a budičov zvedavosti. A túto pridanú hodnotu možno nájsť v uvedenej publikácii.

Autori tematizovali multidimenzionálny jav emociálnosti takým spôsobom, že recipient má z čítania skutočný zážitok. Pevné piliere vedeckej informatívnosti spojili prvkami zážitkovosti, a tak vytvorili pozoruhodné lingvistické dielo, ktoré recipujeme s napätím, a pozitívnou odozvou.

Hneď v úvode sa píše, že monografia je výsledkom práce v rámci veľkého grantového projektu germanistov a bohemistov z filozofických fakúlt Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Masarykovej univerzity v Brne a Ostravskej univerzity. Silný triumvirát mal jasné metodologické a tematické zadanie: analyzovať z konfrontačného hľadiska nemeckú a českú emociálne sfarbenú lexiku. Teoretický výklad a praktické ukážky sa pritom striedajú a ilustratívne dopĺňajú. Kolektív sa postupnými krokmi, mnohými čiastkovými štúdiami dopracoval k vytvoreniu publikácie, ktorej nepochybne treba vyjadriť obdiv.

Dôvodov na to je mnoho. Lingvistické uchopenie jasne dokladá, že problému sa ujali zdatní a skordinovaní vedci. Na vytvorenie podobného diela treba okrem invencie aj obrovské množstvo mravčej, rešeršnej práce. Za obdiv však stojí rovnako ich prierezové myslenie a interdisciplinárny prístup; museli totiž vyjsť zo psychológie, klasifikácie základných pocitov, ich vnútornej hierarchizácie a príznakov. Tak sú totiž postavené obsiahle (45 – 60 stranové) kapitoly: Freude – radosť (Lenka Vaňková), Trauer – smutek (Martin Mostýn), Ärger – zlosť (Hana Bergerová), Angst – strach (Eva Cieslarová) a „kombinovaný“ atraktívny pocitový stav Liebe – láska (Jiřina Malá). Každá z emócií má spúšťače, rôzne stupne, druhy prejavov, odtiene, formy, fázy a pod., čo autori použili ako logické členenie podkapitol. Teoretický výklad sa strieda s dvojstĺpcovými tabuľkami, konkrétnym jazykovým materiálom, ktorého zber sa uskutočnil na základe národných korpusov, slovníkov, preložených diel a pod.

Už z úvodu recenzie bolo jasné, že Bergerovej, Cieslarovej, Malej, Mostýnova a Vaňkovej monografia po jej prečítaní vyvolala v recenzentke pozitívnu odbornú-zážitkovú odozvu: predovšetkým vycizelovaným spracovaním výraziva emociálnosti z interlingválneho hľadiska a patričnou teoretickou „maltou“, no i grafickým spracovaním, kvalitou tlače, príťažlivou (tvrdou!) obálkou. Kniha našich českých a moravských kolegyň a kolegu bude nepochybne inšpiratívna aj pre slovenských lingvistov, translatológov, prekladateľov, pretože pri dvojazyčných nemecko-českých stĺpcoch si nevdojak prikladáme aj tretí slovenský s našimi porovnateľnými lexémami a frazeologizmami. A nie je to len tréning jazykových zručností, ale aj veľká inšpirácia ako na teoretickej lingvistickej rovine, tak aj v oblasti lexikografie.

Jana Rakšányiová

PRVÝ DIEL SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH PREKLADATEĽOV UMELECKEJ LITERATÚRY

Recenzovaná publikácia: Kovačičová, O., Kusá M.: *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry. 20. storočie. A – K*. Bratislava: Veda, Ústav svetovej literatúry SAV, 2015, 464 s. ISBN 978-80-224-1428-9

Nedávno potešila translatologickú obec nová knižná publikácia – prvý diel (od A – K) Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry (20. storočie), pod zostavovateľskou taktovkou Oľgy Kovačičovej a Márie Kusej.

Cez portréty prekladateľov a ich výberových bibliografií publikácia mapuje nielen prekladovú knižnú produkciu diel inojazyčných literatúr na Slovensku, ale zachytáva aj dominantné prekladateľské tendencie, a teda je veľmi dôležitým svedectvom recepcie svetovej literatúry na Slovensku v sledovanom období.

Pre objektívnosť treba podotknúť, že *Slovník* reprezentuje viacročnú prácu kolektívu pracovníkov Ústavu svetovej literatúry SAV a ich spolupracovníkov z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského a Univerzity Mateja Bela v rámci vedeckovýskumných projektov (Vega).

Koncepcia *Slovníka* sa podľa úvodných slov zostavovateľiek rodila cieľavedome, rozvážne a dôsledne. Najprv to boli diskusie o jeho podobe a o prístupe k spracovaniu dejín umeleckého prekladu na Slovensku, ktoré sme v uplynulých rokoch zaznamenali aj vo viacerých parciálnych štúdiách (napr. od M. Kusej, M. Žitného atď.). Nasledovalo zhromažďovanie materiálu a postupné spracovanie hesiel. Niektoré oblasti už boli spracované v syntetickej podobe a zostavovateľky na ne mohli nadviazať, resp. niektoré do *Slovníka* prevzali výberovo v upravenej a doplnenej podobe.

Hlavným cieľom projektu, ako uvádzajú zostavovateľky, „bolo zachytiť magistrálnu líniu slovenského umeleckého prekladu, a preto dôležitým kritériom výberu bola kvalita prekladových titulov a úroveň ich prekladu, v niektorých prípadoch však zaradenie hesla bolo motivované snahou prezentovať v *Slovníku* aj autorov prekladov príznačných pre dobovú atmosféru, prípadne čitateľsky mimoriadne populárnych diel“ (Kusá, Kovačičová, 2015, s. 8 - 9). K orientačným kritériám výberu patril aj počet knižne publikovaných prekladov umeleckej literatúry, pričom pri prekladateľoch z 1. polovice 20. storočia bol rešpektovaný aj menší počet preložených titulov. Okrem toho v *Slovníku* nájdeme prekladateľov významných diel svetovej literatúry i autorov ojedinelých prekladov z inonárodných literatúr. Pri niektorých názvoch (najmä z prvých desaťročí 20. storočia) nemožno s istotou potvrdiť, či išlo o preklad pôvodiny alebo o preklad z druhej ruky; málo zastúpení sú tvorcovia divadelných, rozhlasových a televíznych prekladov (vzhľadom na zlú dostupnosť).

Okrem vyčerpávajúceho úvodu a jednotlivých hesiel, ktoré naznačujú prístup k spracovaniu dejín prekladu na Slovensku a ktoré v konečnom dôsledku ozrejmujú súčasný spôsob myslenia o preklade, nachádzame v publikácii aj mimoriadne cennú prehľadovú štúdiu od Kataríny Bednárovej. Autorka takmer na 60 stranách ozrejmjuje čitateľom cez historické determinanty *Kontext slovenského umeleckého prekladu 20. storočia*. Komplexná štúdia odhaľuje fakty z viacerých uhlov pohľadu čitateľsky prístupne, trefne pomenúva dobové skutočnosti. Úvod i spomínaná štúdia sú v publikácii uverejnené i v anglickom jazyku. Prehľadnosť *Slovníka* podporujú aj heslár prekladateľov, zoznam skratiek, heslá prekladateľov (nosná časť publikácie), výberová bibliografia a menný register.

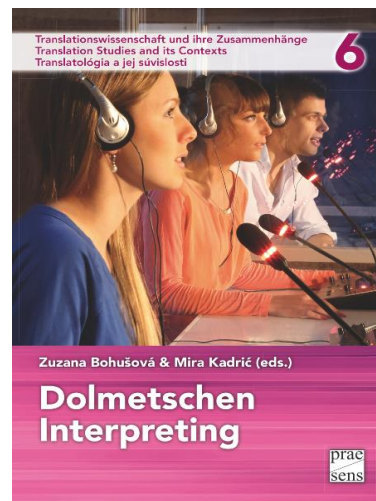
Bez nadsadenia už teraz môžeme konštatovať, že *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry (20. storočie) A - K* sa bezpochyby stane oporou pre študentov translatológie, teoretikov i praktikov, historikov i redaktorov, prekladateľov i milovníkov prekladov. Vyslovujeme nádej, že na pulkoch kníhkupectiev sa čochvíľa ocitnú i ďalšie časti *Slovníka*.

Anita Huťková

TRANSLATOLÓGIA A JEJ SÚVISLOSTI (recenzia medzinárodného vedeckého zborníka o tlmočení)

Recenzovaná publikácia:

**Bohušová, Z., Kadrić, M.: (eds.):
Translationswissenschaft
und ihre Zusammenhänge – Translation Studies
and its Contexts 6: Dolmetschen – Interpreting.
Viedeň: Praesens Verlag, 2015, 218 s. ISBN 978-3-
7069-0860-3**

Šieste vydanie vedeckého recenzovaného zborníka *Translatológia a jej súvislosti* z roku 2015 predstavuje medzinárodnú platformu na publikovanie vedeckých a odborných štúdií. Kým 5. diel z roku 2013 zastrelil slovenskú translatológiu a predstavil ju zahraničnému publiku, v tomto zväzku nájde translatologicky orientovaný čitateľ pestrú paletu náhľadov a názorov na tlmočenie. Zborník prináša 14 kvalitných príspevkov v angličtine a v nemčine, ktoré na 218 stranách popisujú problematiku tlmočenia vo viacerých krajinách (Česko, Maďarsko, Rakúsko, Slovensko, Škótsko, Taliansko). Ide o spojenie aktuálnych metodologických línií a metodických prístupov, ktoré sa realizujú v translatologickom výskume. Zborník predstavuje výsledky špecializovaných výskumov, nechýbajú však ani komplexnejšie teoretické zovšeobecnenia, či systematické úvahy. Vydavateľky zborníka doc. Zuzana Bohušová z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a prof. Mira Kadrić z Viedenskej univerzity sú etablované odborníčky v oblasti teórie a praxe tlmočenia, zborník vyšiel vo Viedni vo vydavateľstve Praesens.

Zborník *Translatológia a jej súvislosti 6/2015* je rozdelený do troch sekcií. V prvej časti sú zoskupené príspevky prezentujúce výsledky výskumov z rôznych oborov. Druhá časť sa venuje tlmočeniu v prienikoch s novými médiami. Práve týmto zaradením sa dáva do pozornosti potreba zavádzania nových technológií a médií pre prax a budúcnosť tlmočenia. Príspevky v tretej časti sa zaoberajú didaktickými metódami pri tlmočení.

Prvý príspevok *Übersetzen von Texten der jüdischen Traditionsliteratur – eine besondere Herausforderung* (Preklad textov židovskej tradičnej literatúry – neobyčajná výzva) od Gerharda Langerá otvára širšiu translatologickú tematiku. Autor poukazuje na prekladateľské problémy pôvodne ústnych textov židovskej tradičnej literatúry. Prekladateľské problémy kategorizuje a bližšie popisuje v jednotlivých podkapitolách a poskytuje tak východiskové body pre zamyslenie sa nad otázkami v tejto oblasti.

Príspevok od Zuzany Bohušovej „*Denn die Wahrheit liegt irgendwo in der Mitte... „Optimum und Mitte beim Dolmetschen* („Pravda leží niekde uprostred...“ Optimum a stred pri tlmočení) zdarne popisuje snahu tlmočníka o dosiahnutie optima a hľadanie zlatej strednej cesty pri tlmočení. Vychádza z teoretických, ale aj praktických procesov a procedúr. Autorka koncept rozvádza na pozadí troch hlavných východísk. Zdôrazňuje tieto tendencie pri tlmočení na pozadí globalizácie a hybridizácie v spoločnosti. Príspevok pomenúva niekoľko zaujímavých východísk pre ďalšie translatologické bádanie.

Helga Antalová prispela do zborníka náhľadom na výskumné metódy pri simultánnom tlmočení v príspevku *Kombination von innovativen und herkömmlichen Forschungsmethoden im Bereich des Simultandolmetschens* (Kombinácia inovatívnych a pôvodných výskumných metód v oblasti simultánneho tlmočenia). Prezentuje výsledky výskumu, ktoré ponúkajú náhľad na procesy a produkty počas simultánneho tlmočenia. Použitím inovatívnej metódy

RIP (Retrospective Interpretation Protocols) zozbierala korpus dát, ktoré podrobila systematickej analýze a kategorizácii. Potvrdila tak dôležitosť metodologického prístupu pri tlmočnickom výskume.

Zuzana Bittnerová v štúdiu s názvom *Korrektives Dolmetschen als Problemlösungsstrategie im Simultandolmetschen* (Korektívne tlmočenie ako stratégia pri simultánnom tlmočení) prináša zaujímavé výsledky trefnej empirickej štúdie. Venuje sa definovaniu sporného konceptu korektívneho tlmočenia ako využiteľnej tlmočnickej stratégie a problematike simultánneho tlmočenia defektných východiskových textov.

Karolina Nartowska prispela podrobnou analýzou autentických dát z tlmočenia počas súdnych procesov v Rakúsku a Poľsku. V príspevku *GerichtsdolmetscherIn im gerichtlichen Strafverfahren: Schwaches Glied oder RichterIn ohne Talar* (Súdni tlmočníci počas trestného konania: slabý článok alebo sudcovia bez talára) sa venuje úlohe a pozícii súdneho tlmočníka a jeho participácii na procese.

Miroslava Melicherčíková *Cognitive Approaches in Slovak Scholarship on Interpreting* (Kognitívne výskumné sondy vo vedeckých prácach o tlmočení na Slovensku) prehľadným spôsobom spracúva príspevky, štúdie a zborníky od slovenských autorov, v ktorých sú reflektované kognitívne procesy vo vzťahu k tlmočeniu. Tento odborný teoretický prehľad slúži ako východisko pre prebiehajúci projekt zameraný na praktické využitie poznatkov z tejto oblasti pri tlmočení.

Zvláštnosti tlmočenia do slovenského posunkového jazyka priblížila Marika Arvensisová v spracovanej štúdiu *Semantic and syntactic peculiarities of Slovak sign language interpreting* (Sémantické a syntaktické špecifiká tlmočenia slovenského posunkového jazyka) Podrobnejšie sa venuje posunkovej výpovedi ako obrazu ľudskej skúsenosti.

V závere prvej časti Francesco M. Romano popísal situáciu tlmočenia z prostredia zdravotníckych zariadení v Taliansku. Vo svojom príspevku *Family interpreters in healthcare: An Italian case study* (Rodinní tlmočníci pri zdravotnej starostlivosti: prípadová štúdia v Taliansku) poukazuje na problematiku komunálneho tlmočenia, nedostatku kvalifikovaných tlmočníkov, dôvody a následky tzv. ad-hoc tlmočenia ako aj postoj inštitúcií k tejto problematike. Prináša aktuálny pohľad na neprofesionálne tlmočenie rodinných príslušníkov v zdravotníckych zariadeniach.

Druhú sekciu otvára príspevok *Omnipresent virtual reality and novel text formats interpreted in the 21st century* (Všadeprítomná virtuálna realita a nové textové formy určené na tlmočenie v 21. storočí). Ivana Čenková sa prostredníctvom tejto štúdie sa pýta, ako akademické prostredie reflektuje meniace sa potreby trhu v súčasnej globalizovanej, elektronickej a informatívnej spoločnosti. Na aktuálnu otázku poskytuje odpovede v podobe odporúčaní pre výučbu tlmočenia.

V druhom príspevku naďalej ostávame v zdravotníckom prostredí. Ivana Havelka prezentuje výsledky analýzy videonahrávok tlmočenia na diaľku v rakúskych zdravotníckych zariadeniach. *Videodolmetschen im Gesundheitswesen – ein österreichisches Pilotprojekt: Untersuchung zum Entfremdungsgefühl* (Tlmočenie v zdravotníckych zariadeniach prostredníctvom videoprenosu – rakúsky pilotný projekt: Výskum pocitu odcudzenia) prináša náčrt riešenia problematiky často komplikovaného komunitného tlmočenia práve využívaním kvalifikovaných tlmočníkov prostredníctvom video prenosov. Autorka však trefne argumentuje, že takýto spôsob využívania tlmočnických služieb prináša okrem výhod aj úskalia, ktorým je ešte potrebné venovať ďalší výskum.

Jonathan Downie a Graham Turner prispeli do zborníka originálnou témou *Encouraging Dialogue with and between Interpreting Stakeholders: The Role of Blogging* (Podpora dialógu medzi tlmočiacimi: úloha blogov). Na príklade využívania platformy blogov upozorňuje na spôsob komunikácie a vzájomnej interakcie zainteresovaných osôb na tému tlmočenia britského posunkového jazyka aj prostredníctvom sociálnych médií za účelom dosiahnutia dialógu s výskumníkmi v danej oblasti záujmu.

Erika Kegyés upriamuje pozornosť na výučbu tlmočenia na maďarských univerzitách v príspevku *Dolmetschdidaktik aus praktischer Sicht am Beispiel der Situation in Ungarn* (Didaktika tlmočenia z praktického hľadiska na príklade situácie v Maďarsku). Podrobným porovnaním typu a spôsobu výučby tlmočenia v Maďarsku upozorňuje na heterogenosť študijných programov, avšak zdôrazňuje, že cieľom každého z nich je osvojovanie tlmočnických kompetencií.

Beatrice Fischer apeluje v príspevku *Teaching for Difference, Deconstruction, Gender and Interpreter Training* (Výučba rozdielov, kritického myslenia, rodových otázok a príprava tlmočníkov) na potrebu zaviesť do prípravy tlmočníkov rodovo orientované otázky a kritické myslenie. Obratne tieto pojmy popisuje, stavia do súvislosti a implikuje ich vplyv na tradičné spoločenské štruktúry.

Vítězslav Vilímek sa v záverečnom príspevku *Ethische Ansprüche an die Ausübung des Dolmetscherberufs: Quellen und Argumente* (Etické nároky na vykonávanie profesie tlmočníka: pramene a argumentácia) venuje problematike etického kódexu a etických konfliktov pri tlmočení. Zdôrazňuje neustálu aktuálnosť tejto témy s prihliadnutím na intelektuálnu náročnosť a variabilitu vykonávania tohto povolania.

Recenzovaný zborník *Translatológia a jej súvislosti 6/2015* je pre záujemcov k dispozícii na objednávku na stránke rakúskeho vydavateľstva Praesens Verlag:

<http://www.praesens.at/praesens2013/?p=5157>. Publikované príspevky predstavujú obohacujúce čítanie pre akademickú obec, ale aj odbornú verejnosť.

Antónia Jurečková

ÚRADNÝ PREKLADATEĽ V SLOVENSKOM A EURÓPSKOM SOCIÁLNO M PRIESTORE

Recenzovaná publikácia:

Jana Rakšányiová et al.: Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2015. 301s.

Tlačená verzia: ISBN 978-80-223-4034-2

Online verzia (PDF): ISBN 978-80-223-4035-9

Vydanie tejto monografie bolo podporené Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12 v rámci projektu „Od konvencií k normám prekladu v právnom diskurze“

Autori tohto zborníka sa venujú rôznym pohľadom na povolanie úradného prekladateľa, pričom sa sústreďujú na aktuálne otázky a výzvy, ktorým toto povolanie musí v súčasnej dobe čeliť. Úradný preklad je povolanie ktoré má veľmi dlhú tradíciu. Zatiaľ čo teória v oblasti úradného prekladu je relatívne mladá disciplína, existovali prvé zmienky o úradnom preklade už pred 3000 rokmi. Zámerom tejto monografie je predstavenie úradného prekladateľa a sociálneho priestoru v ktorom pôsobí. Je veľmi zaujímavé ako sa autori tejto publikácie zhostili neľahkej úlohy mapovať osobu a pôsobenie translátora v prostredí EÚ so špeciálnym dôrazom na germánske jazyky. Ani ostatné jazyky však nezostali nepovšimnuté a tak sa dozvieme niečo aj o situácii v krajinách, ktoré sú anglosaské resp. slovanské.

V prvých kapitolách sa Jana Rakšányiová venuje výskumu prekladu a špeciálne úradného prekladu zo sociologického pohľadu. V kapitole „Sociálny priestor súčasného právneho prekladu na Slovensku“ môžeme nájsť výsledky anonymnej ankety realizovanej na skupine probandov z radov klientov ako sú sudcovia, prokurátori, advokáti, detektívi a pod., ale aj na skupine úradných prekladateľov. Dotazník je zameraný na všeobecné otázky akými sú napr. uprednostňované prekladateľské stratégie, vysporiadanie sa s problémom nulovej resp. čiastočnej ekvivalencie, skratiek a reálií. V rámci tejto prípadovej štúdie sa však autorka venuje aj praktickým a špecifickým otázkam, ktoré položila všetkým respondentom. Štatistické výsledky ukázali, že názory oboch skupín probandov sa líšia v maximálne 12% prípadov, pričom obe skupiny sú skôr homogénne vo výbere otázok. Autorka konštatuje, že medzi oboma skupinami vládne vysoká miera empatie a rešpektu.

Zuzana Guldanová sa v kapitole „Právny rámec úradného prekladu na Slovensku a v Česku“ venuje analýze situácie v oblasti všeobecno-závazných právnych predpisov. Na Slovensku sa pripravuje novelizácia zákona č. 382/2004 Z.z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. Konštatuje, že v Českej republike sa ešte stále uplatňuje zákon z roku 1967. Pri porovnaní so slovenskou právnou úpravou konštatuje, že v tomto zákone sú stanovené iné kritéria na získanie oprávnenia pre výkon činnosti úradného prekladateľa a tlmočníka. Na Slovensku je v súčasnosti činnosť úradného prekladateľa a tlmočníka oddelená.

V kapitole „Štatistický výskum postavenia málo rozšírených jazykov v oblasti právneho prekladu na Slovensku a v Česku“ sa jej autorky Markéta Štefková a Lucia Matejková venovali výskumu v archíve Oddelenia znalcov, tlmočníkov a prekladateľov na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky. Analýze podrobili výpisy z denníka, ktoré sú tlmočníci a prekladatelia povinní dvakrát ročne zasielať ministerstvu. Po vyhodnotení výsledkov výskumu výpisov z denníka za roky 2009 – 2012, realizovali rovnaký výskum v Českej republike. Podarilo sa im preskúmať údaje z denníkov prekladateľov a tlmočníkov z ôsmich českých krajských súdov.

V kapitolách 4., 5. a 6. sa autorky venujú situácii úradných prekladateľov a tlmočníkov v nemecky hovoriacich krajinách. Zuzana Tuhárska sa v kapitole nazvanej „K otázkam úradného tlmočenia a prekladu v Nemecku“ venuje komplexnej analýze situácie v Nemecku. Zaujímavosťou je rôzna situácia v jednotlivých spolkových krajinách. Autorka skúmala fakty, právne predpisy a vyhlášky. Konštatuje, že systém vzdelávania v Nemecku je nastavený presne, efektívne a zaručuje tým kvalitu výkonu činnosti úradných prekladateľov a tlmočníkov v Nemecku.

V kapitole „K otázkam úradného tlmočenia a prekladu v Rakúsku“ sa Alena Ďuricová venuje podmienkam na výkon tejto činnosti v Rakúsku. Na zápis do zoznamu tlmočníkov je potrebnú splniť náročné kritériá ako aj úspešne absolvovať skúšku. Spomína však aj otázky vzdelávania ale aj honorovania tejto činnosti ako aj stavovské organizácie. Autorka ďalej konštatuje, že napriek tomu, že rakúska právna úprava regulujúca činnosť úradných tlmočníkov a prekladateľov je podobná tej slovenskej, na Slovensku stále chýba silná profesijná organizácia zastupujúca záujmy úradných prekladateľov a tlmočníkov.

V kapitole „K otázkam úradného tlmočenia a prekladu vo Švajčiarsku“ Jana Štefaňáková konštatuje, že vo Švajčiarsku funguje pomerne nejednotný systém výkonu tejto činnosti. Autorka dokonca zistila, že vo Švajčiarsku neexistujú predpisy, ani centrálna inštitúcia, ktorá by koordinovala výkon tejto činnosti na celom území krajiny. Záverom konštatuje, že Švajčiarsko musí pristúpiť k profesionalizácii výkonu činnosti úradných tlmočníkov a prekladateľov.

V kapitole „Vývoj a súčasný stav úradného prekladu v holandsky hovoriacich krajinách“ sa autorky Markéta Štefková a Lucia Matejková venujú právnym predpisom upravujúcim výkon činnosti tohto povolania v Holandsku a Belgicku. Spomínajú históriu a vývoj tohto povolania v týchto krajinách ako aj možnosti štúdia, odborné predpoklady a celoživotné vzdelávanie úradných tlmočníkov a prekladateľov.

V kapitole „Inštitút úradného prekladateľa vo Švédsku a v ostatných severských krajinách“ sa autorky Margita Gáborová a Katarína Motyková venujú situácií vo Švédsku, Dánsku, Nórsku a Fínsku. Skúmali oblasť právneho systému daných krajín, ale pozornosť upriamili aj na univerzitné vzdelávanie a stavovské organizácie.

Jaroslav Stahl sa v kapitole pod názvom „Postavenie úradného prekladateľa v krajinách Európskej únie s dôrazom na štáty s úradným jazykom anglickým“ venuje výkonu činnosti povolania úradných tlmočníkov a prekladateľov v anglicky hovoriacich krajinách EÚ. Patria k nim Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Írska republika a Malta. Skúmal situáciu v oblasti vzdelávania, overovania spôsobilosti a skúšok na výkon činnosti.

V podkapitole sa venuje čiastočne aj situácii v ďalších členských krajinách EÚ, ktorými sú Francúzsko, Taliansko, Španielsko, Portugalsko, Grécko, Maďarsko, Slovinsko, Chorvátsko, Rumunsko, Bulharsko, Poľsko a Pobaltské krajiny – Litva, Lotyšsko a Estónsko. Publikácia je prínosom pre odbornú verejnosť a obohatí aktuálny odborný diskurz vedený k výkonu tohto povolania na Slovensku.

Tomáš Sovinec

NOVÁ UČEBNICA ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ ДЛЯ СЛОВАЦКИХ СТУДЕНТОВ

Recenzovaná publikácia: Liashuk, V.: *Literárna veda pre slovenských rusistov*. Ružomberok: VERBUM, 2014, 297 s. ISBN 978-80-561-0173-5

Učebnica *Literárna veda pre slovenských rusistov*, s ktorou sme sa nedávno oboznámili a ktorej autorkou je doc. Viktoria Liashuk, CSc., odstránila biele miesto v priestore potrebných učebníc pre študentov-filológov, učebníc, ktoré v takejto podobe – so systémom cvičení, otázok a úloh – vo výučbe samotnej teórie literatúry chýbali.

Štruktúra a formát učebnice vychádzajú najmä z jej primárneho využitia pre potreby pedagogického procesu na vysokých školách, resp. na katedrách so zameraním na štúdium ruského jazyka a literatúry.

Učebnica s počtom 297 strán predstavuje obsahovo i formálne pedantne spracovaný materiál, rozdelený do siedmich kapitol s jednotlivými subkapitolami: od pohľadu na teóriu literatúry ako súčasť vedy o literatúre, ďalej pomocnými disciplínami TL, literárnymi druhmi a žánrami, jazykom umeleckej literatúry a jeho špecifikami, literárnym procesom a jeho kategóriami, umeleckým dielom a jeho čitateľom a napokon pohľadom na problematiku spojenú s veršom.

Publikácia výstižným a komplexným spôsobom prezentuje problematiku literárnej vedy. Vyznačuje sa vysokou odbornosťou, je napísaná zrozumiteľným a zaujímavým jazykom, zároveň odzrkadľuje neustálu potrebu prítomnosti syntetizujúcej publikácie z tejto oblasti v rámci spoločenských vied. Učebnica tvorí základňu na rozvíjanie ďalších, parciálnych a hlbších problémov teórie literatúry i celej literárnej vedy. V prípade novej publikácie ide o harmóniu obsahu a formy, plusom je aj fakt, že predkladaný text nepredstavuje len vytvorený komplex odbornej terminológie, ale treba oceniť i metodiku, ktorú pri jeho formovaní autorka aplikovala.

Každú kapitolu tvoria štyri časti:

1. teoretická problematika: v prvej kapitole majú svoju nespornú hodnotu definície základných pojmov a ich stratifikácia (rozmiestnenie, rozloženie);

2. pohľady slovenských literárnych vedcov, ktoré študentovi nielen priblížia mená významných predstaviteľov slovenskej literárnej vedy, ale aj pomôžu bližšie sa zorientovať v konkrétnom skúmanom probléme;

3. otázky a úlohy vyplývajúce z problematiky jednotlivých kapitol; treba podotknúť, že ich vypracovanie pomáha vo viacerých rovinách: rozširuje znalosti a upevňuje lexiku súvisiacu s danou problematikou, študentovi pomáha pochopiť, resp. zorientovať sa v konkrétnych literárnych dielach, dozaista mu však pomôže – vďaka predkladanej terminológii – zorientovať sa aj v ďalších literárnych dielach;

4. časť tvoria otázky a úlohy na semináre, čo ocení učiteľ i študent.

Z uvedeného možno konštatovať, že atribútom predkladanej publikácie doc. Viktorie Liashuk, CSc. je, okrem precízne spracovaného materiálu, aj evidentnosť osobnej zainteresovanosti o zvolenú problematiku. Autorka v nej skĺbila odbornosť a erudíciu, znalosti a vlastnú pedagogickú skúsenosť, vedecké a výkladové postupy. Zaiste i pre túto vyváženosť si učebnica bude nachádzať svojich priaznivcov.

V úvode učebnice čítame: „Целью нашего учебника является развитие способностей и навыков понимания и интерпретации эстетической ценности русской художественной литературы. Так же, как при освоении литературы носителями русского языка, система обучения направлена на постижение мудрости посредством знаний“.

Tento cieľ učebnica nielenže splnila, ale ho aj vďaka spomenutým atribútom prekročila. Jej autorka pracovala s konštruktivistickým princípom vyučovacieho procesu, rešpektovala aj – čo je nezanedbateľným faktom – komunikáciu i zážitkovosť pri vyučovaní, literárnu teóriu aplikovala na postupne sa prehľbujúcu analýzu a interpretáciu textu. Jednotlivé úryvky využila na spoznanie umeleckého dedičstva ruskej literatúry, čím poskytla dostatok materiálu na samotný vyučovací proces.

Ako nezanedbateľné plus treba spomenúť aj to, že autorka učebnice uvádza v závere index personálií a slovník literárnovedných termínov, ktoré slúžia na ľahšiu a prehľadnejšiu orientáciu.

Na záver mi prichodí zaželať, aby tí, ktorí budú pracovať s novým učebným materiálom, v ňom nachádzali obohatenie odborné i ľudské.

Marta Kováčová

SPRÁVY A INFORMÁCIE

O hybridite a kreolizácii v preklade a translatológii v Banskej Bystrici

Téma hybridizácie a kreolizácie v procese translácie i v samotnej interkultúrnej komunikácii nie je nová. Translácia je totiž vo svojej podstate najtypickejším hybridným a hybridizujúcim jav. I v translatologických prístupoch už má svoje zastúpenie. Je však výsostne aktuálna a v dôsledku čoraz výraznejšieho a expanzívnejšieho prestupovania kultúr, sprevádzaného a podporovaného masmediálnymi technológiami si žiada dôslednejšie uchopenie. Hybridita ako vlastnosť, hybridizmus ako jav, hybridizmy ako výsledky hybridizácie, hybridizácia ako proces – to sú len čiastkové podporné piliere uvažovania v danej výskumnej oblasti. Príčiny či (aj) dôsledky možno hľadať v stretoch kultúr, systémov, jazykov, textov, žánrov a štýlov, v snahe o rovnováhu, príp. etablovanie nových komunikačných foriem a pod.

Kreolizácia reprezentuje v Popovičovej prekladateľskej terminológii harmóniu, vyrovnanie napätia medzi iným a našim, medzi exotizáciou a naturalizáciou, medzi ponechávajúcimi a nahradzujúcimi prekladovými riešeniami. Aký je teda reálny vzťah medzi hybriditou a kreolizáciou? Recipročný, disjunktný, kooperatívny... alebo? Je kreolizácia spravidla optimálnou prekladateľskou stratégiou? Aké sú formy hybridity vo východiskových a cieľových komunikátoch? Aké stratégie a riešenia odporúčať prekladateľom a tlmočníkom

pri hybridných komunikátoch? Široká téma, ktorá podporuje interdisciplinárny prístup, otvára priestor i na úvahy o žánrovej hybridite, komunitárnom tlmočení, medzijazykových kontamináciách a interferenciách či štýlových prestupoch a môže smerovať k evalvačným stanoviskám o opodstatnenosti hybridity a kreolizácie v konkrétnej situácii.

Tento invenčný výskumný areál sa otvoril dňa 6. apríla 2016 v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici účastníkom 12. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Preklad a tlmočenie. Hlavným organizátorom bola Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v spolupráci s Občianskym združením Filológ a Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici. Podujatie slávnostným príhovorom otvorili prorektorka pre pedagogickú činnosť UMB, doc. PhDr. Janka Klincková, PhD. a prodekan pre pedagogickú činnosť Filozofickej fakulty UMB, PaedDr. Ivan Očenáš, PhD. Úvodnú časť konferencie uzatváral príhovor riaditeľky Štátnej vedeckej knižnice, PhDr. Oľgy Laukovej, PhD.

Po slávnostnom otvorení konferencie nasledovala plenárna prednáška významného austrálskeho translatológa pôsobiaceho v španielskej Tarragone, profesora Anthonyho Pyma s názvom *Reinventing Communicative Translation* (Objavovanie komunikatívnej translácie), ktorá do spoločenskej sály Štátnej vedeckej knižnice prilákala obrovské množstvo akademikov, poslucháčov translatológie, ale i odbornú verejnosť. Po diskusii a krátkej prestávke rokovanie pokračovalo v komornejšej atmosfére v štyroch sekciách: všeobecná translatológia, umelecký preklad, odborný preklad a tlmočenie. Pojmov hybridity a kreolizácie v translačnej a translatologickej sfére sa z rôznych uhlov pohľadu ujali desiatky translatológov zo šiestich európskych krajín: Slovenska, Česka, Poľska, Maďarska, Španielska a Rakúska.

V sekcii všeobecnej translatológie pod moderátorskou taktovkou PhDr. Anity Huťkovej, PhD. a PhDr. Martina Djovčoša, PhD. ako prvá vystúpila doc. Mgr. Marketa Štefková, PhD. z Univerzity Komenského v Bratislave s príspevkom *Hybridné formy prekladu a tlmočenia v komunitárnom a úradnom kontexte*. Pokúsila sa presnejšie vymedziť obsah a rozsah pojmu úradný preklad, resp. tlmočenie a komunitárne tlmočenie. Po nej nasledovala prednáška Boglárky Bartók z Univerzity v Miškovci s názvom *Retranslation – Varieties of Translating Proper Names in Shakespeare's A Midsummer Night's Dream* (Retranslácia – rozdiely v preklade vlastných mien v Shakespearovom Sne noci svätajánskej). Zamyslela sa v nej nad prekladateľskými stratégiami, ktoré je potrebné použiť pri preklade vlastných mien, v snahe zachovať pôvodné čitateľské asociácie a odkazy na grécku mytológiu. V popoludňajších hodinách sa publiku v sekcii všeobecnej translatológie prihovárala Dr. Dorota Chłopek z Technicko-humanitnej akadémie v Bielsku-Białej príspevkom *Aspect of English Constructions Contrasted with 'Hybrid' Aspectuality in Polish Renditions* (Slovesný vid anglických konštrukcií versus hybridný vid v poľských prekladoch). Potom nasledovali štúdie troch autoriek, doktorandiek, z Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici. PhDr. Miroslava Melicherčíková si položila otázku, či obsahuje profil študentov OPT znaky hybridity, pričom sa zamerala na študentov v 1. a 2. ročníku bakalárskeho štúdia. Mgr. Lucia Čendulová predstavila významnú osobnosť ruskej prekladovej tvorby na Slovensku, Jána Ferencíka. Popoludňajší blok sekcie všeobecnej translatológie uzavrel príspevok Mgr. Marianny Bachledovej s názvom *Translingválna evolúcia mému*. Predstavila v ňom popkultúrne mémy, ktoré sa aj prostredníctvom translingválnej evolúcie dostávajú do slovenského kultúrneho priestoru.

Sekciu umeleckého prekladu otvorila prof. PhDr. Mária Kusá, CSc. zo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, prednáškou o kreolizácii v preklade Puškinovej prózy. Príspevkom s názvom *Niekoľko poznámok k Bakošovým prekladom prác ruských formalistov (B. Ejchenbaum: Ako je napísaný Gogol'ov plášť?)* na ňu nadviazala jej kolegyňa, doc. PhDr. Soňa Pašteková, CSc. PhDr. Dušan Tellingner, CSc. sa v referáte *Kreolizácia/hybridizácia kultúr pri preklade umeleckej literatúry* zameral na preklad postkoloniálnej literatúry, pričom rozanalyzoval preklad knihy Khaleda Hosseiniho Tisíc žiarivých slnôk. Po prestávke, keď moderátorskú štafetu v sekcii umeleckého prekladu prevzal Mgr. Marián Gazdík, PhD.

z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, odznali okrem jeho príspevku o časových a kultúrnych aspektoch pri preklade románu Daniela Defoa Roxana, ďalšie tri prednášky. Mgr. Zuzana Puchovská, PhD. z tej istej fakulty prezentovala štúdiu s titulom *Jazykovedný prístup k analýze prekladu umeleckého textu: otázka francúzskych minulých časov a pojmov naturalizácia a hybridizácia*, Mgr. Marián Kabát ponúkol výsledky svojho dotazníkového prieskumu o tom, či čitateľom umeleckej literatúry vyhovuje v preklade úplná naturalizácia, alebo by prijali aj exotizujúce riešenia prekladateľských problémov. Napokon si účastníci vypočuli prezentáciu Mgr. Barbory Vinczeovej, doktorandky z Filozofickej fakulty UMB, zameranú na analýzu prekladateľských stratégií v literatúre pre deti.

O nemenej zaujímavých témach a otázkach sa diskutovalo aj v sekcii odborného prekladu. Hneď prvú nastolil moderátor tejto sekcie a zároveň autor prvého príspevku Mgr. Milan Pišl, PhD. z Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity. Na príklade skúseností z praktického vyučovania zhrnul problematické znaky práce s CAT-nástrojmi a zamyslel sa nad tým, či je nadmerné používanie techniky príčinou hybridizácie. Doc. Dr. Erika Kegyes z Univerzity v Miškovci hovorila o prekladateľských problémoch a terminologických variáciách v logistike, PhDr. Ingrid Cíbiková, PhD. z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave zasa o hybridizácii jazyka vo svete a na Slovensku, pričom poukázala na nekritické preberanie globalizmov, presakovanie slangu do spisovného jazyka, stieranie hraníc medzi vyšším, spisovným a nižším, bulvarizovaným jazykom. Moderátorka druhého bloku sekcie odborného prekladu, doc. PhDr. Klaudia Bednárová-Gibová, PhD. z Prešovskej univerzity, vystúpila s príspevkom *Hybridity in EU-ese: a Pan-European Harmonization and/or National Disharmony in Translation?* (Hybridita v textoch Európskej únie: paneurópska harmonizácia alebo národná disharmónia v preklade?), v ktorom sa venovala mikro- a makrotextuálnym znakom pan-európskych hybridných textov. Pestrú paletu tém obohatila Zuzana Rajčáková, M.A. z Univerzity Komenského v Bratislave o *Efektívne korektúry marketingových textov* a autorská dvojica Mgr. Emília Perez, PhD. a Mgr. Andrej Zahorák z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre o informácie týkajúce sa titulokovacích štandardov pre nepočujúcich v slovenských televíziách. Rokovanie v sekcii odborného prekladu uzavrela Mgr. Anita Račáková, PhD. z Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela štúdiou o hybridizácii v prekladoch textov z oblasti rodovej rovnosti.

V sekcii tlmočenia, moderovanej doc. PhDr. Zuzanou Bohušovou, PhD. a Mgr. Pavlom Švedom, PhD., ako prvá vystúpila Mag. Dr. Zita Veit z Univerzity v Grazi s aktuálnou témou komunitného tlmočenia. Autorská dvojica Mgr. Pavol Šveda, PhD. a Mgr. Ivo Poláček z Univerzity Komenského v Bratislave porovnávali, ako sa jednotlivé univerzity snažia reagovať na signály trhu s prekladom a tlmočením. Ich kolegyne, Mgr. Stanislava Moyšová, PhD. a Mgr. Silvia Vertanová, PhD., predstavili poslucháčom publikáciu „Tlmočník ako rečník“. Mgr. Soňa Hodáková, PhD. z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre oboznámila účastníkov s výsledkami svojho interdisciplinárneho výskumu o vlastnostiach pozornosti a ich funkcii v procese tlmočenia. Bodku za rokovaním v sekcii tlmočenia dala doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD. z Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela svojím príspevkom *Tlmočenie a hudba*, v rámci ktorého publikum zaujala aj praktickými ukázkami z tlmočenia hudby do posunkovej reči počas hudobnej súťaže Eurovízia.

Fundovaní rečníci s rozmanitými zaujímavými témami spracovanými z rôznych aspektov, či obohatenými o ďalší rozmer, boli zárukou kvality aj tohto ročníka konferencie Preklad a tlmočenie. O jej plynulý priebeh sa z hľadiska porozumenia cudzojazyčných príspevkov priebežne starali i študenti translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela, ktorí príspevky podľa potreby simultánne tlmočili. Počas konferencie boli vytvorené podmienky na formálnu i neformálnu výmenu odborných názorov a skúseností, ako aj nadväzovanie profesionálnych kontaktov. Veríme, že živé vedecké diskusie prinesú svoje plody v podobe spoločných projektov, prípadne príspevkov na ďalšom ročníku tejto konferencie, na ktorý už teraz všetkých srdečne pozývame. Ešte predtým sa však môžeme

tešiť na zborník príspevkov z tej tohtoročnej. (Viac informácií a fotogalériu možno navštíviť na www.konferenciaPaT.ff.umb.sk).

Anita Hut'ková a Miroslava Bajusová

Vyšehradská vedecká spolupráca

V súčasnej dobe sa intenzívne diskutuje predovšetkým o politickej úlohe a zmysle zoskupenia V4. Jednou z foriem vzájomnej spolupráce je nepochybne kultúrna a vedecká oblasť záujmu. Sme radi, že aj Filozofická fakulta UMB môže prispieť svojim projektom do takejto spolupráce. Katedra translológie FF UMB vypracovala a získala spolu s ďalšími riešiteľmi z Českej republiky, Poľska a Maďarska grant z Vyšehradského fondu. Projekt pod názvom *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity (Languages in the V4 Countries of Contemporary Europe. Language as a Means of Expression and Identity Formation)* sa bude realizovať v roku 2016. Za Filozofickú fakultu UMB na ňom budú participovať Dr. Anita Hut'ková (Katedra translológie FF), Dr. Ivan Šuša (Katedra translológie FF), Dr. Eva Čulenová (Katedra translológie FF), Dr. Ladislav Gyorgy (Katedra translológie FF) a Dr. Anita Račáková (Katedra slovanských jazykov FF).

Ako sme už naznačili, do projektu vstupujú jazykovední a kultúrni pracovníci vysokých škôl z viacerých krajín V4 – okrem banskobystrickej aj kolegovia z ostravskej (prof. PhDr. Lenka Vaňková, Dr. Renáta Tomášková), segedínskej (doc. Tunde Tušková) a sliezskej (Dr. Lucyna Spyryka) univerzity. Orientovať sa budú na výskum miesta súčasných národných jazykov V4 s ohľadom na tlaky globalizácie a prenikanie ďalších svetových jazykov do štátov V4 (napr. angličtiny, ruštiny a podobne). Vo svojich výskumoch budú sledovať oblasti, v ktorých sa globalizačné jazykové tendencie a prenikanie svetových jazykov najviac prejavujú, a naopak, oblasti, v ktorých sa tieto tlaky prejavujú menej či vôbec.

Projekt sa bude sústreďovať na výskum aktuálneho stavu vo vnútri národných jazykov krajín V4, a to ako: 1. spôsob prieniku svetových jazykov do krajín V4, ich fungovanie a vplyv na domáce jazyky a 2. zmeny v národných jazykoch pod tlakom globalizácie. Široké výskumné zameranie má za cieľ odhaliť nové väzby, prieniky, ale aj rozdiely v situáciách jednotlivých jazykov. Sumarizácia poznatkov bude teda nepochybne zaujímavá aj z komparatívneho aspektu. Chceme tiež demonštrovať aj osobitosti jazykových interakcií s presahom do kultúrneho rámca, lingvistické etnostereotypy a podobne. Výskum (vzhľadom na zameranie Katedry translológie FF UMB) zasiahne i oblasť prekladov z a do jazykov krajín V4 (stratený v jazyku, nájdený v preklade). Predmetom výskumu teda budú jazyky V4 v najširšom význame slova (na úrovni langue i parole), vo všetkých podobách a v najrôznejších komunikačných realizáciách či situáciách (ústna – písomná, verejná – neverejná, oficiálna – polooficiálna – súkromná, pôvodná – preložená atď.)

Súčasťou projektu bude aj medzinárodná konferencia, ktorá sa uskutoční na pôde Filozofickej fakulte UMB 13 a 14. septembra 2016.

Ivan Šuša

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

**Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe
Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie
identity**

**Languages in the V4 Countries of Contemporary Europe
Language as a Means of Expression and Identity
Formation**

**13. – 14. september 2016 Filozofická fakulta UMB v Banskej
Bystrici**

Filozofická fakulta
Ostravská univerzita v Ostravě
Česká republika

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Wydział Filologiczny
Uniwersytet Śląski w
Katowicach
Polska

Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Szegedi Tudományegyetem
Magyarország

Vedecký časopis **NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE**
vydáva

Filozofická fakulta

Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Časopis vychádza 2x ročne – v posledný júnový a predposledný decembrový týždeň

Príspevky do 1. čísla upravené podľa pokynov posielajte vždy **do 20. marca**

a do 2. čísla **do 20. septembra** na adresu nova.filologicka.revue@gmail.com.

Neupravené príspevky nebudú uverejnené.

Za jazykovú správnosť príspevkov zodpovedajú autori.

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

Pokyny pre autorov

Jazyk	Príspevky môžu byť napísané v jazyku, ktorý sa vyučuje na FHV (slovenský, anglický, nemecký, ruský, francúzsky, španielsky, taliansky, maďarský, poľský)
Na začiatku príspevku označiť sekciu:	Literárnovedná; lingvistická; translatologická; kulturologická; recenzie; informácie o konferenciách; seminároch a kolokviách; kronika
Formát súboru	Microsoft Word 2007 - *.DOCX
Speciálne symboly a znaky, ktoré nie sú obsiahnuté v unicode znakovej sade, zahrnúť ako obrázky. V prípade väčšieho počtu symbolov vložte celú tabuľku ako jeden obrázok.	
Písmo	12, Times New Roman
Riadkovanie	1,5
Odseky	Na začiatku každého odseku alebo logického celku odsadenie 1,5 cm
Zarovnanie	Do bloku
Hlavička	NÁZOV PRÍSPEVKU (kapitálky, bold, veľkosť 14, centrované, riadkovanie 1,5) Vynechať riadok (1,5) Meno autora (bold, veľkosť 12, zarovnanie vľavo, riadkovanie 1), Vynechať riadok (1) Inštitúcia - pracovisko, mesto (bold, veľkosť 12 zarovnanie vľavo, riadkovanie 1) e-mail vynechať riadok (1,5) Kľúčové slová – 3-5 kľúčových slov v slovenčine a angličtine Vynechať riadok Text (text môže byť členený do kapitol a podkapitol)

	<p>Príklad:</p> <p style="text-align: center;">O REFLEXII TEÓRIE PREKLADU ODBORNÝCH TEXTOV NA SLOVENSKU</p> <p>Vladimír Biloveský</p> <p>Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica, vladimir.bilovesky@umb.sk</p> <p>Kľúčové slová: preklad, interdisciplinarita, translatológia Key words: translation, interdisciplinarity, translatology</p>
Text príspevku	Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5; zarovnané okraje Text členiť na odseky, kapitoly, resp. podkapitoly
Formát strany	Normalizovaná strana (30 riadkov, 60 znakov). Rozsah štúdie: minimálne 10 strán (pri riadkovaní 1,5)
Poznámky za príspevok	Poznámky v texte označujte (1), (2)... Umiestňujte ich na koniec textu pred zoznam literatúry. Nepoužívať poznámky pod čiarou!
Literatúra: Zoznam literatúry uvádzať v abecednom poriadku, prosíme nečíslovať	za textom vynechať riadok(1,5) LITERATÚRA (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Knižná: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Preklad ako tvorba</i> . Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, 240 s. Časopisecká: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Preklad jazykovej špecifiky</i> . In: Revue svetovej literatúry, 16,1980, č. 6, s.170-176. Štúdia v zborníku: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Slovenské preklady Poeovho havrana</i> . In: Preklad a tlmočenie 3. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie v dňoch 20. a 21. júna 2001 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2001, s. 12-40. (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje)
Resumé: 1/ v angličtine, ak je príspevok v slovenčine; 2/ v slovenčine alebo angličtine, ak je príspevok v cudzom jazyku	Za literatúrou, vynechať riadok (1,5) Resumé (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Text resumé (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Prosíme uviesť názov príspevku v jazyku resumé.

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE*(New Philological Review)***Published by****Faculty of Arts****of****Matej Bel University in Banská Bystrica (Slovakia)**

Published semi-annually.

Please submit your papers for the 1st edition by **20 March** and for the 2nd edition (according to these specifications) by **20 September** to:

nova.filologicka.revue@gmail.com

Papers not adhering to these specifications will not be published.

Authors are responsible for the linguistic accuracy of their papers.

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE	
Instructions for authors	
Language	Papers can be submitted in any language taught at the Faculty of Humanities (Slovak, English, German, Russian, French, Spanish, Italian, Hungarian, Polish)
Document format	Microsoft Word 2007 - *.DOCX
Symbols and characters not contained in the Unicode Character Set must be inserted as pictures. In the case of several such symbols, insert the whole table as a picture.	
Please state the appropriate section at the beginning of your paper: Literary criticism; linguistics; translation studies; culturology; reviews; conference, seminars and colloquium information; chronicle	
Font	Times New Roman, 12 point
Spacing	1.5
Paragraphs	Please set an indent of 1.5 cm at the beginning of each paragraph or semantic unit
Text alignment	Justified
Heading	TITLE OF THE ARTICLE (in capitals, bold, 14-point font, centred, 1.5 spacing) One blank line (spacing 1.5) Name of the author (in bold, 12-point font, left aligned, spacing 1) One blank line (spacing 1) Institution – place of employment, city (in bold, 12-point font, left aligned, spacing 1) E-mail address One blank line (spacing 1.5) Key words (3-5) Text...

	<p>Example:</p> <p style="text-align: center;">O REFLEXII TEÓRIE PREKLADU ODBORNÝCH TEXTOV NA SLOVENSKU</p> <p>Vladimír Biloveský</p> <p>Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica vladimir.bilovesky@umb.sk</p> <p>Key words: translation, interdisciplinarity, translatology</p>
Text of the paper (min. 10 pages)	<p>Times New Roman, 12-point font, spacing 1.5, justified alignment.</p> <p>Please organize the text of your paper into paragraphs, chapters and sub-chapters (if needed).</p>
Page format	Standard page (30 lines, 60 keystrokes each)
Endnotes	<p>Please mark the endnotes, e.g. (1), (2), etc.</p> <p>Place them at the end of the text before the bibliographical references.</p>
<p>Bibliography: Please state in alphabetical, not numerical order.</p>	<p>One blank line after the text (1.5 spacing)</p> <p>Bibliography (Times New Roman, in bold, 12-point font, spacing 1, justified alignment)</p> <p>One blank line (spacing 1)</p> <p>Monograph: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Preklad ako tvorba</i>. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, 240 p.</p> <p>Journal: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Preklad jazykovej špecifiky</i>. In: <i>Revue svetovej literatúry</i>, 16, 1980, n. 6, p. 170-176</p> <p>Paper in an anthology: VILIKOVSKÝ, J.: <i>Slovenské preklady Poeovho havrana</i>. In: <i>Preklad a tlmočenie 3. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie v dňoch 20. a 21. júna 2001 v Banskej Bystrici</i>. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2001, p. 12-40</p> <p>(Times New Roman, 12-point font, spacing 1, justified alignment)</p>
<p>Résumé: 1/ in another language if the paper is in Slovak; 2/ in Slovak or in English if the paper is in another language</p>	<p>After the bibliography leave one line blank (spacing 1.5)</p> <p>Résumé (Times New Roman, in bold, 12-point font, spacing 1, justified alignment)</p> <p>One blank line 1)</p> <p>Text of résumé (Times New Roman, in bold, 12-point font, spacing 1, justified alignment)</p> <p>Please state the title of the paper in the résumé, in the language of the résumé.</p>

